

Palócföld

IRODALMI, MŰVÉSZETI, KÖZÉLETI FOLYÓIRAT

LXVI. évfolyam 2020/3.

KÉPZŐMŰVÉSZET

Farkas András 100 éve született

EMLÉKEZÉS

Zenthe Ferenc születésének 100. évfordulójára

SZÍNHÁZ

Interjú Koltai Róbert színművésszel

SZÉPIRODALOM

Nyilas Atilla, Fecske Csaba,
Jóna Dávid, Saitos Lajos

TARTALOMJEGYZÉK

SZÉPIRODALOM

Saitos Lajos versei	5
Kégl Ildikó: Csak a kiskutya nincs valami jól	6
Barna T. Attila: Fekete tükörben	11
Istenes Tibor versei	32
Fecske Csaba versei	39
Onagy Zoltán: Lókos, almaálmom, almacsaták	44
Nyilas Atilla versei	55
Zsibói Gergely: Presszó, tej nélkül	57
Szentjános Csaba versei	60
Sztaskó Richárd: Temetés	69
Botos Zoltán: Szakítsatok ti is belőle!	72
Simek Valéria versei	75
Jóna Dávid: Traktorkeréknyom a homokban	89
Füleki Gábor: Szüret	90

EMLÉKEZÉS

Fancsik János: Bobál Gyula, a Palócföld alapító-főszerkesztőjének emlékére	3
--	---

KÉPZŐMŰVÉSZET

„...és nem múlt nap festészet nélkül” – Farkas Andrásra, a 100 éve született művész-tanár életére, művészetére fia, Farkas Gábor emlékezik	12
Nagy Angela: Tisztelet a Mesternek – 100 éve született Farkas András	26
Nagy László: A balassagyarmati magángalériás – Beszélgetés Friczka Évával	78

ZENTHE 100

Csongrády Béla: Méltó módon őrzik Zenthe Ferenc emlékét – Száz évvel ezelőtt született a salgótarjáni színház névadója	34
--	----

HELYTÖRTÉNET

Végh József: Kossuth Lajos, Diósjenő tiszteletbeli bírása	40
---	----

RIPORT

Ádám Tamás: <i>Sose halunk meg</i> – Interjú Koltai Róberttel	51
---	----

QUERELA HUNGARIAE

Putz Orsolya: Trianon: a metaforákban továbbhagyományozódó fájdalom	62
---	----

PALÓC KONYHA

Nagy Zsófia konyhája – Négy recept – négy történet 76

VALÓSÁG

Baráthi Ottó: Koszorú(k)ba kötött különleges kincseink – Bemutatjuk
Nógrád megye nemzeti értékeit 96

SZEMLE

Kölös Lajos: Kilóg a keretből – Abafáy-Deák Csillag: *Gyilkos karakterek* 103

Büky Lajos: Kemény Gábor: *Tanuljunk magyarul is! Válogatott nyelvművelő cikkek – 2009–2019* 107

Bobál Gyula,
a Palócföld alapító-főszerkesztőjének emlékére

Eseményekben gazdag, évszázadnyit meghaladó életútja végén, Charon ladikján áthajózott a túlsó partra a nógrádi újságírás köztiszteletben álló Arany- és Vastollas Nagy Öregje. Lehet, hogy már ott is lapot szerkeszt, tárcát ír vagy folyóiratot alapít. De az is megeshet, hogy az elysiumi mezőkön hívja bőgőkürtjén a koronás szarvasbikát, vagy egyszerűen csak anekdotázik már korábban odaköltözött barátaival.

Van miről beszélnie. Elmesélheti, hogyan cseperedett szerető édesanyja mellett korán meghalt édesapja híján, mindig az idősebb gyerektársai barátságát keresve a Szilárdy nagyságos úrék birtokán. Hogyan szegődött az erdőn-mezőn élő pásztoremberek, erdőkerülők és vadászok bűvkörébe, ahol meghallgathatta éjszakánként a bagoly huhogását, a zöld küllő soha el nem felejthető, tavaszhiért hozó rikoltását. Aztán a szorgalmas és ügyes hajtógyerek bekerült vadász-főszerkesztő, későbbi mestere, példaképe révén az ólomgőzös nyomdába, majd amolyan kifutó, mindenes gyerekként a salgótarjáni Munka című lap szerkesztőségébe. Ezzel el is dőlt a sorsa, újságíró lett és az is maradt élete végéig. Megjárta a szakma minden lépcsőfokát a betűszedéstől a tördelésen át a lapszerkesztésig, a lapkiadá-

sig, majd gazdag élettapasztalatainak átadásával az újságíró-utánpótlás oktatását, képzését végző stúdiók szervezéséig.

Tette mindezt a változó politikai rendszerek mellett, alkalmazkodva a körülményekhez, de mindig szem előtt tartva az olvasók minél magasabb színvonalú kiszolgálását. Legjobban magát az írást szerette, az adminisztratív feladatokat csak szükségből, a szakma érdekében vállalta. Részt vett több lap elindításában Salgótarjánban és Balassagyarmaton, alapított egy Nógrád megyei vadászújságot is, de szíve csücske az 1954-ben néhány barátjával együtt életre hívott Palócföld maradt. Ennek alapítási körülményeiről a lap mai, legutolsó szakasza első számának bemutatóján maga számolt be a közönséggel megismertette az akkori, számára nem éppen kedvező sajtóirányzatot, melynek lényegét az határozta meg, hogy a korabeli politikai elit nem nagyon kedvelte sem Mikszáthot, sem Madáchot, de az értelmiséget és a lokálpatriotizmust sem. Ezért a Hazafias Népfront és a Természettudományi Ismeretterjesztő Társulat kulturális folyóirataként jelent meg a lap, melynek első száma néhány soros beköszöntője szerint célja, hogy a megye föld- és néprajzi, zenei, képzőművészeti, irodalmi értékeit feltárja, közkinccsé tegye és beszámoljon a mezőgazdasági, műszaki tevékenységéről is. „Hogy az új kultúra virágfakasztó legyen a gazdag hagyományok talajából.” Ha a beköszöntő teljes szövegét talán nem is ő írta egyedül, ez az utolsó mondat biztosan az övé!

Bobál Gyula idős korában sem tétlenkedett. Az internet nyújtotta lehetőséget kihasználva rövid, de velős írásaival rendszeres kapcsolatot tartott nagyszámú olvasóival, és mindvégig érdeklődéssel kísértte „saját” lapját, a Palócföldet is. Sajnálta, hogy 100 éves kora után, életerője fogytán már nem tudott részt venni a lapbemutatókon.

Szeretetre méltó színes egyénisége nagyon sokunknak hiányozni fog, de nyugtassa őt odafenn is a „virágfakadás”, melyet a lap alapításával megteremtett.

Fancsik János

SAITOS LAJOS

Sokáig élni

százévente egy gyásznapi
gondolnánk: még belefér
történelmünk menetébe –
ám úgy adódott: száz évünkre
jutott egy-egy békés nap is
amelyre csak matuzsálemek
emlékezhetnek: mondván
már azért is megérte sokáig
élniük hogy fölemlegessék
száz esztendőnk gyászos és
békésen derűs napjait...!

Etüd

Jean Paul Sartre emlékének

Halottaid, miként a romlott étel,
kikerülnek házadból.

Az együttlét élménye elvész
az ízekkel, a sose volt,
van és sose lesz.

S holttá válsz te is,
mint romlott étel.

Fák ágain rongyolódik a szél.
Sívítva-ríva viseli sebét
egy őrült az éjszakában.

Hajnala megkönnyülés,
vizek, szoknyák fodra. –

Goromba féltés reggelig.

KÉGL ILDIKÓ

Csak a kiskutya nincs valami jól

Ott volt a kezében a jegy. A bankkártyáját fizetést követően gondosan visszadugta fekete műbőr pénztárcájába, de a jegyet ott szorongatta a kezében. Kislányos mosollyal az arcán nyomta le a díszes sárgaréz kilincset, majd kilibbent a jegypénztár ajtaján. Ábrándozva, elnyújtott léptekkel sétált át a portikusz alatt, bekukucskált a nagyszínház főbejáratának üvegén, és megállt a Déryné utca sarkán, egy antikvárium előtt. Megállt örülni. Mert örülni mégiscsak jobban lehet megállva, mint menet közben. „Ha csinálunk valamit, azt teljes odaadással tegyük” – a nő egyébként is így vélekedett. Olyan jó volt megpihenni kicsit a 10 óra 14 percben, visszatekinteni a színház ablakainak finom ívére, s közben beszívni az utcán hömpölygő kürtőskalács illatát. És örülni. Tiszta szívből örülni a semminek.

Jó darabig állt a fiatal nő az antikvárium kényesen nyújtózkodó kirakata előtt, ám ezúttal ügyet sem vetett a bőr- és vászonkötésben kéljelgő, patinás kötetekre, csak a markában féltve őrzött jegyet bámulta elégedetten, amit olyan erővel szorítottak csontos ujjai, hogy a vékony papír egészen meggyűrődött. A jegyről aztán a járókelők felé emelte csillogó tekintetét: fényes lakkcipős, századelőről itt ragadt urat, termetes cigányasszonyt és egy Barbiebaba-küllemű lányt látott, aki úgy ölelte magához vakító rózsaszín rongyokba öltöztetett kutyáját, mintha újszülött gyermekét tartaná a kezében. Mindhármuknak jól a szemébe nézett, s egy pillanatra eljátszott a gondolattal, hogy odalép hozzájuk, és megkérdi: mit gondolnak, kitől származik a mondás: *„a színházhoz nem kell más, mint három deszka, két színész és egy közös szenvedély”*. Aztán diszkréten elmosolyodott, mert elképzelte a cigányasszony és a kutyás Barbie reakcióját. A Miskolci Nemzeti Színház épülete alig 3–400 méterre lehetett a lakásuktól, mégis ritkán jutott el egy-egy előadásra. Kiszámíthatatlan volt a munkája, sosem tudott előre tervezni. Ám most végre kezében volt a jegy, amit úgy őrzött, mint valami ereklyét, miközben állt ragyogó szemmel a Széchenyi–Déryné utca sarkán, és azon tűnődött, melyik is a legszebb ruhája. Már indulni készült, amikor megcsiklandozta egy pajkos gondolat: „Mi lenne, ha most megcsinálnám? Ha most tényleg megcsinálnám?” Isten tudja, honnan jött a hóbortos ötlet, de meglehetősen régóta kísértette, hogy megszámlolja,

hány lépés a színház jegypénztára és az otthona közötti távolság. Persze sosem tette, olyan gyerekesnek tartotta, ráadásul mindig akkor jutott eszébe elkezdni számolni, amikor már elindult, emiatt pedig mégsem akart visszamenni. „Hát most megszámolom” – határozta el a fiatal nő. Visszalépett a jegypénztár bejáratához, pántos szandáljának túsarkát egészen az ajtóhoz érintette – mintha az lenne a startvonal –, és már lendült is a láb: egy, kettő, három..., tizennégy..., huszonhat..., harminckilenc... Hetvenhétnél tartott, amikor megcsörrent a telefonja. Hosszasan kaparászott a táskájában, mire kezébe akadt a mobilja. A szomszédasszony volt, a faluból, ahol a hétvégi házuk van.

– Jó napot! Gizi vagyok a szomszédbú! Mondta, hogy telefonáljak, ha elmentek. Na, hát elmentek! Akkor a kulcs meg itt lesz nálam. Majd tesznek begyönni érte! Én mindig itthol vagyok!

– Köszönöm szépen! – hálálkodott a nő, és arra gondolt, milyen nagy kincs is ez a különös ősasszony, aki megannyi apró szívességet tett már neki, s aki úgy él szomszédjában, akárcsak a természeti népek: vezetőkes víz nélkül, napjai nagy részét a birkái társaságában töltve. Mosolyra húzódott húsos szája, ahogy visszagondolt első találkozásukra. Szinte hátrahőkölt, annyira megijedt, amikor annak idején Gizit először megpillantotta. Meglehetősen vadnak és fájdalmasan öregnek tűnt ez a fiatalasszony. A beszéde, a külleme, a modora, az életszemlélete mind-mind olyan világot tárt fel a városi nő előtt, amilyennel azelőtt ő nem találkozott. Amelyről azt gondolta, letűnt világ ez, melyet rég elmosott az idő. – Hétvégén meggyünk, szokás szerint – közölte a nő, s csak úgy, a biztonság kedvéért rákérdezett: – Minden rendben volt?

– Minden hát! Az igaz, hogy egy csöppet nehezen nyílt a kapun a zár, de csak beeresztettem. Leolvasta, felírta valami papírra, oszt mán ment is tovább! Valami olyasmit még morgott az orra alatt, hogy jó kis fogyasztás ahhoz képest, hogy hétvégi ház.

– A lényeg, hogy minden rendben! – felelte, majd még egyszer megköszönte a segítséget, és elköszönni készült, amikor a szomszédasszony közbevágot.

– Mondjuk azér’ azt éppen nem mondanám, hogy minden – tette hozzá, mintegy mellékesen.

– Hogyhogy? – kérdezte ijedten a nő.

– A vizes embert beengedtem, azzal minden rendbe’, de a kiskutya...

– Mi van vele?

– Hát az nincs valami jól!

– Tessék?

- Hát a kiskutya. A kiskutya, az nincs valami jól.
- Jól van, jól van, de hogy érti, hogy nincs jól? – faggatózott, egyre ingerültebben.
- Hát, az itt fekszik az árok szélén.
- Milyen árok szélén? – értetlenkedett.
- Hát itt, mielőttünk! Igen nyüszt, felállni se nagyon bír.
- Mondja már érthetőbben! – förmedt a szomszédasszonyra. – Mi történt a kutyánkkal?
- Nekiment valami szürke kocsi, oszt...
- Elütötték a kutyát? – vágott közbe türelmetlenül.
- Hát el!
- Na de mikor? Hol? Hogy ment ki egyáltalán? – záporoztak a kérdések a szomszédasszony felé. Kisurrant, ahogy jöttek leolvasni...
- A vizes ember nem oly rég gyött, a kutyát meg még reggel tájékán elütötték. Kicsivel azután, hogy befordult a busz! – magyarázta az asszony.
- A reggeli busz, Perkupáru! A negyed nyócas!
- Negyed nyolckor? – kérdezte a nő elképedve, és nagyot harapott az ajkába. Na, de most – karórájára pillantott, majd megdöbbenve folytatta – negyed tizenegy múlt. Az Isten áldja meg magát, hát nem bírt telefonálni? Az egész nyomorult faluból nincs egyetlen ember, aki értesített volna? – kérdezte szörnnyülködve.
- Hát mostan telefonálok! Gondoltam, ha majd a vizes miatt felhívom, mondom ezt is. Egyszerre a kettőt, és akkor a telefonálásér' sem megy úgy a garas, ugye?!
- Nem megy a garas... – ismételte egészen halk, elcsukló hangon a nő, szinte csak magának, miközben a színtelen-szagtalan Széchenyi utcán a fejét csóválva lépdelt. – És a kutya? Azóta ott fekszik? Senki nem próbált segíteni rajta?
- Nincs már itt mit tenni!
- Hogyhogy? Hát nemcsak a lába törött el? Mit lát rajta, mondja már!
- Hát rettentően nyüsztett egy darabig, meg elég véres az egész szőre... Nagyot koppant a feje is, ahogy átment rajta a kocsi.
- De hiszen azonnal állatorvoshoz kell vinni! Oda...Odamegyek! – dadogott zavartan a fiatal nő.
- Hiába viszi azt már – mondta lemondással a hangjában. De hát gyöj-jön, ha akar... Egyébként meg nem kell úgy megijedni, mer' hozzám ma megint hoznak hármat is fojtásra. Ha gondolja, meghagyok egyet, nem viszem le mindet a patakra.

– A patakra? Fojtásra? Hiába? – ismételte a nő zavartan és öntudatlanul kinyomta mobiltelefonját. Zsibbadást és éles fájdalmat érzett a testében, mintha puskagolyóval lőtték volna belé ezeket a mondatokat. Ez a lövedék a mélyszegénység farkastörvényei és az ő tücsökzenés világa között egyetlen pillanat alatt lebontotta a falat. Még nem értette meg, de már látta, hogy ez az acélszürke részvétlenség nem is a szomszédasszony sajátja, hanem egy társadalom túlélési ösztöne. A fiatal nő voltaképpen nem Gizivel beszélgetett. Nemcsak Gizivel. Ő csak közvetítő volt: egy közösség választását mondta ki. Egy közösség választását, amelynek nincsenek döntési lehetőségei. Nincsen semmije, csak a születéstől halálig zsoldárként mormolt figyelmeztetése: „*hogy ne menjen a garas*”. Ne menjen a garas felesleges kiadásokra, felesleges beszélgetésre, felesleges gyógyításra, felesleges életre.

Már harmincnégy kilométere kapaszkodott a nő a kormányba. Még hetet kell kibírnia. Falvakon halad át. Bebámul a kertekbe: aprócska mezítlábú gyerek emeli boldogan a szájához a két és fél literes coca-colás palackot. Nagydarab, pocakos férfi komótosan tolja maga előtt a rozoga fűnyírót, miközben elégedetten vakarássza felfoghatatlan méretű hasát. Vénnek tűnő fiatalasszony teregeti mosott ruháit a kopott vaskerítésre. Lát sok kutyaolat, és még több kutyát. Olyanokat, akik nem az árokparton fekszenek. Aztán elmosódik a táj, a kutya, az ember. Elmosódva lebeg a szélvédőjén ez a mélyszegény csendélet, mint valami impresszionista festmény: a kólát belelegző gyerek, a fűnyírós torzó, a mosónő és az élő kutyák alakjával. Minden olyan esetleges – gondolja. Háromnegyed órával ezelőtt olyan jó volt a kürtőskalács-illatú sétálóutcán örülni a semminek. Háromnegyed órával ezelőtt még érdemes volt a világról összetett mondatokban beszélni. Aztán negyed tizenegy után pár perccel hirtelen felsírt a kedd. Panaszosan sírt, nyöszörögve, mint egy megkínzott állat. És hiába rózta a kilométereket, hiába kapaszkodott a kormánykerékbe, nem halkult ez a furcsa hang. Egyre fenyegetőbbben és egyre közelebbről hallja ezt a hörgő, vartyogó hangot: árad felé a műszerfalból, a visszapillantó tükörből, az ülés kárpitjából. Hallja a fejében és a gerincében is. Reszketni kezd a fiatal nő. A falvak között a gázpedálra lép. „Te rohadt tetű!” – ordítja a sárga busz sofőrjének, miközben egy jobbkanyarban száznegyvennel megelőzi azt. Megelőz egy fényesen csillogó, fehér Volvót, egy kamiont, egy Family Frost hűtőkocsit és egy biciklist. Mindenkit megelőz. Csak azt a lidérces, nyöszörgő hangot nem képes. Már csak négy kilométer. Egyre szaporább a pulzusa. Már csak kettő. Elmormol

egy miatyankot. Úgy szorítja a kormánykereket, hogy az ujjai kifehérednek. Párszáz méter, és megérkezik! Már látja a templomtornyot. Félreáll a falu határában. Elfordítja a slusszkulcsot, a motor leáll, de a kormányt nem engedi. Ránéz a műszerfalra. Tizenegy óra harminckilenc percet mutat az óra. 11:41. Még nincs ereje kiszállni. 11:44. Csak egy kicsit marad még! 11:51. Most már ki kellene szállni. 12:27. El kell engednie végre a kormányt. De ujjai nem akarnak engedelmeskedni, makacsul rátekerednek a kifényesedett, megkopott bőrborítású kormánykerékre. Muszáj valamibe kapaszkodnia.

Farkas András: Téli reggel (diópác, 1978)

BARNA T. ATTILA

Fekete tükörben

Kezemben széthulló régi könyv az ősz,
megsárgult lapjai körülsuhognak.
Gramofonlemez
korongja fent a Nap,
szólni kezd,
keringőznek lombok, tavak.
Aranyló alvilágban járok.
Falevelekkel
teleszórt kőlépcsőn megyek fel.
Ajtó nyílik előttem,
bent testek önfeledt sóhajtozása
vonagló félhomályban.
Arcodat tapogatom fekete tükörben.

Farkas András: Kemencés-patak

„...és nem múlt nap festészet nélkül”

Farkas Andrásra, a 100 éve született művész-tanár életére,
művészetére fia, Farkas Gábor emlékezik

Szerkesztette: Nagy László

A mindent meghatározó gyökerek

Gyerekkoromban rengeteg szó esett a felvidéki, abaújszini nagyszülőkről, a rokonokról, és azokról az egyszerű, a földhöz zsigerileg ragaszkodó emberekről, akik körében apám felnövekedett.

1920-ban született a többségében magyarok lakta, Kassa közeli faluban. Az ottani parasztemberek munkája, életszemlélete és egyáltalában a paraszti származás volt az, amely művészetének, érdeklődési körének és gondolkodásának a legfőbb meghatározója volt. A gyerekeknek szóló családi „mesék” örökös tárgyát képezte a szántó-vető paraszt, a földdel, természettel megküzdő földműves élete, a napi rutinszerű feladataik, mindezek szépségei, de egyben nehézségei is.

Farkas András: Micsoda türelmes állat! (1953, tus)

Emlékszem az első utazási élményemre, hiszen ez is Abaújszínához kötődött. A 60-as évek elején egész napos vonatozás, többszöri átszállás után jutottunk Balassagyarmatról az abaújszínai faluba. Az utazások két-évente nyaranta megismétlődtek, ott a rokonok mellett apai nagyanyám várt. A nagypapa már 1930-ban meghalt, apám 10 éves korában.

Nagyapám azon amerikai magyarok közé tartozott, aki azzal a szándékkal ment ki Amerikába, hogy a nincstelenségből felvergődve majd földet vásárol, és itthon immár birtokos parasztemberként találja meg a biztos megélhetését. Háromszor is nekiment az Újvilágnak, először, amikor legényember volt, utána már házasként, családját itthon hagyva, kétszer egy-egy évet dolgozott az óceánon túl. Az különböztette meg sok-sok más „kitántorgott” magyartól, hogy visszajött, mert komolyan gondolta és tervezte, hogy Magyarországon jut egyről a kettőre. Sikerült is neki a saját spórolt pénzéből – amelyet kegyetlen erőfeszítéssel bányában keresett meg – és részben a nősülés utáni hozományból földet vásárolnia.

De a bányabérnek súlyos ára volt, ráment az egészsége, tüdőbajban hunyt el, a nélkülözés, a kemény munka voltak betegségének előidézői.

Az itthon megvásárolt 70 hold földet végül a hét gyereke között szétosztotta, mindenkire 10-10 holdat hagyva, így élete célja megvalósult. A földművelést azonban kevés gyereke választotta, hiszen az egyikük katonai pályára lépett (a Don-kanyarban eltűnt), volt teológus is és legfiatalabb gyermekként édesapám, aki szintén szakított a földműveléssel. (Én „ecsettel közeledtem a földhöz” – mondta a salgótarjáni tévé egyik riportfilmjében élete végén.)

Apámnak döbbenetes és egész életére szóló élményt jelentett édesapjának sorsa, mondhatni természetszerű tragédiája. A szófukar, ugyanakkor családszerető apa mindent megtett szeretteiért, de közvetlen emberi kapcsolataiban nehézkes volt, idegenként mozgott, hiszen életét részben külföldön, részben a földeken töltötte reggeltől késő estig robotolva.

Világháború és az újrakezdés

Farkas András a kassai reálgimnáziumban 1939-ben végzett, ekkor már visszatért Felvidék, így már magyar állampolgárként maturált. Képességei alapján egyenes út vezetett számára a budapesti képzőművészeti főiskolára, ebben a szigorú és rendkívül igényes intézményben 1939–44 között tanult, diplomáját dicsérettel vehette át.

Ezzel azonban be is fejeződtek a felhőtlen diákévek, hiszen 1944 őszén katonai szolgálatba lépve egy irgalmatlan szigorú kiképzőbe került, majd

nem sokkal utána az Odera melletti Frankfurt környékén bevetették őt is a fronton.

A végzet ott majdnem utolérte, egy orosz géppisztolygolyó átlötte a mellét, a tüdejét is érintve. A kórház és a fogság egymást váltogatták, végül hadifogolyként egy tiszt irodában kapott térképkezelői feladatokat.

Ekkor már nem őrizték szigorúan őket, megszökött és kegyetlen vergődés után visszatért szülőfalujába. Mindig fájdalmasan emlegette, hogy Pozsonyban, de más, Csehszlovákiához visszakerülő városokban is „magyarok, takarodjatok haza” feliratok fogadták a hazatérőket. Elképzelhető, hogy ez a fogadtatás és maga a súlyos sérülése is milyen érzéseket kelthetett benne! Kezdetben apám is bele-belekapcsolódott az otthoni mezei munkákba, nehezítette helyzetét, hogy csak nehezen gyógyult fel súlyos sérüléséből.

Végül döntött, átjött Magyarországra, diplomája alapján a minisztériumtól állást kért. 1946-ban Nagykállóba helyezték. A szabolcsi járásszék-helyen ismerkedett meg a békéscsabai származású édesanyámmal, akit földrajz-történelem szakos tanárként szintén ugyanoda neveztek ki. Az új környezetben visszatért az életkedve, azonnal diákszínházat szervezett, sőt ehhez egy fantasztikusan szellemes plakátsorozatot készített. Az eseményre csalogató meghívó szövege és rajzai újszerűségükkel meghökken-tették az iskola tanulóit, a település lakosságát.

1947-ben kerültek Balassagyarmatra, itt kaptak tanári állást. Mindketten a Balassi Bálint Gimnáziumban tanítottak, illetve édesapám az iskola 1948-as államosításáig az egykori polgáriban, 1951-től a tanítóképzőben, a későbbi Szántó Kovács János Gimnáziumban is dolgozott. Az első két évben albérletben laktak, majd alapvetően az anyai nagyszüleim révén egy kertés, négyszobás családi házhoz jutottak Balassagyarmaton. A nagyszüleim Békéscsabán ketten birtokolták az általuk épített családi házukat, majd a háború után olyan csapdahelyzetbe kerültek, hogy jobbnak látták eladni azt. A lakásínségre hivatkozva ugyanis a nagyobb lakásokba, házakba társbérleket helyeztek el, vagy pedig egyszerűen kisajátították azt, rosszabb esetben még internálták is a tulajdonosokat, velük is bármelyik megeshetett volna. Így sürgősen eladták az ottani házat, és Balassagyarmaton vettek másikat, összeköltözve a fiatalokkal.

Apám élete ekkortól fordulóponthoz érkezett, megnyugodott, úgy érezte, révbe ért, a nagyszülők pedig, akik két, ill. három évtizedet töltöttek velünk, sikeresnek aposztrofálták az „idős fák átültetését”, a Békésből Nógrádba való költözésüket.

Eszmék, életszemlélet

Apám sok tekintetben baloldali nézetrendszerű, de népben, nemzetben, hazában gondolkodó ember volt. Már kamaszkorában az abaújszina suszternál ült, és a kommunista lapokat olvasta. 18 éves korában, a család tudta nélkül lemondott egy képesetíláp-megrendelést, kísérő levelében közölte, nem kíváncsi ilyen-olyan grófnő estélyére, a színházba vonuló arisztokrácia gálaruháira, őt sokkal jobban foglalkoztatná a szegény emberek sorsa. A gyerekkori naivitás megbocsátható, de hogy a kérdést továbbgondolta, mutatja az is, a Szabó Dezső-i eszmevilág szintűgy befolyásolta. Nagyon erős nemzettudattal, lényeglátó realitással, de hatásvadász stílusban írta meg *Az elsodort falut* Szabó, amely a pusztuló magyarságnak, a fenyegetett magyar léleknek valóságos bibliája volt az 1920–30-as években.

Apám 1943-ban két társával meglátogatta Szabó Dezsőt, aki nem fogadta őket, becsukta előttük az ajtót, bizonyára elege volt az őt ünneplő diákokból. Zseniális karikatúrát készített „hálából” róla, most is megvan a műve. Tehát a baloldal örökös vesszőparipáján, a társadalmi igazságtalanságon kívül Szabó Dezső szellemisége is erősen hatott rá, a nemzettudat, a magyar valóságra ébresztés.

A háború utáni szocialista követeléseket még el tudta fogadni, de amikor látta, kiknek a kezébe került a hatalom és milyen borzasztó lett a berendezkedés, visszahúzódott. A politikai óvatosság eleve indokolt lett volna, hiszen anyai nagyapám végigharcolta az első világháborút, gyakran felidézte borzalmas élményeit, a véres harcokat, apám pedig szenvedő alanya volt a cselekvésképtelen és pusztulásra ítélt egysége kálváriájának.

A korszak eleve irracionális volt, ennek ellenére a veszélyhelyzetből nem mindig tanult, amikor például egy gyűlésen felszólalt, hogy ne vegzálják a templomba járó embereket, az akkori párttitkár erről értesülve megfenyegette, hogy elbocsátják állásából és majd egy tanyasi iskolába fogják áthelyezni.

A tanárokat keményen fogták, taggyűléseken, szemináriumokon kellett részt venniük. Az 50-es évektől már egy-egy kitüntetésben is részesült, de 1956 után, mikor fel tudott mutatni eredményeket kiállításával, szakköri kedvező véleményekkel, oktatási és városi elismeréseket is kapott, amelyeket 1990-ben Balassagyarmat díszpolgára kitüntetés zárt le.

Istenhívőként művészetében is erősen foglalkoztatta a vallás, ugyanakkor az 1950–60-as években félt a demonstratív vallásosságtól, az említett okok miatt. Minket, a két fiát sem engedte konfirmálni, ugyanakkor a vi-

szonyok enyhülésével a 80-as évek tájékán többször elment a templomba és reformátusként a presbitérium tagja lett, szerették, tekintélye is volt.

A viszonyok enyhülésével nálunk mindig is nagy volt a társadalmi élet, a vendéglátás. Kollégák, barátok gyakran jöttek össze a nappaliban kártyázni, iszogatni, beszélgetni. Nem egyszer hívott olyan barátot is, akivel mély és szenvedélyes vitákat folytatott a művészet mikéntjéről, stílusokról, alkotásokról. Értékeltek, vitakoztak, megbeszélték a művészet helyzetét. Sőt laikusokkal is nagyon szívesen beszélgetett művészetekről, társadalmi kérdésekről.

Egyik fő jellemvonása volt, hogy szeretett szerepelni, adomákat mondani, megnevetetni a társaságot. Ugyanakkor, amikor valamit el kellett volna intézni, a feladatot nyomasztónak, tehernek érezte, legyen az egy kiállításmegnyitó vagy egy megrendelt kép dolga, ezekre gyakorta úgy reagált, mintha fogát húzták volna.

Katedra és festészet

Apám életformáját meghatározta, és teljes életelemét jelentette a tanítás és a festészet.

Amikor Gyarmatra került, szinte azonnal belépett a szerveződő városi irodalmi színpad társulatába. *Az ember tragédiáját* 1949-ben adták elő barátaival, kollégáival. Talán ez volt az a pont, ahonnan élete végéig tartó mély kapcsolat teremtődött Madách főműve és Farkas András között.

Nagyon szerette diákjait, de túlzás nélkül állítható, ők is viszont. Rendszeresen rajzsakköröket tartott, ahol először a képzőművészet alapjaival ismertette meg a diákokat, az igényesebb, a továbbtanulásban gondolkodó, a képzőművészet felé érdeklődést mutatókkal már magas színvonalú eszmecsereket folytatott. A műkedvelő szakköri diákok sokasága a hosszú évek alatt éppúgy kitartó tanítványai voltak, mint jó néhány hivatástudattal megáldott gyerek, akik később a felsőoktatásban próbálták kibővíteni, kamatoztatni a szakkörökön tanultakat.

Mint pedagógusról elmondható, rendkívül nagy örömmel tanított. Sajátos, de „diákközel”, laza stílusa volt, a katedrán állva vagy éppen a padok között sétálva vicces mondataival, „beszólásaival” vegyítve majd’ mindig sikeresen tartotta ébren a diákok figyelmét. Az értékelés, a pedagógiai munka, az órán született alkotások értékelése soha nem okozott feszültséget, igaz, szerencséje volt, hogy nem matematikát vagy történelmet tanított, ahol keményebb követelményeket kell állítani a diákok elé. Az órá-

in mindig felengedett, vidám hangulat uralkodott, ami mégis csak az ő személyiségéből fakadt, ezt évtizedekkel később is emlegetik tanítványai.

Farkas András és tanítványai (Balázs Pál felvétele)

Rajzainak rendszeres témája volt a papír fölé görnyedő iskoláslány vagy a témát kereső és kihívóan a lányok között körbenéző fiatalember, vagy bárki, akit arcformája vagy viselkedése miatt témaként ceruzája vagy tollhegye végére akart kapni. A diákok az iskolán kívül is kedvenc rajztémái voltak, az 1960–70-es években gyakori szeptemberi iskolaindító feladat volt a téeszekben a terménybetakarítás. Mint felügyelő tanár szívesen örökítette meg rajzaiban a földeken hajlongó, munkálkodó vagy éppen pihenő diákokat.

A város kulturális életben aktívan részt vett, kitüntetések is kaptak a szocializmus idejében, bár alapvetően politikamentesen élt, de a magas pedagógusi eredményeit és művészeti munkásságának színvonalát elismerve a városvezetés büszkén toltá őt előtérbe, így ez a fajta elismertség sem maradt ki életéből. Tevékenységének, gondolkodásának középpontjában azonban mégiscsak a festészet állt, jobbra minden ennek rendelt alá.

Bár családi életünk nem sokban tért el a szokványostól, tehát volt vasárnapi ebéd, családi ünnepek, látogatások, ezek megegyeztek a más családoknál megszokottakkal, de amióta eszemet tudom, a legfontosabb gondolata mindig is a festés volt. Igen, nem múlt nap festészet nélkül. Ez jellemezte mindennapjait, ehhez segítséget jelentett, hogy az akkori rendeletek lehetővé tették az alkotói szabadságot, művész-tanárként heti egy szabadnapot kapott, amivel lelkesen élt is.

A kertművelésből, a háztartás és a ház körüli munkákból kivette részét, de a felüdülést, egyben a gondterhes koncentrációt a festés jelentette. Délutánonként gyalog, kerékpárral vagy éppen motorkerékpárjával nekiindult a szabadba festeni, a dejtári rétek, az Ipoly-part zezzugai, a közeli, távoli falvak kedvenc terepei voltak. Az emberek, gyerekek odamentek hozzá, nézték, ahogyan alkot, mindenkiel szóba elegyedett, a szegény sorsú parasztszozonytól kezdve a cigány pásztorig, az Ipolyban fürdőző gyerekektől a szántó-vető emberig szinte mindenkit megörökített. Az emberhez, a tájhoz, a természethez kötődő szemlélet jellemezte, úgy fogta fel a teremtést, mint egy komplexitást, ebből próbálta kirakni a részleteket, amelyek a műveiben megjelentek, úgy, hogy a szerves egységet érezni lehessen. Ez nagyon lényeges dolog, nem mindenkinek sikerül ezt felfogni vagy így megközelíteni, de ha képeit nézzük, és megismerkedünk a művészetével, a látásmódját megértve talán egy lépéssel közelebb kerülünk a teremtés örök titkához.

A plein-air festészet érthetően vonzotta, hiszen saját műterme nem volt, annak ellenére, hogy négyszobás lakásban laktunk. Csak nagyanyám halála után, élete utolsó évtizedében nyert abban a kisszobában némi festői otthont, meghitt önálló teret, amelyben korábban nagyszüleim éltek. Legjobban a szabad, önálló alkotást szerette, ha elmélyülve, több variációt latolgatva vethette papírra a képet. Ha nem sikerült valami, rögtön kidobta, nekiállt újból és újból, főleg az akvarellnek, amin már eleve nem lehet javítani.

A klasszikus művek illusztrálásához a hitelesség érdekében kivétel nélkül utána nézett az adott kor viseletének. Számos történelmi könyvet áttanulmányozott, ezerféle vázlatot készített a kezébe kerülő bármilyen papírra, a szalvétától kezdve a diákok leadott rajzlapjaiig. Hányszor találkoztam a diákok rajzfeladatainak hátlapjára felskiccelt olyan tanulmánnyal, amelyen ott volt dátummal a beszédett, leosztályozott, hozzá újra visszajutott iskolai rajz.

Minden szabad papírt és minden szabad percet kihasználta, hogy a motívumokból vázlatot készítsen, így nem csoda, hogy amikor leült a tényle-

ges festmény vagy grafika elkészítéséhez, már ott volt a fejében, szinte a kezében a mű. Bámulatos pontossággal alkotott, gyorsan, könnyedén készítette a legnehezebb feladatokat. Temérdek gyakorlás volt emögött, tisztában volt azzal, hogy ezt nem lehet megúszni.

Rengeteget olvasott, kedvencei Michelangelo versei, Vasari művészekről szóló könyve, van Gogh levelei voltak, hosszasan elmélyedt ezekben. Szintúgy Fülep Lajos művészettörténész írásában, sőt el-elmerült (időnként fuldokolva) Lukács György: *Az esztétikum sajátossága* című, kilóra nehéz könyvének kacifántos szövegtengerében is.

Stílusok, izmusok, festészeti technikák

Alapvetően a figurális és szociális töltetű, témájú festészetnek volt a híve, a szegényparasztság, a földművelés, a magyar falu a műveinek visszavisszatérő témái voltak, mintegy önmagát emlékeztetve, honnan jött.

Rendkívül magas színvonalú irodalmi műveltségének köszönhetően az irodalmi művekre, és azok alakjaira alapozott illusztrációi mindig is nagy szerepet kaptak művészetében, így a Palócföld neves és emblematikus alakjai, Madách, Mikszáth, Balassi számos alkalommal megjelentek vásznain, papírjain. Harminc év alatt nyolcszor illusztrálta a Tragédiát, 1949-ben az elsőt, 1981-ben az utolsót. A művet újra- és újraolvasva, saját (át)értelmezéseit használva dolgozott, inspirálta őt a hely szelleme és a kor legtekintélyesebb Madách-szakértője, Szabó József evangélikus püspök, aki Balassagyarmaton teljesítve szolgálatot apám barátja lett.

A Madách-ikon ellenpólusaként bukkan elő a bűnöző városi csibész, az Isten- és anyaszerető, örök tévelygő Villon alakja, akinek *Nagy Testamentumát* többször is illusztrálta. Először 1952-ben a Vas István-féle fordítást felhasználva tollrajzaival és gyönyörű kalligrafikus betűivel jelenítette meg a művet, majd a 70-es években, új verzióban nyomtatásban is megjelent az alkotás. A magyar és a világirodalom nagyjai – Shakespeare, Molière, Petőfi, Móricz, Csehov, Gogol, Gorkij, Dosztojevszkij – olyan irodalmi nagyságok, akik művei illusztrálás céljából szintén meghílették.

A szépirodalmi alakok, a szociális témák, a tájképfestés mellett a könnyedebb, de csak látszólag egyszerűnek tűnő művészi megközelítés, a karikatúra, a portré és aktfestészet is közel álltak hozzá. Az 1950-es években készített karikatúráit magam is csak sokéves „fáziskéséssel” ismerhettem meg.

A diópác grafikák 1950–53 között készültek, részben a kor politikusait, Rákosit, Gerőt, Hegedűs Andrást ábrázolták, de sokkal erősebb kritikát

tartalmaztak allegorikus rajzai. A „berámázott” disznót tartó disznó, az acsargó medvék közé keveredett őzike, a torreádorok szúrásait beletörődve fogadó „magyar” bika, az ostoba tervezést, a személyi kultuszt kifigurázó képsorozatai életveszélyesek lettek volna, ha a hatóság kezébe kerülnek. A rajzok címei is sokatmondók voltak, érthető, hogy mélyen a mappákba süllyesztve vártak a valamivel jobb időkre. Mai szemmel nézve bizony erős bátorság kellett elkészítésükhöz, de művészemberként nem tudott ellenállni a kísértésnek, hogy a korszakkal szembeni ellenérzéseit ne fejezze ki.

Farkas András: „Maguk végtelenül nagy szamarak”(diópác, 1953)

A portré- és aktfestés, ismerősök, jellegzetes figurák festése, rajzolása szintúgy vonzották. Érdekes esztétikai kérdés az aktfestészet, amelyet a festészet történetében a legkülönbözőbb módokon alkalmazták. Felvetődik a kérdés, miért festenek a művészek aktot, hogy a férfiúi vágyat, érdeklődést felkeltsék, vagy éppen az anyaságot, a test, a lélek, a természet harmóniáját hangsúlyozzák? Nyilvánvalóan ezek mind az ábrázolás velejárói, ezeket apám tudta, műveiben ki is fejtette. A torzított nonfiguratív vagy absztrakt irányzatokat és művelőit végtelenül megvetette, egyedüli kivétel Picasso volt, akit feltétel nélkül elismert, különösen az absztrakció területén való felfedezéseiért. A humor, a karikatúra e téren sem állt távol tőle, több olyan rajzot készített, ahol rozzant öreg festő a vonzó modell-

jére rá sem nézve készíti a maga aktfestményét, amelyben a modell és a mű között semmiféle összefüggés, kapcsolat nincs, egyfajta negatív ars poeticaként értelmezhetők ezek a rajzok. Rengeteg olajképet készített, ezekben rendszerint úgynevezett olajkartont használt, amely a vászonnal szemben fakóbb színvilágot eredményezett. A festészeti technikákat illetően nagyon sokat lehet tőle tanulni. Az egyik kevésbé ismert, de általa hatásosan alkalmazott bravúros módszer az úgynevezett lavírozott tusrajz, ekkor ecsettel, higított tussal is árnyalta a kifejezést.

Szintén nagy volt az akvarellben. E technikáról tudjuk, hogy nem vagy alig lehet javítani rajta, pillanatok alatt kell a papírra felvinni a színeket. Ezek rendkívül jól variálhatók, de mégis szolidabbak, mint az olajképek színei. Ha az akvarellt valaki elrontja, akkor az már nem javítható, nagyon a festő fejében kell lenni a színvilágnak, a kompozíciónak és az átadandó hatásnak, még akkor is, ha mostoha körülmények között vagy éppen szabadban kell alkotni.

Nagymester volt a diópác-technikában, az úgynevezett monokróm módszer révén melegbarna, világos vagy sötét színt használva. A diópác a dióburok kivonata, amellyel a legcsodálatosabb hatásokat lehet elérni akár portréfestésnél, akár tájképfestésnél. Utóbbiban a felhők, az ég ábrázolása, az erdők, a virágos mezők tarkaságának kifejezése a monokróm technikával igazi bravúr.

Érdekes, hogy az általa kevésbé értékelt kubizmusnak a mértani formákat alkalmazó törekvései mégis nyomot hagytak festészetében, a szögletesítő, hasábformákra lebontó módszerrel örököltette meg például a piszkos ruhában dolgozó utcaseprőt vagy hómunkást, ezekkel a sarkított, kemény mértani formákkal szögletességet, erőt, fáradságot egyszerre lehetett ábrázolni.

Az izmusok nagyon sokat hozzáadtak a képzőművészethez, de apám szerint ezeket a festészeti technikai felfedezéseket csak akkor érdemes használni, ha a realista mondanivalót akarja pontosabban, jobban, hatásosabban kibontani az alkotó. A kép nem ér semmit, ha a néző nem tudja értelmezni a mondanivalót, ezáltal a látvány sem ragadja meg. Az öncélúvá váló izmusok, amelyek már szinte éves gyakorisággal követték egymást az 1910–20-as években, éppen ennek az elvárásnak nem tudtak megfelelni, vélte ő. Kitérőt téve a magyar festészet háború utáni világa felé, a korszakot a szocialista realizmus uralta, azzal a kőkemény követelménnyel terhelve, hogy a fejlődő és vidám társadalmat ábrázolja, optimizmust sugározzon, akkor, amikor mélyrepülésben volt a gazdaság, az emberek hangulata, a börtönök pedig tele voltak politikai foglyokkal. Ez

a követelmény 1956 után valamelyest lazult, többen kaptak nyugati lehetőséget, mint például Maurer Dóra, Bálint Endre, akik a nyugati nonfiguratív irányzatokat ábrázolásaikban megismertették, eleinte szűk körben, aztán egyre táguló körű kiállításokon bemutatva a nagyközönségnek. Nagy volt a visszhangja ezeknek a bemutatóknak, mert az egész társadalom ki volt arra éhezve, hogy a keleti blokk béklyójából egy kiskapun át kicsit kitörjön, de legalább kinézzen. A nyugati művészek távolról meglengették a „szabadság” zászlaját, de amikor ezeket az irányzatokat elkezdték itthon másolni, akkor az egész egy elsekélyesedett változat lett, annak ellenére, hogy nagyon sok tehetséges festő kapcsolódott ehhez. Apám úgy vélte, a két véglet, a szocialista hurraóptimista realizmus és a nyugati nonfiguratív, részben meghatározhatatlan esztétikájú művészet egyike sem magyar sajátosság.

Kvalitásokat felmutató, a magyar életszemléletből, a magyar lélekből eredő irányzatot kell képviselni, követni, amelyben a magyar valóságot magyar eszközökkel ábrázolják. Mert Magyarország nem Franciaország, ahol Picasótól kezdve már mindenki mindent megalkotott, és nem is a Szovjetunió, ahol keményen ellenőrzött körülmények között alkothatnak a művészek.

Ez a szemlélet erősen hajaz arra az útra, amelyet egyik kedvenc gondolkodója, Németh László képviselt, aki 1943 augusztusában kifejtette a szárszói írókonferencián, Magyarországot két veszély fenyegeti az akkor már láthatóan vesztes világháború után, vagy az angolszászok teszik a bakancsukat a magyar földre, vagy az orosz csizma tipor el először bennünket. Mi vár ránk: pénz- és versenyuralom vagy kolhoz és parancsuralom? Bármelyik nagyhatalom győz, idegenként fogja a magyar szellemet nyomorítani. Mindkettő idegen a magyar szellemtől. A művészetben is valami hasonlót igényelt (volna) apám, azt, hogy a magyar sajátosságoknak kellene megfelelni, ez alapvető követelmény maradt mindig is a gondolkodásában.

Minden külső ideológiai elvárás, kíváncsalom ellenére a vallási témák is részei voltak alkotásainak. Jézus alakját nemegyszer megfestette, szobrot is készített *Corpus* címmel. Akvarell-, diópác-, olajképei is készültek vallási, bibliai témákban, jó pár például Munkácsyra hajazva, vállaltan az *Ecce homo*-motívumra és a *Krisztus Pilátus előtt* c. alkotásra utalva. Apám szerint egyébként a művészettörténetben Krisztus számtalan ábrázolása közül Munkácsy a legsikerültebb. A szobám falát díszítő, az összekötözött kezű Krisztust ábrázoló képe nem teljesen ugyanaz az arc, mint Munkácsy *Krisztus Pilátus előtt* című képén látható, mégis a csodálatos arc egyszerre

kemény és szelíd, lázadó és beletörődő, megbocsátó és elhivatott az isteni küldetés irányában.

Megjelenítette a Sixtus-kápolna Jeremiás-alakját is, amely majdnem teljesen pontos másolat, a próféta majdhogynem olyan, mint egy magyar parasztember. Ugyanabban a pózban ül az ő képen is, mint az eredeti, de keze földmunkáskéz, csizmája rögös földet taposó csizma.

Agyagszobrokat is készített, amelyek olyan hatásúak, mintha ki lennének égetve. Ez és más technikai megoldásai, a kartonpapírra való olajfestés, az olcsóbb papírok használata egyfajta sietősséget és kényszerű spórolást mutatnak, hiszen „nem a keret és a papír a fontos, hanem a MŰ!” – vallotta.

Keserédes sikerek

Több lengyel, finn barátja volt, Finnországba is eljutottak képei, Katowicében művészeti táborban járt az 1970-es években. Ekkor készült egy felkavaró képe, amelynek *A pokol üldözöttei* címet adta, egy füstölgő, monstrum ipartelep előterében megvert kutyaként kullog egy parasztember, aki nyomorult, sovány tehénként húz maga után. Könnyen értelmezhető a mondanivaló, az ipar győzelme a régi típusú, az emberszabású világ fölött.

A képzőművészeti alapnak, a budapesti favorizált művészeknek nem volt barátja. Bizonyos ellenszenvvel és – elképzelhető, hogy anyagi és művészeti sikereik okán – irigységgel beszélt róluk, szemlélte őket. Legfontosabb ellenérzését abból a felfogásbeli különbségből eredeztette, hogy szerinte nem a tényleges világot, például a parasztság helyzetét, a munkásságot, a háttérbe szorított értelmiségit, az elhibázott beruházásokat, a parlagon hagyott földek témáit ábrázolták a budapesti művészek. A kedvencek nyugati utakat kaptak, a keservesen küszködő vidéki művészekhez képest érdemtelen előnyöket élveztek.

A tárgyilagosság kedvéért ehhez hozzáteendő, nem a képeiből éltünk, de amikor szóba jött ez a kérdés, nem titkolta véleményét az igazságtalanságokról. A képzőművészeti zsűri megkritizálta például az édesanyjáról készített csodálatos képét, azzal, hogy azon lecsupasztított kubista vonások is fellelhetők, hiába fejezte ki a mű egésze a fáradt öregség magányát. A képet a képzőművészeti zsűri cerberusai leszólták, sematikusnak mondták.

Ez hetekre elvette kedvét, sokáig ismételte magában a keserves bánást, amit a kritika miatt elszenvedett. Pedig az ítélet érdemtelen volt, an-

nál is inkább, mert a fórumokon gyakorta gyenge minőségű képek kaptak teret a zsűri részrehajlása következtében. Tudjuk, az érvényesüléshez kell egyfajta menedzseri szemlélet, benne ez egyáltalában nem volt, pénzügyi tehetség végképp nem, ahogyan szervezőképesség sem. A maga érdekében fel nem emelte volna a telefont, egy levelet meg nem írt saját ügye előmozdítására, sehova nem ment el, hogy bármit is kierőszakoljon.

Egyetlen szerencséje az volt, hogy kollégája, barátja, Kovalcsik András felkarolta, néha kritizálta, de mindennekfelett dicsérte őt, átvette a képeit, szervezte kiállításait, tartotta benne a lelket. Neki rengeteget köszönhetünk, az ő lelkes, műértő, önzetlen segítsége még édesapám életében, de azt követően is nélkülözhetetlen volt.

*

Gyakran gondolkodom azon, vajon mi lesz-e hagyatéka sorsa. Mi lesz azzal a házzal, ahol ez a gazdag életmű megszületett? Mi az örökös, mi egy kisebb vagy nagyobb közösség, mi a kultúra irányítóinak felelőssége és feladata egy kvalitásos, de kevésbé „sztárolt” képzőművész hagyatékának megőrzésében? Egyáltalában, szükséges-e az alkotók műveinek megőrzése és kell-e a „lángot” továbbvinni? Jó helyen vannak a műalkotások a múzeumokban, ha azok kb. 10%-a kerül valaha is kiállításra? Megoldás-e a digitalizáció – mint sok tekintetben napjaink (kényszer)megoldása az oktatás, művelődés terén – például a műalkotások teljeskörű és hosszútávú hozzáférésehez és megértéséhez? A változó és bizonytalan világban egyáltalában mi lesz a kultúra és a művészetek helye, szerepe, vagy még inkább a pénz és az érdek lesz a meghatározó?

Vajon apám mit felelne most ezekre a kérdésekre? Sejtjem, sőt tudom a választát.

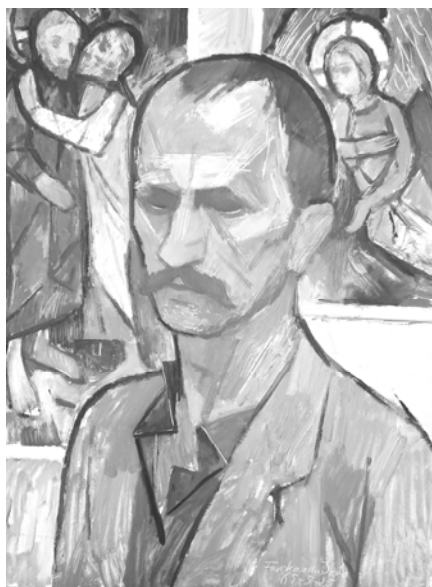

Farkas András: Édesanyám (vászon, olaj, 1964)

NAGY ANGELA

Tisztelet a Mesternek 100 éve született Farkas András

A Balassagyarmatért Baráti Kör virtuális kiállításra¹ hívta meg Farkas András tanár úr születésének 100. évfordulójára emlékezve a művészi pályán általa elindított egykori tanítványokat.

Farkas András: Önarckép (1965, olaj)

Farkas András káprázatos rajzkészsége, művészettörténeti tudása, kivételes irodalmi műveltsége, kiváló előadói képessége nagy hatást gyakorolt a tanulóifjúságra, mindenkor az egyik legnépszerűbb tanár volt iskolájában, vérbeli pedagógus. Ahogy az éppen aktuális oktatáspolitikai reformok meghatározták, Farkas tanár úr tanított rajzot, rajzmódszertant, mű-

¹ Az évfordulóra Nagy Angela virtuális kiállítást készített a www.balassagyarmat.eu honlapra, jelen írás abból tartalmaz szemelvényeket.

vészettörténetet, műszaki rajzot, ábrázoló geometriát. Meghirdetett drámaszakkört, részt vett az önképzőkori munkában, szerepelt a színdarabokban tanítványaival együtt. Amíg a műszaki rajzon csendben dolgoztak a tanulók, ő művészettörténeti szemelvényeket adott elő, verseket mondott (nem felolvasott) és az életről mesélt, a száraznak tűnő tantárgy így mindenki számára elfogadhatóbb, közérthetőbb lett. Tartott rajzszakkört iskolában, művelődési házban, télen-nyáron, hétköznap-vasárnap, tanteemben, Ipoly-parton és a saját lakásában is, amíg csak rajzolni vágyó gyermek jelentkezett. És az ifjúság mindig körülvette. Egykori tanítványai rendszeresen felkeresték, hogy pályájuk során is erőt merítsenek atyai támogatásából.

Farkas tanár úr páratlan személyisége máig hat, hiszen a virtuális kiállításra meghívtak nagy tisztelettel azonnal támogatólag csatlakoztak.

Álljon itt néhány szemelvény az emlékezésekből:

„Első mesterem, aki bevezetett a művészi alkotás rejtelmeibe, Farkas András festőművész volt... Alaposan szemügyre vette rajzaimat, és legnagyobb örömömre tanítványává fogadott... Szeretett mesélni magáról, a hadifogságáról, művészetről, bitről és arról, hogy mit jelent az, ha valaki alkotó ember. Sokat tanultam tőle, nemcsak rajzolást, hanem emberséget, hitet, kitartást, mérhetetlen alázatot és szeretetet a szakmája s az emberek iránt. Azt gondolom, kamaszkorom egyik legnagyobb hatású személyiségével találkoztam, és elmondhatom, hogy mindazt a tudást és hozzáállást, amit tőle magamba szívtam, bevésődött, a mai napig tart és meghatározza minden napjaimat, munkámat.”

Mózer Erzsébet

Munkácsy Mihály-díjas

grafikai restaurátor- és grafikusművész

„...Nagyon jók voltak a Tanár Úr rajzórái, mindig izgatottan vártam, hogy találkozhassek vele. Sudár alakjával, klasszikusan szép férfifejével és kackiásan pödrött bajszával valóságos jelenség volt. Kellemes orgánuma, melegszívű, emberséges tanári bánásmódja pedig szeretni valóvá tette. Derűjéről, izés beszédéről, humoráról nem is beszélve. Egy-egy diák rajzát a kezébe vette, és kifogása vagy elismerése jeléül először csak annyit mondott róla, hogy »ezt mind te rajzoltad félkészül?« S aztán jött a rajz tényleges korrekciója... Módszeresen foglalkozott velem, s ennek hatására valóban sokat fejlődött az eredetileg nem túl káprázatos »rajzkészségem«. S a hitem is megerősödött, hogy tehetséges vagyok és érdemes, és kell is ezt gyarapítanom... Indítatlansomat később azszal hálálhattam meg első rajztanáromnak, majdan kollégámnak,

hogy a Bolyai Gimnázium rajztanáraként 1990-ben egy nagyon szép kiállítást rendeztem a műveiből iskolánk galériájában. Tárlatát Réti Zoltán tanár úr nyitotta meg. Hosszú idő után ez volt az első és egyben utolsó, felejthetetlen találkozásom is Bandi bácsival. Nem sokkal később elment közülünk. Mélyebben én ekkor ismertem meg az ő művészetét. Festői képeit, azok pasztellesen finom színeit, egyszerű kompozícióit és motívumai könnyed rajzolatát éppen olyan finomnak, lélekben gazdagoknak és lírainak láttam, mint őt magát.”

*Gáspár Aladár
képzőművész, ny. rajztanár*

„1963-ban a balassagyarmati Balassi Bálint Gimnázium diákjaként találkoztam először egy igazán hozzáértő, képzett és jó rajztanárral. Ő volt Farkas András, aki később az első mesterem lett. Elsős gimnazista korom elején javasolta, hogy járjak el hozzá tanulni... Középiskola után Szegeden jártam tanárképző főiskolára (földrajz-rajz szak). Itt szereztem első diplomámat. Néhány év múlva felvételiztem a Képzőművészeti Főiskolára is. Itt festészet–grafika–ábrázoló geometria–művészettörténet szakosként végeztem 1982-ben... Farkas tanár úrral a kapcsolatom nem szakadt meg. 1990-ben egy költözéskedésünk nyomán szomszédok is lettünk és igen sokat beszélgettünk. Természetesen elsősorban a képzőművészetről, az alkotómunkáról, kiállításainkról, terveinkről.”

*Pénzes Géza rajztanár
Horváth Endre-díjas
grafikusművész*

„A gimnáziumi éveken (balassagyarmati Balassi Bálint Gimnázium) már tudatosan készültem a rajz szakra. Farkas András tanár úr kiemelt foglalkozott velem és egy másik osztálytársammal, ugyanis hamar kiderült, hogy rajzos pályát szeretnénk választani. Bandi bácsit nagy tisztelet övezte, mindenki számára, nekem is ő volt a Mester, a Művész és az Ember! Sokszor meghívott a műtermébe minket és próbálta átadni ismereteit, hol a munkáiban, hol művészeti albumokból, hol beszélgetéseink során. Kedves emlékként él még ma is bennem, amikor kijött a falumba (Szentére) kis robogóján és együtt rajzoltam vele.”

*Sagyibóné Sára Anna
rajz-földrajz szakos tanár*

„Gimnáziumi éveimet Balassagyarmaton töltöttem 1960–64 között, a Szántó Kovács János Gimnáziumban érettségiztem. Itt volt szerencsém megismerni Farkas

András festőművész tanáromat, aki meghatározó élménnyel szolgált számomra. Neki is köszönhetem, hogy a képzőművészethez való vonzódásomat megerősítette, hitet adott abhoz, hogy autodidakta módon folytassam szenvedélyemet, mely a rajzolásban, a festészetben, valamint a szobrászatban nyilvánul meg.”

*Dr. Várszegi Tamás
orvos, képzőművész*

„A városban járva ismertem meg lobogó hajú, bajuszos, Petőfi Sándorra emlékeztető alakját. Ezt a benyomást még fokozta, hogy a március 15-i alkalmakkor – bár ez akkor nem volt hivatalos állami ünnep – zsinóros Bocskai-kabátban jelent meg... beti két alkalommal délutánonként a tanítóképző egyik üres tantermében egyszemélyes rajzórákat adott számomra... Engedett szabadon dolgozni, és időnként korrigált. Korrektúrái mindig lényegre törőek, egyértelműek voltak. Későbbi szakmai tanulmányaim során sem kaptam jobbakat... Ő adta az indítást, az alapvető mester-ségbeli ismereteket, a készségek fejlesztésének gondosan felépített rendszerét, szakmai, művészi világlátásom megalapozását, a hitet, hogy érdemes, amelyekre a későbbiekben minden felépülhetett. Talán nem tűnik túlzásnak, hogy okkal és joggal tekinthetem Őt első és meghatározó mesteremnek.”

*Benkő Cs. Gyula
Ferenczy Noémi-díjas ipari formatervező művész
Horváth Endre-díjas festőművész*

„Bandi bácsiboz jártam az Óváros térre. Mindig kaptunk Tőle olyasmit, amire máig emlékszem, és nem csak rajzzal kapcsolatban... Mondásait még idézni is szoktam tanítványaimnak. Az egyik, mikor csendéletet rajzoltunk, és több krumpli volt a tálon, de nekem csak kis gombolyagokká sikerültek, Bandi bácsi vett rá, hogy először alaposan figyeljem meg, és csak akkor rajzoljam le, amikor már látom, mitől krumpli a krumpli... szemléltette, hogy milyen egyszerű az akvarelltechnika. Neki az volt. A mai napig csodálom azt a könnyedséget, ahogy a vízfestékkel varázsolni tudott... Az Ő ebbéli tudása számomra etalon.”

*Merczel Péter
Horváth Endre-díjas
grafikusművész, tervezőgrafikus, tanár*

„Bandi bácsinak... középiskolás koromban lettem tanítványa; betente tartott rajz-szakköri foglalkozásokat Gyarmat festeni-rajzolni szerető polgárainak... Később, már egyetemista koromban hazalátogatva mindig felkerestem őt, rendszeresen jártunk

az Ipoly mentére, Kóvárra, Órhalomba, Húgyagra vitt az utunk. Ő a kis motorbiciklijén, én kerékpáromon. Idővel Péter öcsém is csatlakozott hozzánk, aki aztán végig hűséges tanítványa lett Bandi bácsinak, több kiállítását is megnyitotta. Ők ketten rengeteg időt töltöttek együtt a szabadban festéssel, rajzolásal. Derűsen teltek ezek az órák, a meglátogatott tanyákon már ismertek minket, Bandi bácsit mindenhol szívesen fogadták. Munkáink elkészülte után szemlét tartott képeink felett, dicsérté jó képi megoldásainkat, és szólt a hibákról is. Nemezszer egy-két jól elhelyezett ecsetvonással ő teremtett rendet képeinken. Nagy hatással volt mindkettőnkre.”

*Dr. Szabó András
irodalomtörténész, előadóművész*

„A rajzolásához, majd a festéshez – főleg a középiskolában – egyre közelebb kerültem. Ebben régig meghatározó szerepet töltött be Farkas András tanár úr, aki a rajz tantárgyat tanította. Maga köré gyűjtötte a tehetséges tanulókat, az általa vezetett szakkörnek én is lelkes tagja voltam, mai napig őt tartom első mesteremnek. Neki köszönhetem, hogy a pedagógiai munka végzése mellett a főiskolai képzőművészeti alkotótáborokban állandóan fejlesztettem elméleti és gyakorlati tudásomat.”

*Várszegi István László
rajz-földrajz szakos tanár*

„Bandi bácsi tanította nekünk a rajzot. Kezdetben furcsa volt humora, csipkelődése. Nekem azt mondta: »magának, Szilcs, okosan csillog a szemüvege«. Gondoltam, majd más lesz a véleménye, ha meglátja, milyen ügyes vagyok. Persze ő is észrevette, hogy jobban rajzolok, mint a többiek. Jártam a rajzszakkörébe is... Elhatároztam, nem maradok a gimnáziumban, megpróbálom a felvételit... és sikerült bejutnom. A késképzőbe jó volt járni. Nem volt csupa álom, de sokat tanultam... Harmadik utáni nyáron egy véletlen folytán összefutottunk Bandi bácsival... felajánlotta, hogy látogassam meg. Ha kedvem van, mehetek vele festeni, ha megy a környékre... Tőle tanultam meg akvarellal festeni. Ha megmutatta a képeit, elfogott a lelkesedés, hogy még többet fessek. Még mindig megvannak azok a festmények, amiket együtt festettünk 20 filléres rajzlapra... Aztán vissza kellett menni a suliba. Leveleztünk, ami számomra nagy feladat volt, mert ugyan mit írhat egy kamasz egy komoly embernek?... Még mindig megvannak a levelei, a préselt rózsával együtt. El nem tudom mondani, mennyit jelentett nekem a barátsága, szeretete. Hiányzik...”

*Szilcs Marianna
Horváth Endre-díjas üvegtervező iparművész,
szaktanár*

Farkas András: Halász (1967, diópac)

ISTENES TIBOR

Térélmény

Végül képekké válik minden,
Hullámzó kivétel a lét.
Állomásokra hangolva állunk össze,
Frekvenciákat elhagyva esünk szét.

Pipacsot rajzolok a zöld mezőben,
A távolban kislány szalad a réten,
Önfeledt fless a kék ég alatt,
De már vihar gyűlik a képen.

Pixeles filmkockák, sercegnék a hangok,
Már más sávon halad a fény,
Vonatsíneken kattogva ámul
A hangokból megírt térélmény.

Haladok festményről festményre,
Tapinthatóvá válik az álom,
A megállóban savanyú füstszag,
A vonatülésen sáros lábnyom.

Gyárvároson alszik az árnyék,
A szmogtól hártya játszik a pléden,
Fémkockák között kihűlt a fény,
Lehunnya szemét az izzadt szégyen.

Sportkocsin tűzpiros ízű a vágy,
Sebességspirálban nyúlik tér,
Kólásdoboz repül a szélben,
Valahol egyszer majd árkot ér.

Végül képekké válik minden,
Hullámzó kivétel a lét.
Állomásokra hangolva állunk össze,
Frekvenciákat elhagyva esünk szét.

ISTENES TIBOR

Magam mellé

Odaszülettem magam mellé, nem ismertem meg magam.

A magzatvíz csepegte ritmus

Oldalra nyaldosta hajam.

A vér és a víz lángokba gyűjtva kiterjesztette arányaim.

A végtelenül szabályos véges

Keretbe zárta szabályaim.

Haldoklik bennem a halál, meghal kettős létem,

Életből halálba, halálból életbe magamat visszatépem.

Itt ül rajtam a harang hangja,

Utolsó utamon kísér,

Ezerszer járt itt már tudatom,

Halott papom hazug hangokkal dicsér.

Odaszületek magam mellé,

Megismerem már magam.

Teremtek meddő gondolatot,

Vagy gyümölcsöt terem szavam.

CSONGRÁDY BÉLA

Méltó módon őrzik Zenthe Ferenc emlékét Száz évvel ezelőtt született a salgótarjáni színház névadója

A salgótarjáni Fő téren bármi okból megjelenők tekintete ritkán kerül meg a jól látható Zenthe Szalon kiírást, amely a Zenthe Ferenc Színház székhelyét jelöli. Az alkotói műhely, a kamaraszínpadi terem ablakairól – ha úgy teszik, nézőcsalogató kirakatából – néhány, a magyar színháztörténet részévé vált jeles színművész – Márkus László, Psota Irén, Váradi Hédi és természetesen Zenthe Ferenc – s leginkább – a döntő többségükben szintén eltávozott – volt acélgyári színjátszók jelenetfotója néz vissza az arra sétálókra. S ez nem véletlen, hiszen a helyi színház legrégebbi elődjének joggal tartja az 1887-ben a rimamurányi salgótarjáni olvasóegylet keretében létrejött amatőr együttest, az 1948/49 óta Petőfi nevet viselt csoportot, amely alapításának évében Gerő Károly *Vadgalamb* című népszínművével debütált. Ez azt jelenti, hogy e művészeti ág képviselője jóval több, mint egy évszázados a városban, annak ellenére, hogy az úgymond professzionalista színház csak nyolc évvel ezelőtt, 2012-ben született meg.

Pedig sokszor és sok helyütt volt napirenden a téma. Távlabbi előzményként – többek között – meghivatkozatható az 1930/40-es években működött Balassa Társaság tagjainak véleménye vagy konkrétan e lap, a Palócföld első számában, 1954-ben megjelent írás tartalma. Ebben a szerző Vertich József, a Petőfi ikonikus rendezője, mondhatni vezetője – annak tudatában is, hogy viszonylag rendszeresen szerepelnek itt vendégszínházak – írta summázatként az alábbiakat: „Színház nélküli városunk kultúrigényét e téren jól, helyesen kielégíteni nehéz feladat. Csak a város valamennyi színjátszó csoportjának komoly, szervezett, fejlődést biztosító munkájával, a dolgozók művelődését szolgáló törekvésekkel, a kultúrszervek, a sajtó támogatásával, végeredményben a lerögzítendő helyes, minden érdekelt őszinte, együttes munkájával lehet és kell elérnünk.”

A kérdés – azaz a helyi színház létrehozása – a továbbiakban is napirenden maradt. Ezt igazolja már jóval a rendszerváltás előtt, a hatvanas évek elején-közepén megfogalmazott egyik politikai döntés is, amely szerint Salgótarjánt a megye kulturális centrumává kell fejleszteni, s a megvalósítandó tervek között a színházfejlesztés gondolata is helyet kapott. Ehhez

a József Attila Művelődési Központ 1966-os átadása lendületet adott, igaz, egyelőre – s még hosszú ideig – vendégteátrumok, -előadások fogadása formájában. A prózai művek esetében elsősorban a szolnoki, az operaelőadásokat tekintve jó ideig a debreceni teátrum volt a leggyakoribb fellépő, de egyre gyakrabban érkeztek fővárosi társulatok is. S valamennyien kedvezően nyilatkoztak a fogadtatásról, a színházszerető tarjáni közönségről. Ugyanakkor még évekig működött a Petőfi, létrejött az öblösüveggyári Tempress, valamint a kereskedelmi és vendéglátóipari szakképző égisze alatt, de az acélgyári művelődési központban otthonra talált KiViSzI nevű amatőr szintársulat.

A rendszerváltás bekövetkeztével újra és mind határozottabban merült fel, körvonalazódott egy helyi társulat létrehozásának igénye, mondhatni szükséglete, annál is inkább, mert egyre inkább tudatosodott: Salgótarján az egyetlen megyeszékhely, amelynek nincs önálló, saját színháza. Több, színjátszói, előadóművészi múlttal, tapasztalattal rendelkező szakember – mások mellett főként Molnár Ernő, Sándor Zoltán és Susán Ferenc – élette folyamatosan e gondolatot, amelyet felkarolt és támogatott a dr. Horváth István elnökletével működött Salgótarjáni Polgári Kör elnevezésű civil szervezet is. A színház közvetlen előzményének a 2004 februárjában-márciusában T. Pataki László újságíró, író, rendező és felesége, P. Kerner Edit kezdeményezésére és irányításával a József Attila Művelődési Központban főként fiatalokból verbuválódott stúdiószínpad tekinthető. Az új formációnak szinte törvényszerűen az előző esztendő decemберében elhunyt Vertich József lett a névadója. Eleinte a Palóc Parnasszus című pódiumújság rendezvényein léptek fel, de közreműködtek a Palóc-föld fél évszázados jubileumi estjén is. Első színházi jellegű produkciójuk 2005. április 28-án volt: Szép Ernő *Május* című darabját Molnár Ernő vitte színre. A következő években a Vertich Színpadstúdió egyre gyakrabban mutatkozott meg és mind nagyobb feladatokat vállalva szinte egyenesvonalúan haladt a színházzá válás útján. A folyamatot felgyorsította a *Színházépítés Salgótarjában* című, *A függönynek fel kell mennie!* című kiadvány, amelyet a Vertich Színpadstúdió Művészeti Tanácsa adott közre. Az abban megjelent felhívást számos cég, közösség és magánember támogatta. E törekvéssel a város önkormányzatának közgyűlése is egyetértett és 2012. február 23-i ülésén úgy határozott, hogy önként vállalt közszolgálati feladatként támogatja a létrejövő színházat, amelyet a 2011. július elsejei dátummal életre hívott Salgótarjáni Közművelődési Nonprofit Kft. működtet.

E vázlatos születéstörténet 2012 tavaszán érte el csúcspontját, mint-hogy május 29-én az akkor már Zenthe Ferenc nevét viselő színház T. M. Plautus ókori római vígjátékíró *A betvenkedő katona* című darabjával megtette az első lépést. S onnantól kezdve már nem volt megállás a társulatépítésben, a bemutatók, bérletek, bérletsorozatok, a helyi, a megyei, a fővárosi, az ország határain belüli és túli vendégszereplések növekvő számában, a közönség által kinyilvánított szimpátiában, sőt a szakmai sikerekben sem.

Abban, hogy kinek a javaslata volt a Zenthe név felvétele, nincs konszenzus, azt viszont, hogy kiváló ötletnek, mondhatni telitalálatnak bizonyult, az élet igazolta. Hiszen hosszas keresgélés után is alig lehetett volna elismertebb, közkedveltebb személyiséget találni – a Nemzet Színésze és sok más rangos díjjal kitüntetett – Zenthe Ferencnél, aki nem mellesleg Salgóbánya, azaz Salgótarján szülötte: éppen száz esztendővel ezelőtt, 1920. április 24-én látta meg a napvilágot, s mintegy tízéves koráig élt ott, ahol édesapja bányai vezetőként dolgozott. Élményszerű gyermekkor volt, amelyből – mint többször elmondta – a felnőttként, művészi munkája során sokat profitált. Szűkebb hazájával 1997 óta – ekkor lett Nógrád megye díszpolgára – vált szorosabbá a kapcsolata, amelyet 2003-ban megerősített a Salgótarjántól kapott ugyancsak díszpolgári cím. Annak apropóján a baráti kör vendégeként látogatott el a salgóbányai idősök klubjába is, hogy elbeszélgesse földijeivel. Több, mint érdekes, hogy – miközben számos felejthetetlen film, tévésorozat, rádiójáték, színházi és filmszerep fűződött a nevéhez – színészként csak 85 éves korában, halála előtt egy évvel lépett a helyi publikum elé a József Attila Művelődési Központban, ahol a Madách Színház – amelyhez gyakorlatilag egész életében hűnek bizonyult – mutatta be Szakonyi Károly a *Turini nyár* című darabját. Mondani sem kell, hogy a közönség milyen ovációval fogadta Zenthe Ferencet, aki a tapsorkánban virágcsokorral a kezében, meghatódva szinte csak annyit tudott mondani: „Köszönöm a Jóistennek, hogy ide születhettem...”

A legendás színművész 2006. július 30-án fejezte be földi pályafutását. A mennyei világba távozását követően – immár a méltó emlékezőzés szándékával is – szinte azonnal kibontakozni látszott a máig tartó, s mondhatni fokozatosan erősödő Zenthe-kultusz. A városi közgyűlés hozzájárult ahhoz, hogy a salgóbányai buszvégállomás mögötti parkot róla nevezzék el, s ott 2017 tavaszán emléktáblát helyezzenek el. 2008 októberében az Ipoly Erdő Zrt. Salgótarjáni Erdészete által a vár alatt működtetett ház előkertjében ünnepélyes keretek között, volt pályatársak részvé-

telével és közreműködésével avatták fel a Somoskőújfaluban élő szobrászművész, Molnár Péter által készített mellszobrot, amely azóta is a rendszeres megemlékezések színhelye. 2010-ben ugyanott a művész kilencvenedik születésnapja tiszteletére leplezték le azt a gránit emléktáblát, amely arra utal, hogy a budapesti Nagymező utcában látható a Halhatatlanok Társulatának tagjának választott művész lábnyoma. Az értékes ereklyét egy rajongója árverésen vásárolta meg, s úgy gondolta, hogy a szülőhelynek ajándékozza. 2011-től, 2012-től a salgóbányai rendezvények szervezésének élére a Zenthe Ferenc Színház állt. A teátrum 2013-ban díjat alapított Zenthe Ferenc-emlékplakett elnevezéssel. Ifj. Szabó István szobrászművész bronzalkotásának előlapjára a színművész portréja került. Az elismerés mindazoknak adható, akik magas színvonalú munkájukkal, illetve támogatásukkal nagymértékben segítik a színház működését, fejlődését. 2015 nyarán a Geocsodák Háza elnevezésű salgói látogatóközpontban Zenthe-emlékszobát adtak át. Egy kicsit korábban, 2014-ben a Dornay Béla Múzeum *Zenthe Ferenc és Salgótarján* címmel kötetet jelentetett meg.

Az idei esztendő, a születésnap centenáriumi éve különlegesnek számít a kultusz folyamatában, a világjárvány miatti kényszerűen hosszú szünet azonban átformálta az eredeti forgatókönyvet. Azonban januárban a magyar kultúra napján az első bemutató keretében Móricz Zsigmond *Nem élhetek muzsikaszó nélkül* című regényének dramatizált változata még színre került. A premieren – mint a legtöbb más esetben is – jelen volt ifj. Zenthe Ferenc, aki minden alkalommal hálásan szokta volt megköszönni édesapja emlékének illetéknéppen továbbélését. Erre az alkalomra készítette el a salgótarjáni Kézműves Cukrászda az azóta népszerűvé lett Zenthe-tortát. Elkészült egy újabb, immár centenáriumi emlékplakett, s augusztusban – 2019 után – másodszor is megtartották a Fő téren a *Színház újratöltve* című látványos évadnyitóshow-t, amely egyúttal az elmúlt évad produkcióit elismerő díjkiosztó is volt. Szintén a nyár végén az SBTC sportklub – amelyet ugyancsak éppen száz éve alapítottak – öregfiúk labdarúgói vendégeként pályára lépett a Magyar Színészválogatott is. Az ősz során a moziban terveznek egy válogatást bemutatni a Zenthe Ferenc nevével fémjelzett filmekből, és készülöben van egy könyv is *Színház született* címmel, A „Vadgalamb”-tól az „Énekesmadár”-ig alcímmel, minthogy Tamási Áron székely népi játékát 2021 januárjában tervezik bemutatni. A Zenthe Ferenc szellemi örökségét őrző törekvéseknek, tendenciáknak is nagy szerepe volt abban, hogy a Simon Lajos vezette társu-

lat 2019 óta már kiemelt előadó-művészeti szervezetként vehet részt az ország kulturális vérkeringésében.

Büszke lehet a színház, hogy olyan ember nevét viselheti, olyan személy emlékéhez igyekszik méltó lenni, akit mindenki szeretett, s aki 2003-ban salgótarjáni díszpolgári címe kapcsán – egyebek közt – a következőket nyilatkozta jelen sorok írójának: „Bízom abban, hogy a mai értékválság csak átmeneti, s előbb-utóbb ismét túl leszünk a nehéz éveken, s helyükre kerülnek a dolgok, hiszen minden ember jónak születik, nem szabad hagyni, hogy a gonoszság felülkerekedjen...”

FECSKE CSABA

Összekuszálódik

aki voltam már nem az vagyok
a változástól én én maradtam-e
valóban engem lát a barátok
ismerősök fürkésző szeme

magam se tudom mi elől menekülök
függönyként húzom félre a levegőt
homály sündörög mindenütt
nem tódul be fény mint azelőtt

összekuszálódik minden a múlt
lustán hömpölygő zavaros vizű folyó
partra sodorja ami rossz volt
görgeti tovább ami úgy tudni jó

Mire rájössz

ez nem az ugye ez
még nem az igazi ennek
még szinte semmi tétje
ebbe még nem kell belehalni
ezt még csak próbálgatod
kerülgeted
mint macska a forró kását
megégeted magad az igazsággal
ez nem próba volt maga az
előadás
rá kell jönnöd
félreélted az életed

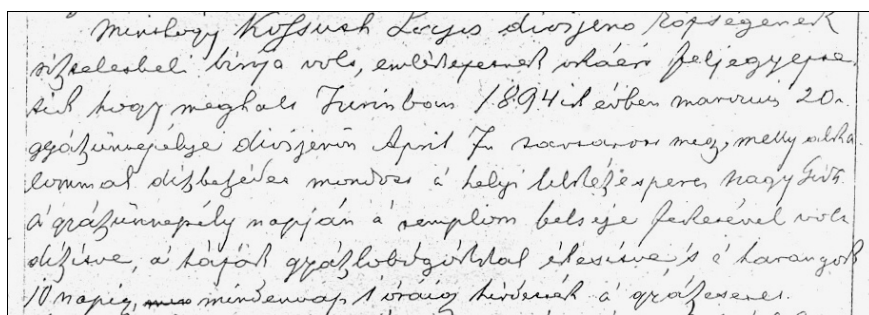
Négy csupasz fal

a reggel fölállalta a napot
de máris este van a nap halott
felzúg házunk előtt a juharfa
eddig hallgatott a szél
erőszakoskodik vele
árnyékomat cipelem haza
otthon lenni bizony nem
is olyan könnyű bámulom a
négy csupasz falat ahogy
felém közelítenek s én
azon tűnődöm vajon melyik
dől rám hamarabb

VÉGH JÓZSEF

Kossuth Lajos, Diósjenő tiszteletbeli bírása

A szabadságharc bukása után Kossuth emigrációba kényszerült, ám sosem adta fel a reményt, hogy újraéleszti a szunnyadó parázsként tovább élő forradalmi szellemet. Aktív nemzetközi politikát folytatott, terveket szőtt, szövetségeket keresett. A császári udvar nem nézte jó szemmel szervezkedését, s mindent elkövetett ellene. Megfosztotta magyar állampolgárságától azt az embert, aki talán a legnagyobb hazafi volt országunknak. A hír hallatán számos település – köztük falunk is – úgy reagált, hogy tiszteletbeli polgárává fogadta. Diósjenő nem is elégedett ezzel. Ragaszkodásának úgy adta kifejezését, hogy nem csupán tiszteletbeli polgárává, hanem bírójává választotta.¹ Kossuth megköszönve a sok megtisztelő címet, gyönyörűen írja le Nógrád vármegye közönségéhez írt levelében a hazaszeretet fogalmát: „Nekem, – így szól – megvallom, más fogalmam van a hazaszeretet felől, mely nem henye érzélgés, hanem a hazá javára törekvő önzetlen becsületes munkásságnak kútfeje. A hol jutalom tétetik kiállításba, ott bérért dolgoznak. A ki hazáját jutalom reményében szereti: az a jutalmat szereti, nem hazáját. A hazaszeretet jellege az önzetlenség, mely nem hogy jutalomra gondolna, de áldozni is kész...

Bejegyzés a református egyház jegyzőkönyvei között

¹ Nógrád megyében nem egyedül Diósjenő fejezte ki ily módon a tiltakozását. Sámsonháza evangélikus egyháza felkérte őt az egyház főfelügyelői tiszterére, melyet az államférfi elfogadott.

A „haza” otthona a polgárnak, mint a családi tűzhely otthona a gyermekeknek. Ki várna azért jutalmat, hogy otthonát szereti? Haza és család ikerfogalmak. Egyiket, mint másikat az emberi szívet megnemesítő szeretet forrásává rendelte a természet istene. Én fajom nemeslevelét s fennmaradása titkának kulcsát látom azon érzelemben, mely arra tanított, hogy mi magyarok hazánkat közös édesanyánknak szoktuk nevezni, s hogy nemzetünk otthonát és családjunk otthonát ugyanazon egy szóval jelezzük, e szent szóval: „hon”. Naplójában megemlékezik arról is, hogy megérkezett a diósjenői levele, s nagyon megörült neki.

A diósjenői református egyház történeti leírásában az alábbiakat olvashatjuk: „Minthogy Kossuth Lajos Diósjenő községnek tiszteletbeli bírója volt, emlékeztetnek okáért feljegyeztetik, hogy meghalt Turinban 1894. évben március 20-án. Gyászünnepélye Diósjenőn April. 7. tartatott meg mely alkalommal díszbeszédet mondott a helyi lelkészesperes, Nagy Gida. A gyászünnepély napján a templom belseje feketével volt díszítve, a házak gyászlobogókkal ékesítve, s a harangok 10 napig mindennap 1 óráig hirdették a gyászesetet.”

Kossuth halála évében vált szükségessé a református templom tornyának újbóli, immár végleges felépítése. Majd száz évig bírta is a torony ezután a természet ostromát, ekkor azonban – 1993-ban – a toronysisakot teljesen újjá kellett építeni. Egy hatalmas daru érkezett, mely egyszerűen leemelte a falakról a sisakot, s lehelyezte a földre. Ott elkészült a szerkezet pontos mása, mely ugyanilyen módszerrel vissza is került a helyére. A bontáskor a toronygömb alatt találtak egy kis faladikát, fedelén a következő felirattal:

Ha te engem felbontasz,
Egy szép emlékre akadsz.
Olvasd el figyelmesen,
Szépen és értelmesen,
Emlegesd nevünket!
Rég hant fedi testünket.
Éljen a magyar hon! 1894.

*A megemlékezést tartó
Nagy Gida (Gedeon) református esperes*

A régi és az új toronysisak

Nekünk, kései utódoknak az a feladatunk, hogy büszkén viselve az egész falunkat ért megtiszteltetést, méltók legyünk Kossuth szellemi örökségéhez. A Szentgyörgyi Kör kezdeményezésére születésének 190. évfordulóján egy emléktábla került a református templom falára. Az említett ereklyét a megtalálás óta a páncélszekrényben őrzik. A felújított toronyban pedig egy új feljegyzés vár arra, hogy egyszer majd tanúságul szolgáljon az utókornak.

A Kossuth-emléktábla a templom bejáratánál

ONAGY ZOLTÁN

Lókos, almaálom, almacsaták

Élettér

Mindig így volt, mindig így van, ennek mindig így kell lennie. Gondos apa, előrelátó családfő nem viszi csődbe azokat, akikért felelős. Hacsak a követhetetlen történelmi változások, a gyors gazdagság víziója meg nem zavarja az ő kiszámított, istenesen megkonstruált valóságát.

Mert esetünkben ez történik. 1962 őszén tízéves vagyok. Öcsém kilenc, a húgom még meg se született. De már az ő házhelye is kinézve, megelőlegezve, lefoglalózva, hogy a tulajdonos ne adja el másnak, ha azonnal kell a pénz. Anyám harminchárom, apám negyvenkettő. A faluközponttól távol, a vasútállomás környékén lakunk. A tanya két földútból, és a földutak között és mellett fekvő földekből áll. A házhelynek nevezett telkek közül négy a miénk, kettő a szüleink, kettő a mi nevünkre íratva. Mondom, tíz vagyok, öcsém még nincs kilenc. A két épület vélhetőleg éppen olyan lesz, mint a lassan, kalákában felhúzott, félkészben már lakott szülői ház. A korban engedélyezett sátortető, kockaforma. Két szoba, konyha, kamra, fürdőszoba, benne évekig fém mosdóállvány lavórral, víz-es vödörrel. Villany évekig nincs a környéken, víz a kútban. Az utcai fronton két ablak, a belsőn tágas veranda.

A hatvanas években épült kockaházak ezek, Nógrádtól Békésig. A terveket sorozatban gyártja a Hivatal. Az építkező kétféle típus közül választhat, lényegében mindkettő ugyanolyan, egyik sem emlékeztet a hagyományos paraszti lakóépület-együttesre, amelyekben minden sarok és beálló, minden szűkítés és bővítés konkrét feladattal készül, ahol minden téglá, minden cserép és gerenda funkcionál.

A történelmi léptékekben gondolkodó apánk úgy számolt, a SZU nem adja fel száz éven belül az országot, tehát arra kell berendezkednünk, hogy az Új Világ képviselői is a nyakunkon maradnak. És ha ők úgy döntöttek, egységesíteni kívánják a falu arculatát, akkor az arculat egységes marad, semmi kétség. A méregdrágán megvásárolt tervet elzárja a dokumentumszekrénybe, hogy a következő építkezésnél ne fizessen újra egy vagyont a sablontervekkért.

Az élettér maga a Paradicsom. A ház két-kétszáz méteres körben egyedül áll. Nyugatra két és fél kilométerre a falu. Központjában a legmagasabb pontra épített templom, mögötte tiszta időben látható a Börzsöny kék sziluettje. Az előttünk futó földút észak-dél irányú. Déli irányba elhaladunk a kondás és egy traktoros háza előtt, néhány száz méter után százötven éves cserfaerdő alá ér, ott halad kilométereken át a Jánossypuszta kitelepített, lakatlan romházaihoz. Észak felé háromszáz méterre leromlott makadámút, „betonút”, végestelen végig bőven termő szederfák kísérik, a busz- és a vasútállomásra. A műút és a vasút ötszáz méteren át párhuzamos fut. A vasúton túl látható az Ipolyt szegélyező fűzfásor halványzöldje.

Kelet felé, a házhely alatt kétszáz lépésnyi mocsaras, zsombékos kaszáló, a „Kisrét”. Alatta bővizű patak hallal, rákkal, meder fölé növe fűzbokrokkal. A patak hídján átjutva érjük el a Balassagyarmatot Váccal összekötő utat. Mindez – és a csend. Paradicsom és a csend. A 424-es mozdony vontatta szerelvény jelez néha szolidan, ahogy kattog a kanyarokban, kakas kiáltja harsányan, hogy szép az élet, kutya jelzi kötelességszerűen, helyén van, végzi a dolgát.

Mindennapok

Falun élő ember számára a föld az aranymérce. Földben méri az értéket. Akinnek nincs semmi földje, annyit is ér. Hiába érkezik fel a dimbesdombos (Mikszáth) nógrádi lankák, a nadrágszíjparcellák közé a tszcs, később a tsz, hiába kényszerül a gazda közösbe adni földet, állatot, kocsit, mezőgazdasági szerszámot, a föld szentsége marad. Föld a házhely is. Házhelyet gyűjt, aki földet gyűjt.

Soha semmire nem költünk. Úgy semmire, hogy valóban semmire. Talán a fillérékért árult száraz kenyérért fizettünk, amit hetente egyszer tragacson tolok haza a boltból, és amivel a moslékot sűrítjük. Még nincs nyúl-, disznótáp. A moslék főtt malackrumpliból, a belekevert búzakorppából és felkockázott száraz kenyérből áll. A malac tökört eszik, hasasmagos uborkát, ha jó a termés, és nem kerül üvegbe, öreg dinnyét, amit szezon után a csányi vendégdinnyések hazaköltözése után cipelünk haza napokon át saraglyán, mielőtt betárcsázza a téesz. Paréjt esznek, szőrös disznóparéjt és szimpla paréjt, ami a krumpliszárok között erősödik nyári esők után, és amit kötelező kétnaponta kirángatni. Semmire nem költünk, mert minden megterem az élethez.

Az első négy évben villany nélkül. A villany se kötelező az élethez. Igaz, se rendes rádió (néprádió egyetlen csatornával), se tv, se lemezját-szó, se Mambó magnó, se számítógép, mindezek helyett dolgozunk. Amikor nem, akkor is. Ha kell fény az esti leckeíráshoz, petróleumlámpa világít.

Minden van. Szárnyas jószág, lábasjószág. Liba, kacsa, némakacsa, pulyka, vakmerő japán kakas a hisztérikus tyúkjával. A japán kakas a védelmi rendszer eleme. Se a kutya, se a kendermagos kakas nem fedezi fel olyan gyorsan a vadászó görényt, menyétkét, rókát, felderítő hóját, a pi-hés kislibára vadászó, baromfiudvarra ereszkedő golyát, mint az őrző-védő szolgálatként tartott japán kakas. A baromfiudvar szintje fölött két emelettel föltebb, két egymásnak háttal fordított sokablakos dúcban igénytelen parasztgalambok laknak, számolatlanul szaporodva. Az oszlopon macskák ellen méteres bádoglemez. A galambok együtt reggeliznek és vacsoráznak a tyúkokkal, csirkékkel, semmi gond velük. És a malacok. Egyetlen kecske a tej miatt. Reggelente a szomszédok kecskéi közé köt-jük a „Kecskeliget” nevű akácosba, ne árválkodjon. Néha gida születik, ha a száz méterre búzó bakkecske jó időben látogatja meg az akácosba kikötött kecskelányt.

Veteményes ágyások mindenféle zöldséggel. Kukoricaföld, krumpli-föld, lucerna a nyulaknak. Kevés lucerna, amivel takarékosodunk. A lu-cernát lekaszáljuk, száradni hagyjuk, kell téli takarmánynak, mert széna se égen, se földön. Takarékoskodunk természetesen. Zöldet találunk tavasz-tól őszig. Friss, ropogós rozsot, búzát, árpat a téeszfeldről, lóherét az ár-térről, szállításra váró, elszórt káposztát, marharépat, cukorrépat.

A nyolc anyanyúl ellátása a kötelező teendők közé tartozik, enyém és öcsémé, a táplálástól a trágyáig. Szalmánk ugyan nincs, de azt lopunk. Gabona se nagyon, hacsak apám nem szerez valamelyik téeszttag barátjától, de azt is lopunk a magtár elmozdítható ablakán át. Mindent lopunk, amit csak lehet lopni, mert vásárolni nem lehet szinte semmit. Minden van, csak pénz nincs. A szüleim nem költenek. Pedagógusfizetésből nincs mit költeni.

Gimnazistaként látok először párizsit, mert nálunk nem létezik párizsi. Semmiféle bolti felvágott nem létezik. Zsömlé, kifli se létezik. Nagy-anyám péntekenként süt két kocsikerék méretű kenyeret, együtt dagaszt-ják anyámmal, ennek a vakarcsából nyújtanak lángost a kenyérsütés vé-gén, lökik be a még forró kemencébe. Ezt kapjuk libazsírral, lekvárral, ki mivel. Zöldségesből való zöldséget se látok gyerekként, igaz, zöldséges sincs. Az volna csak irgalmatlan szégyen, ha valaki besétál a falu zöldsé-

gesébe egy kiló hagymáért. Édesség sincs. Ahhoz jelentős hőstettet kell elkövetnünk, hogy apám hazajövetben vegyen kis zacskó pralinét vagy krumplicukortömböt. Édességnek ott a méz, nagybátyám hozza minden évben, ott az aszalt szilva, a padláson a füzérekbe felfűzött szőlő, az Othello és a Delavári. Szaloncukor sincs, anyám színezi, önti, csomagolja, díszíti fel vele a fenyőt. Nyári édességnek ott a vasárnapi két gombóc fagyalt az utánfutós tricikliről áruló fagyaltostól, ha kéthetente vasárnap meccsre megyünk apámmal. Ritkán megyünk. Az idő pénz, a pénz pedig kell a következő házhelyre, nehogy valaki bevásárolja magát az utcába, amit apám sajátjának tekint.

A munkásdemokrácia

Apám úgy uralkodik birodalmában, mint a császár. Nincs munkahelyi demokrácia, üzemi négyyszög. Hírét se hallottuk a demokráciának. Az történik, amit parancsol. Nincs kérdés, előterjesztés, apánk elképzeléseitől eltérő ötlet, vita, közös megállapodás, esti összeülések, hogy a család eldöntsön valami vonatkozó kérdést. Anyánk se vitatkozik. Talán úgy tartja, ő ismeri a viszonyokat, amit eddig végzett, nagyon is rendben, a ház áll, a birtok él és életképes, mi is élünk és életképesek vagyunk. Minek vitatkozzon hát? Ha néha mégis összecsapnak valamin, diszkrétan történik, foszlányokat se hallunk belőle.

Amikor betöltöm a tízet, négy egymás mellett fekvő házhelyen gazdálkodik a család. Apám ekkor szerzi az ötödiket. Az ötödik hozza a változást, mert az eddigi négy bőven ellátja a birtokot, takarmánnyal az állatokat, az állatok bennünket.

A legszélső házhely kétharmadán szőlő, tizenkét sor, soronként negyvennégy tőke Oportó, rózsaszínű Delavári, sárga kecskecsöcsű, köztük sok direkt termő, a névtelen fehér nova és a nevesített fekete nova (Othello), néhány tőke borszínezésre használt törökszőlő, a százszerű. Ezeket apám eredetileg úgy gyűjtögette össze különféle baráti iskolákból, a direktermőket aztán minden évben cseréli. Ekkoriban cikkez a sajtó, hogy a peronoszpóra által kipusztított évszázados szőlőfajták pótlására Amerikából importált szőlők rongálják az agyat, elhülyítik a fogyasztót, apámat megrémíti a féldióta unokák születésének lehetősége, látott, látott példát borissza családokban eleget. Előfordul, egy évben harmincötven novatókét cserélünk. Elsősorban a fehéret, azt tartja átoknak. A fehér nova szürete maga az időrabló istencsapása. A legendyhebb dér utáni szüretkor – addig tologatja egy héttel és még egy héttel a szüret időpont-

ját, „egy napsütötte nap egy fok a bornak!”, mire biztosan beköszönt a déj – a szemek az első érintésre lepotyognak, a homokból csipegetjük.

A telekhatáron kerítésként, mert kerítés kezdetben nem készül, pénz sincs rá, és minek kerítés: málnasor. Az évenként burjánzóbb és kezelhetlenebb málnasor alatt talál magának helyet a haszonnövények legirgalmatlanabb ellensége, a tarack. A tarack a szántóvető ember halála. Ahol a tarack képes megvetni a lábát, ott nincs többé önfeledt horolás, kapálás az enyhe reggeli szélben, ott a kertászás gyerekpróbáló feladat. Öcsémmel azon ügyeskedtünk minden kapáláskor, hogy a szélső sor a másíknak jusson.

A szőlő alatt a konyhát ellátó veteményes. Hagyma, répa, zöldség, karalábé, karfiol, paprika, paradicsom, madzaggal kiszabott ágyásokban. A végeken kapor, a sarkokban, a trágyadomb mellett torma, a baromfiudvar kerítése melletti másfél méteren évelő vadsóska, fűszernövények, fehérbors, bazsalikom, turbolya, metélőhagyma, menta.

A második házhelyen a ház áll. Az utcafronton virágoskert. A romhányi téglából rakott járda mentén is virágok. Bontásból való értékes téglá, csengő, díszes, feliratos a régi világból. Két héten át verjük kőműveskalapáccsal a maltert, tisztítjuk, mielőtt nekiállunk a járdának. Apám nem szerez annyit, hogy téglaként hasznosíthatná, egy ól fél falára se volna elég, ezért áldozza be a járdára. A lépcsőig ér. Szerepel a tervekben, hogy meghosszabbítjuk a budiig, a szén- és fatároló színekig, esetleg az ólakig, de a járda így marad, soha nem nő tovább.

A második házhely a birtok szíve. Ezt vásárolták meg elsőként, ide épül a ház és a melléképületek, a kút, az ólak egy csokorba a kert végén. A második házhelyen költözéskor már teremnek a gyümölcsfák, a két meggy, a ringlók és a magbaváló szilvafák. Az ólakat másodfelhasználású anyagokból, malternyomos zsaluanyagból, bontott, feketére vénült tetőlécekből, széledeszkából építette. Az oszlopok az akácospól való masszív akáctörzsek.

Soha semmit nem dobunk ki. A szétszedett zsalu görbe szögeit szekerével kirángatjuk, a kaszaverő sándarabon egyengetjük egyenesre. Nem dobhatunk ki semmit, mert semmi nem kapható a boltokban, amire éppen szükség volna. Amikor hatvanas szög, akkor az, ha ácskapocs vagy ólakra való apró zsanér, az nincs. A nyúlólak ajtaját évekig autókerékből vágott gumiszalag tartja, melegben félrebiggyedve, hidegben megfeszülve. Gyerekként megtanulom, tárolj, tartalékolj, ha nem kér kenyeret, soha nem tudhatni, mikor lesz jó valamire. Ez nem múlik, megmarad, mint a gyerekkori himlőhely.

A két következő házhely a család ipari parkja. A krumpli és a kukorica termőhelye. A kukorica közt tök, uborka, bab. A bab, az mindenütt.

Ahol anyám talál kéttenyérsnyi helyet, kézzel gödröt készít, kannából vizet önt bele, beiszapolja, két-két babszemet belenyom az iszapba, betakarja, és leszúr mellé egy figyelmeztető karót, nehogy véletlenül kikapálja a következő menetben, és hogy a gyorsan égnek induló babszár találjon kapaszkodót. Babunk mindig van. Fehér gyöngybab, cirmos, leveshez való bab, lóbab, ragyogó fekete ördögbab, ez a legfinomabb zöldbabfőzeléknek. A krumplítövek közt gyorsan lefutó borsósortok. Az alsó sávban egy-egy sáv pattogatni való és főzni való csemegekukorica. A két összehántott telek közti zárványban, ahol az újkrumplit évente ásni kezdjük, görög- és sárgadinnye. A széleken végig, zárva a telekhatárokat egy sor cirok söprűnek, a cirok termése a kicscsirkéké.

Dolgozunk. Nem kérdés. Kezdődik a libapásztorkodással, a borsó- és babfejtéssel, a krumplipucolással, a gyomlálással. Ahogy telnek az évek, nő a feladatlista. A hónapok, az évszakok feladatlistája. Nem marad sok szabadidő. Maradt, de harmada se, mint amennyivel elbírnánk. A környéken egyetlen gyerek se unatkozik, nincs olyan, hogy ne tudna mit kezdeni magával, kivétel talán az orvos három fia, akik néha szórakozásból beállnak tavasszal kertet ásni, trágyát hordani. Kukoricát darálni, ami ugyancsak a kínzás egyik fajtája, de az orvos fiai erősödni akarnak, mi pedig hagyjuk, hadd erősödjenek darálás közben.

Közben az iskolai normákat is hoznunk kell, hogy nézne ki, pedagógusgyerek, aki kihagyja a napi leckét, hebeg felelés közben. Tavasztól őszig hétköznap, vasárnap fél ötkor kelünk, hétre elvégezzük a kötelezőket, az állatok ellátását, a szükséges locsolást. Az állatok megszokják a reggeli idejét, ha fél hétkor kezdenénk, már állna a bál.

Az egyik átkos munka a háromból a locsolás (a másik kettő: a soha véget nem érő téli fűrészelés, a soha véget nem érő tavaszi darálás). A locsolás a kerti munka büntetőtábora. Esőhiányban, kánikulában naponta kétszer, hajnalban és napnyugta után locsolunk. Kannával. Rózsafejes bádogkannával. Egyik kézben a teli kanna, másikban a teli vödör, futás. Ha nem szedi a lábát az embergyerek, és a szél se fúj, megeszik a szúnyogok. Így is megeszik, de nem annyira. Reggel a kiéhezett, fűrge, éppen ébredő, este a nappali hőséggtől bosszús szúnyogbandák elől menekülünk. A kút környékén, a paprika- és a paradicsomágyás mellett állnak lesben, mert tudják, a locsolás nem marad el. Nem maradhat el.

A locsolás minőségével apánk mindig elégedetlen. Soha nem ázik át eléggé a föld. Beledugja az ujját, és ha nem is mondja, arcára írva, ez semmi. Szivattyú persze nincs. Kút van, kerek kút, vödör, lánc, és négy darab egymás szintje alá igazított, csővel összekötött kétszáz literes hordó.

Apám találmánya. Ciszternának nevezzük, mert ő annak nevezi, de nem ciszterna, mert a hivatalos ciszterna önmagát tölti fel mindenféle trükkökkel, csatornákon, vezetékeken át esővízzel. Az esővíz a lényeg, ami az égből érkezik. De minthogy esővízcsatornára nem telik, amíg gyerekek vagyunk, a négy hordó megtöltése, telehúzása napi kötelező. A friss, hideg kútvíz leforrázza a növényeket. Ezért a négy hordónak tele kell lennie a nap minden szakaszában, hogy langyosodjon a tartalmuk. A legfelső hordóba harminc vödör víz fért. Amikor a víz szintje eléri a csövet, átfolyik a következő kétszáz literesbe, abba is harminc vödör. És így tovább. Amikor a negyedik megtelik, felnyom egy piros fejű bóját, ami a kút mellől látható. A négy hordó alapállása a szintig töltve. Kivéve az esetet, amikor éppen locsolunk. Ha nincsenek tele, és nem állunk a kút mellett tekerve a fényes kereket, bűn. Soha nem kockáztatjuk. És egyébként is, elfogadjuk, amit az öreg mond, nem tehetünk mást. „Ha a Jóisten nem ad esőt, ad kutat.” Azért kelünk fél ötkor, néha korábban, hogy beleférjen az óra locsolás, és hogy visszatöltsük késődélutánra, estére a hordókat. Ráadásul a veteményes a szőlő alatt harminc méter. A dinnye – minden dinnyefészek egy-egy vödör – még messzebb. Amikor eső és szél, áldás az eső és a szél. Isteni áldás. Két-három óra tiszta nyereség a rövid huszonnégy órából.

Hétkor iskolába. Negyven perc gyalogút. Anyánkkal és a két utca összes iskolás gyerekével. A reggeli egyetlen buszjárat hét óra ötre érkezik, ha jön. Busz vagy van, vagy nincs, egyszer jön, máskor kimarad. Ha késik, de már elindultunk a megállóból gyalog, felszed bennünket menetből. Ha nincs, negyed nyolctól nem várhatunk tovább, úgy fér a negyven perc becsöngetésig. Anyánk kikérdezi kutyagolás közben a házi feladatot, az időt hasznosan kell kitölteni.

ÁDÁM TAMÁS

Sose halunk meg
Interjú Koltai Róberttel

Koltai Róbert (Budapest, 1943) Jászai Mari-díjas magyar színművész, filmrendező, érdemes művész. 1968-ban végzett a Színház- és Filmművészeti Főiskolán. Pályáját a kaposvári Csiky Gergely Színházban (ahova később többször visszatért) kezdte 1968-ban, majd következett a Pécsi Nemzeti Színház, a veszprémi Petőfi Színház, a Nemzeti Színház. 1995-től a József Attila Színház vendégművésze, 2002–2005 között művészeti vezetője. A salgótarjáni Zenthe Ferenc Színházban több darabban is látható. Az egyik legtöbbet foglalkoztatott magyar színházművész, országos ismertséget azonban

filmszerepei, illetve filmrendezősei biztosítottak számára. Hét könyve látott napvilágot.

Azt mondja Koltai Róbert, szeretne még egy jó filmet csinálni, bár rengeteg a munkája, amelyek a koronavírus miatt kissé megakadtak. Folyóiratunknak elárult egy titkot: a legendás *Indul a bakterház* című film egyik jelenete Vecsésen készült, és mesébe illő, miként választott ki egyes helyszíneket a rendező. Koltai munkásságát tizennyolc kitüntetéssel jutalmazták, januárban pedig Balassagyarmaton átvehette a Madách-díjat. Ráadásul beválasztották a Halhatatlanok Társulatába. A karantén idején ki nem mozdult otthonról, most már óvatosan megteszi. Bizakodik, hogy hamarosan felléphet.

Miként van az, hogy izig-vérig budapestiként otthagya a fővárost és a szüleinek együtt Dunaiújvárosban kötött ki?

Ezt a szüleimtől kellene megkérdeznie, én csak mentem, ahova az apukámat helyezték. Többször megfordultunk abban a városban. Szóval apám miatt történt minden. Ezek a váltások tizenhárom éves koromig lezajlottak, utána már Pesten éltünk.

Mikor dőlt el, hogy ez a pálya az öné? Hogy a színjátszás túlír mindent?

Hát még most sem dőlt el!

Tipikus Koltai Róbert-szöveg! Van ebben valami igazság egyáltalán?

Minden nap újrakezdődik minden, az élet a színpadon, a közönséggel való találkozás mindig sorsdöntő.

Kaposvárt nem hagyhatjuk ki! Legendás volt az a színház!

Pontosabban fogalmazva legendás lett. Az ország egyik legjobb színházává nőtte ki magát.

Ebben tökéletesen egyetértünk, miként azt is tudom, hogy szerényen elbárítja, ha azt mondom, ebben önnek is komoly szerepe van.

Mit tegyek ehhez hozzá?

Többször visszahúzták és igent mondott.

Egyszerűen visszahúzott az a régvolt hangulat, az összetartás, a teljesítmény, a színvonal.

Egy idő után miért lett szabadúszó?

Szerencsére volt lehetőségem, hogy több színházban szerepeljek, és azt is megtehettem, hogy csak olyan szerepeket vállalok, amelyek tetszenek. Ez a szabadúszás előnye, akadtak nehézségeim a pályán, de ez nem tartozik azok közé.

Tényleg Vecsésen vették fel az Indul a bakterház című legendás filmet? Ezt halom mindenfelől. Az egyik kedvencem.

Vecsésen legfeljebb egy jelenetet vettünk fel, abban sem én játszottam.

Kik szerepelnek azokon a filmkockákon?

Bánhidi Laci bácsi, meg a gyerek, Regős Bendegúz.

És a többi jelenet?

A filmet részben az ócsai falumúzeumban, részben a Kunszentmiklós–Tass–Dunapataj-vasútvonal Szalkszentmárton és Dunavecse közötti Csabony nevű vasútállomásán forgatták, itt állt a bakterház.

Hogy választották ki a helyszínét?

A rendező, Mihályfy Sanyi nagyon szerette a halászlét, és mindig vigyázott arra, hogy olyan helyen legyen a forgatás, ahol van a közelben egy jó halászcserda.

Ez egészen gyönyörűen alakul...

Ez a szintiszta igazság!

Ha már Vecsésnél tartunk, más szál is fűzi önt ide, ha jól sejtem. Kiss István.

Az idősebb István is közel állt hozzám, a fiatalabb pedig a legjobb barátom volt. Együtt jártunk a Színművészeti Főiskolára.

Olyannyira szoros kötelék volt ez, hogy még filmet is készített róluk.

Akkor már nem éltek, sajnós, István fiatalon ment el.

Önnek is köszönhető, hogy nem feledjük őket.

Igen, róluk készült a *Szamba* című filmem. A főiskolás évekről, a papájáról, az amatőr színházi királyról. Szó, ami szó: nem volt egy jó ízlésű úr, mindenkin átcsörtetett, de az amatőr színjátszásban maradandót alkotott.

És a fia?

Egy érzékeny, hihetetlen érzelemgazdag, csodálatos ember és színész volt.

Tudja, miért lett öngyilkos?

Nem bírta a pálya gyűrődéseit.

A Sose halunk meg című filmjét rengeteg ország megvette, mint Oscar-díj várományost emlegették. Ma már alapfilmnek számít.

Kétségtelen, ez a filmem jutott a legmesszebb, de én minden filmemet szeretem. Emlékezetes azért is, mert ez volt az első rendezésem.

Ön ír is, az elmúlt évben jelent meg a legújabb könyve.

Hol én írok, hol más, mindegyik az életéről szól, a színészmesterség színes és komoly fordulatai idéződnek fel.

A színészet mellett fontos az írás?

Valahogy úgy alakult az élet, hogy én mindig sokfélét csináltam.

Vajon ismerjük eléggé a színpadon fellépő Koltai Róbertet?

A színházban a vígjátéki szerepek mellett komoly szerepek is vártak. Felléptem sorozatokban, huszonöt éve megy a József Attila Színházban *A balfácán vacsorára* című darab, amelyben főszerepet alakítok. Jelenleg kis

pihenés van. *A miniszter félrelép* című darab is hosszú éveket élt meg. Film is készült belőle, ha még emlékszik rá.

Melyik nagyobb kihívás: a színpadon, az írás vagy a rendezés? Lehet különbséget tenni?

Lehet, az a kérdés, mikor mi a feladat, ez a meghatározó. Amit örömmel csinál az ember és örömet tud okozni sokaknak, az a lényeg, az a boldogság.

Mire készülsz, számíthatunk új filmre, új előadásra?

Filmet is jó lenne még egyet csinálni így az élet vége felé.

Csak ezt a végét hallgassa el! Sose halunk meg.

Jól vagyok, azonban az idő nem pörög vissza. Rengeteg jó színházi munkám van, vár még rám néhány kihívás. Igaz, most le kellett állnom egy időre.

Gondolom, a vírus miatt...

A fiam már korábban szólt, ki ne mozduljak otthonról, majd ő megveszi, ami szükséges. Önkéntes karanténban voltam, bár semmi bajom. Mint a tévében is láthatták, mindenkit az otthonmaradásra biztatok. Legalább rendeztem az elmaradt dolgaimat. Azért most már friss levegőt is szívok. Bizakodó vagyok.

Ha már az élet nevű nagy valamiről beszélünk, szerintem a könyvei nem fogják át a teljes életét.

Semmibe se fér bele semmi. A könyveim elolvasása után azt vettük észre, mennyi minden kimaradt belőle, hogy még mennyi minden lenne, mennyi mindent kellene rögzítenünk.

Meglepődött, amikor az új kitiüntetésről, a Madách-díjról értesült?

Mit tagadjam, meglepődtem, meghatódtam, nem számítottam rá. Mindig is nagyon tiszteltem Madáchot.

NYILAS ATILLA

Communio Balatoniensis

Ha Akarattján bemegyek a vízbe,
 akárcsak térdig
 – bőrhöz simul a háborítatlan
 reggeli hús –,
 ugyanabban a tóban vagyok,
 mint ha Kenesén mentem volna be,
 az az egy-két öböl nem is elválaszt,
 inkább összeköt.
 És ha nézek távolabb
 – valahol ott lehet Almádi –,
 látom, hogy ugyanaz a tó
 szelídíti az északi part hullámvonalát,
 s a kilátást Tihany félszigete koronázza.
 Ennek a fényes egységnek
 bal kéz felé Siófok is része,
 oda már egészen közeliek
 az áldott zamárdi vizek,
 s a szántódi kiszögellés
 további távlatokat nyit
 – amit az ember csak sejt,
 azt nyilvánvalóvá teszi a hit –,

arra húzódik a déli part további
 településeinek sora,
 mint láthatatlan viharjelzést,
 sugározzák az összetartozást,
 ott messze, rádobban a szív,
 Balatonfenyves hona,
 ifjúság remegő edénye,
augusztus reménye,
 átellenben meg Szigliget,
 a mieinknek az volt a Paradicsom,
 Keszthely öblében
 Gyenesdiás családi strandja,
 s a Badacsonyon már jóval túl
 a szépeplékű Zánka,
 és onnan nem messze Akali,
 istenem, ó, Akali!

Ugyanaz a víz,
 ha színe változik is,
 közös illata, selyme,
 s az egybefogó meghitt alak,
 az úrfelmutatás kelyhe!

NYILAS ATILLA

Búcsú

Balaton, Balaton,
ígértél valamit,
ezért volt nagy a hit
rég elmúlt nyarakon.

Balaton, Balaton,
most foglak szavadon:
élhessek szabadon,
szépen és szabadon!

Balaton, Balaton,
érzésed hova lett?
Izgalmad odalett,
engedj most szabadon.

ZSIBÓI GERGELY

Presszó, tej nélkül

Tisztelgés Mándy Iván, a Kulikabát írója előtt

Már napok óta ténferegtem ebben az irdatlan metropoliszban céltalanul, egyedül, a sűrű-szürke őszben, amikor végre ráakadtam...

A cég, ahol dolgoztam, egy hétre küldött ide bizonyos munkák elvégzésére egy fiókvállalatához. A helyiek azonban nem vártak, nem is tudtak mit kezdeni velem, a munkát már korábban elvégezte helyettem valaki, s hiába jelentettük a központba, ott is csak hümmögtek: nem értik. Valami szervezési hiba történt; de hát egy ekkora konszernnél ez érthető is – nekem is be kellett látnom. Mindenesetre maradjak még, majd szólnak, ha valami munkát találnak számomra. Így lettem fölöslegessé. A hét letelte után sem térhettem haza; minden telefonhívásomra az volt a válasz: ne mozduljak a városból, de legyek elérhető!

Kezdetben kielégített a szálloda kényelme, míg kitartott az otthonról hozott olvasnivaló – szenvedélyesen szeretek olvasni – de a könyvek fogytával egyre nyugtalanabb lettem, s az unalom rávetett, hogy nyakamba vegyem az ismeretlen várost. Késő ősz volt éppen – hideg és nyirkos – nem sétálgathattam órákat a meghűlés veszélye nélkül, ezért be-betértem egy kávézóba egy presszóra, tej nélkül. Csakhogy itt sem üldögélhettem órák hosszat egy kihűlt fekete mellett bámulva a hozzám hasonlóan unatkozó pincéreket, az eső elől bemenekült párocskákat, a ráérős nyugdíjasokat, akiktől korban egyébként nem is igen különböztem.

– Kellene egy-két jó könyv – jutottam el a felismerésig –, de a boltokban csupa puha fedelű, rikító lektúrt találni, semmi olyat, ami fél órán túl is ébren tartaná az érdeklődésemet.

Így bolyongtam már egy ideje az idegen városban, mikor végre ráakadtam. Apró volt. Olyannyira apró, hogy először el is mentem mellette, s csak két kirakat múltán döbbsentem rá, hogy ez az, amit kerestem. Persze, ekkor még ebben sem lehettem biztos, csupán a könyvek látványa fordított vissza, mert ezek a könyvek – kiáltott fel bennem a remény – egészen másfajtaak voltak, mint a nagy könyv-vágóhidak filléresei. Régi vászonkötések, megkopott aranyozású könyvgerincek hívogattak befelé a

kicsiny antikváriumba. A nyíló ajtó csengőt hozott működésbe kedves-régimódián. Mint ahogy régimódi volt itt minden: a megfakult borítójú könyvek, a nehéz tölgyfa szekrények, az asztalok recsegő tonettszékei, az öreg kávégép. – Mert itt nemcsak könyvet árulunk! Egy kávé mellett nyugodtan leülhet a kedves vendég, és olvasgathat kedvére! – világosított fel a magam korabeli őszülő tulajdonos.

Ahogy a napok teltek, egyre jobban éreztem itt magamat. Kezdetben nem maradtam sokáig, aztán ahogy a napok hetekké terebélyesedtek, gyakran már nyitáskor ott toporogtam a bejárat előtt. Megtehettem. Oda-haza nem várt senki: feleségem, gyermekem sose volt, szüleim már régen a föld alatt, s egyéb rokonaim is úgy hullottak ki, mint odvas fogak egy elöregedő szájból.

A központba még be-betelefonáltam, de csak az unalomig ismert mondatokat darálta egy fáradt titkárnő. Aztán egyszer hiába tárcsáztam. Az udvarias géphang arra figyelmeztetett, hogy a számhoz nem tartozik előfizető. De ez már hónapokkal az után történhetett, hogy rátaláltam a búvóhelyemre, de az sincs kizárva, hogy évekkal később. Ki tudhatná? Az idő néha olyan furcsán telik. Megvontam hát a vállam: talán az otthoni albérletemet is rég kiadták már másnak, a bútoraimat és a könyveimet elárverezték. Csak a könyveket sajnáltam, de hát azokra itt is nap mint nap ráleltem, vagyis tulajdonképpen nem veszítettem semmit.

Persze, volt árnyoldala is annak, hogy ilyen elfeledetté váltam, hiszen ennem és valahol aludnom is kellett, de mivel életem során szinte semmire sem költöttem, egész komoly tőkém halmozódott fel. Beköltöztem tehát egy olcsó panzióba, teljes ellátással. Annyit én már nem élek, míg a pénzem nyakára hágnak – gondoltam.

A napjaim ettől kezdve megszokott rituálé szerint folytak. Nyitáskor – mint már említettem – ott lézengtem a bejáratnál. Pontosan 8 órakor beengedett a tulajdonos; köszöntöttük egymást. Aztán keresgéltem egy ideig a polcokon, majd a kiválasztott könyvvel kényelmesen elhelyezkedtem az asztalom mellett. Már volt saját asztalom.

– Mit parancsol? – kérdezte a tulajdonos.

– Egy presszót, tej nélkül, ha lesz szíves. És olvastam estig.

– Záróra – közölte velem 7 óra 55 perckor. Elbúcsúztunk egymástól, aztán visszatértem a hideg és penészes falú panziósobámba, lefeküdtem, és másnap újrakezdődött minden. Beszélgettünk is néha – kialakult közöttünk valami baráti meghittség. Talán a korunk miatt vagy a közös szenvedély, a könyvek okán, nem tudnám megmondani. Egyszer például megkérdezte, hogy miért jövök nap mint nap, s hogy miért nem térek haza?

– Mert itthon vagyok – bukott ki belőlem, s ennek igazsága annyira el-töltött, hogy nevetnem támadt. – Csak az a baj – mondtam elkomorodva –, néhanap az foglalkoztat, hogy nem vittem – ahogy mondani szokás – semmire az életben.

– Mindenki betölti sorsát – legyintett, s olyan természetes s egyszersmind megnyugtató volt a mozdulat, hogy nem is jutott eszembe firtatni, hogyan gondolja.

Folyt az idő észrevétlen, s csak az adott ijedelemre okot, hogy az oly biztosnak vélt anyagi háttérem lassacskán eltűnt, felolvadt. Hogy a pénz értéktelenedett-e el közben, vagy én kapaszkodtam túlságosan szívósan az életbe, már nehéz lenne megmondani, akárhogy is, de rá kellett döb-bennem: nem lesz mit ennem, nem lesz hol aludnom, sőt – és ez érintett a legfájdalmasabban –, még a napi kávémat sem lesz miből kifizetnem. Ezt be is vallottam barátomnak.

– Talán segíthetek – mondta, de hogy hogyan értette, nem sikerült rá-jönnöm.

Beláttam: beosztással kell élnem, ha életmódomat folytatni szeretném: azaz alig ettem valamit. Bőröm már úgy kiszáradt, mint a papír; csontjaim kiütözköztek alóla, s mintha derékszöveget vetek volna fel. Ruhám feslett, mint az antikvárium könyveinek vászonborítása. Ezeken nem is ütözköztem meg, azon annál inkább, hogy testemen apró fekete pettyek kezdtek megjelenni, amelyek lassacskán betűkké, szavakká, mondatokká álltak össze. Aztán egy este nem volt tovább! Mikor barátom bejelentette a zár-órát, csak feküdtem tehetetlenül az asztalon. Ő odajött, felvett, és gondosan becsúsztatott két könyv közé, a polcra.

Azóta itt élek egy Mandelstam-verseskötet és Heinrich Mann egyik re-génye között – várva arra, hogy valaki, aki régi magamra emlékeztet, be-lép, leemel és belémolvas. Csak a napi kávé hiányzik. Tej nélkül. De az il-latát azért érzem, s az sok mindenért kárpótol.

SZENTJÁNOSI CSABA

Flórinak

Tündér (igen, vannak tündérek),
néma csendben ülünk az istentiszteleten –
egy kislány bekiabálja: Flóra néni!
Kiömlik az arcokra a mosoly tengere,
így dobálja a tavasz is neki virágait,
ahogy sok kis gyermeke (akiket tanít)
szívük vágyait.
Mikor Édesapám lassan 30 éve elment –
Ő hozta vissza belém az életet,
kezei tükreiben most is látom
minden ősi mozdulatomat,
Ő a Flóra, Kozmutza Flóráról kapta a nevét,
áthangolta az életből vett adásaimat,
az eső szemcseppjeitől jobban látnak
a fák, a virágok,
ő, mikor dolgozatot ír a főiskolán,
gyerekeknek betűerdőt telepít a lapra,
gyönyörű csapágygolyó-szemein
átfordulnak gondolatai,
valahogy képes megfogni a tél, az ősz kezét,
Hundertwasser vonalaival Tejút-köröket ír le,
köldökzsinórok: amik mentén
megszületnek a színek,
míg jön haza az Újlak utcába,
és megnyomja a kapukódot,
másképpen szólal meg a jelzés,
mikor este a csillagok ráhintik a földre
fényporukat, alattuk ott van
léleknyomata

a lányomnak.

SZENTJÁNOSI CSABA

Lányom ajándéka

Fejfájás. Rossz közérzet.
Eldőltem fotelszékemen.
Hallom, ahogy lányom
kint a konyhában rendezkedik,
mint a gondolatok ujjai,
mikor rendet raknak az agyban,
vagy az üvegfalú csönd mögött,
ahogy Isten dolgainkat intézi.
Orkánerejű szél. Küzd a bokor,
de a szél folyamatosan
az ablakpárkányba veri
elzöldült fejét.
Lányom mosogat. Főz.
Hallom, ahogy az edények
egymáshoz érnek,
ahogy a víz a mosogatóhoz ér,
a percek meg szaladnak
a köztünk levő idő hídján.
Egyszer ki kéne úgy aludnom magam,
hogy két ébrenlétem összeérjen,
de kalapácsokkal megdobált fejemben
nyugalommal tölt el, ahogy Flóri
tesz-vesz, rendet ad széteső világomnak,
mintha kimerné a tengert,
navigációs rendszert készítené róla
a vízcseppek GPS-jeleinek segítségével.
Én oroszlántestemet pihentetem,
mancsom az elejtett napon van,
míg lányom vízbe-tűzbe
csomagolja ajándékát, nekünk.

PUTZ ORSOLYA

Trianon: a metaforákban továbbhagyományozódó fájdalom

A trianoni békeszerződés máig feldolgozatlan trauma a magyar nemzet életében. A feloldásához vezető út első lépéseként meg kell ismernünk, mi okozza magát a traumát: szembesülnünk kell azzal, ahogyan Trianonról gondolkodunk. A kognitív nyelvészet kitűnő módszert biztosít ehhez, azaz a Trianon-értelmezésben szerepet játszó fogalmi eszközök azonosításához. Cikkünkben feltárjuk, milyen logika szerint működnek a fogalmi metaforák, illetve bemutatjuk, hogy milyen keretek közé szorítják gondolkodásunkat.

A Magyar Királyságtól területeket vesznek el: a trianoni békeszerződést illusztráló korabeli képek jelentős része a megállapodásnak ezt az aspektusát ábrázolja. Talán nem is gondolnánk, hogy e mögött az egyszerűnek tűnő értelmezési mód mögött milyen összetett kognitív folyamatok rejlenek. Ezeket a mentális műveleteket nem tudatosan működtetjük, sőt olyanmódon automatikusak, hogy amint tudatossá tesszük, tehát kimondjuk őket, magától értetődőnek tűnnek. Az alábbiakban a trianoni békeszerződést ábrázoló korabeli képekből válogatunk és sorra vesszük az ezek értelmezéséhez szükséges kognitív mechanizmusokat. Végül azt vizsgáljuk, hogy ezeknek milyen hatása van a Trianonról való gondolkodásunkra.

A térkép mint metafora

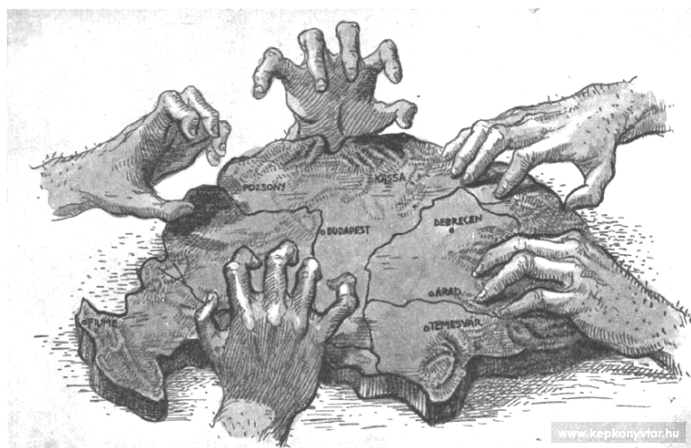
A térképek analógiaalapú metaforák. A hagyománynak és társadalmi megegyezésnek köszönhető, hogy a húzott vonalakat határokként, a vonalak által kirajzolódó formákat országokként azonosítjuk. Egy ország területét, amely a fizikai valóságban bizonyos négyzetkilométert lefed, arányosan valamilyen felületre vetítjük, a rajzolt országhatárok a fizikai határoknak felelnek meg. Ezt a mentális megfeleltetést a fizikai valóságban létező országok és a térképen rajzoltak között csak azért hozhatjuk létre,

mert létezik elménkben a TÉRKÉP¹ fogalmi keret és az azt felépítő metaforák (pl. EGY ORSZÁG TERÜLETE A FIZIKAI VALÓSÁGBAN, EGY VONALAK ÁLTAL HATÁROLT TERÜLET EGY ILLUSZTRÁCIÓN metafora).

Vannak olyan illusztrációk, amelyek a felbomlott történelmi Magyarország térképét ábrázolják. Ezeknek az értelmezéséhez nem elegendő a TÉRKÉP metafora ismerete, hanem az EGÉSZ ÉS A RÉSZEK képi sémához kapcsolódó tudással is rendelkezniünk kell. A szemlélőnek fel kell ismernie, hogy ha (gondolatban) elmozdítjuk és egyesítjük a részeket, akkor azok az 1920 előtti Magyarország térképét adják ki. Ha viszont a részeket önmagukban tanulmányozzuk, akkor azokról a területekről van szó, amelyek az utódállamokhoz kerültek. Az *utódállamok* kifejezés maga is metaforikus konceptualizáció eredménye, ugyanis a CSALÁD metaforán alapul. A családi leszármazás szerint az embereknek vannak elődei és lehetnek utódai. Ezt a tudásunkat vetítjük rá az országokra is.

Azon túlmenően, hogy ezeken az ábrákon az 1920 előtti és utáni Magyarország térképét azonosítjuk, egy folyamatot is látunk. Ehhez az ESEMÉNY sémát kell aktiválnunk elménkben. A folyamat három fázisból áll:

1. az 1920 előtti Magyarország területe egységes;
2. egy külső erő valamilyen cselekedettel megszünteti ezt az egységet (a területeket az az első képen megragadja, a második képen elveszi, a harmadik képen elvágja);
3. az 1920 előtti Magyarország területi egysége megszűnt.

1. ábra

¹ A kognitív nyelvészeti konvencióknak megfelelően kiskapitálissal szedjük a fogalmi kereteket, metaforákat, metonímiákat és képi sémákat.

A képek tehát azt az időbeli és térbeli változást rögzítik, ahogyan a trianoni döntés hatására megváltozott Magyarország helyzete. A figyelem minden esetben az állapotváltozás kiváltására irányul, vagyis arra a cselekedetre, amely Magyarország területének csökkenését előidézte. Vegyük sorra a területváltozás módjait.

Magyarország területének megszerzése és megcsonkítása

Az első képen kezeket látunk, amint nyúlnak Magyarország felé. Ezt úgy interpretáljuk, hogy az utódállamok darabokat vesznek el Magyarország területéből. Milyen mentális műveletekre van szükség, hogy ezt a magyarázatot létrehozzuk? Egyrészt a területeket kézzel veszik el a kép-alírásban szereplő rablók, azaz a rablók kezei a rablás helyett jelennek meg. Ismernünk kell tehát a CSELEKVÉS ESZKÖZE (KEZEK) A CSELEKVÉS (RABLÁS) HELYETT metonímiát. Másrészt nem a kezek mint önálló akarral rendelkező ágensek vesznek el valamit, hanem az emberek. Ebben az esetben tehát a személyt helyettesítjük a kezével (TESTRÉSZ A SZEMÉLY HELYETT metonímia). Végül, ha jobban átgondoljuk, a képen pusztán azt látjuk, ahogyan kezek nyúlnak Magyarország felé. Mi, a kép értelmezői tudjuk, hogy azért akarják megragadni az országot, hogy területeket vegyenek el belőle. Megszerezni valamit egy elvont szintű cselekedet, azonban megragadni egy tárgyat fizikailag lehetséges (MEGSZEREZNI EGY ORSZÁG TERÜLETÉT, FIZIKAILAG ELVENNI EGY TÁRGYAT metafora).

2. ábra

A második kép sokban hasonlít az elsőhöz, a különbség a részletekben rejlik. Fizikailag elvenni valamit komplex esemény: nyúlunk egy tárgyért, majd megfogjuk, ezt követően magunk felé mozdítjuk, végül megszerez- zük azt. Ennek a komplex eseménynek az első-második fázisát rögzíti az első kép, a harmadikat a második kép. Tehát mindkettő a MEGSZEREZNI EGY ORSZÁG TERÜLETÉT, FIZIKAILAG ELVENNI EGY TÁRGYAT metaforát aktiválja az elménkben, azzal a különbséggel, hogy a fizikai elvételnek mint komplex tevékenységnek más-más eseményére fókuszálnak. Továb- bá eltérést mutatnak abban is, hogy ki vagy mi cselekszik. A második ké- pen nem kezek, hanem személyek mozdítanak el darabokat Magyaror- szág területéből. Az utódállamok sztereotipikus alakjai metonimikusan a „területszerző” utódállamokat helyettesítik (EGY ORSZÁG SZTEREOTIPI- KUS LAKOSA AZ ORSZÁG HELYETT metonímia).

Ha azt kellene leírni, mit látunk a harmadik képen, azt mondanánk, hogy Magyarországot megcsonkítják: valaki késsel levág belőle egy darab- bot. Az értelmezésben szerepet játszó központi metafora a következő: EGY ORSZÁG TERÜLETÉNEK CSÖKKENTÉSE EGY TEST MEGCSONKÍTÁSA. A testnek Magyarország felel meg, a területcsökkentés eszközének –

www.kepkonyvtar.hu

amely maga a békeszerződés – a kés, a csonkolást végző személynek az utódállam vagy a döntéshozók. Magyarország területcsökkenésének korabeli ábrázolásmódjai közül a csonkítás hat a legintenzívebben a befogadó érzelmeire. Ennek az az egyik oka, hogy (a területszerzéshez és csatoláshoz képest) a csonkolás a legagresszívebb fizikai cselekedet. Ez okozza a legnagyobb fizikai fáj- dalmat a testnek. Emellett – mivel a beavatkozás Magyarország akarata ellenére történik – azt implikálja, hogy a csonkolást végző személy szándékosan akar fájdalmat és kárt okozni.

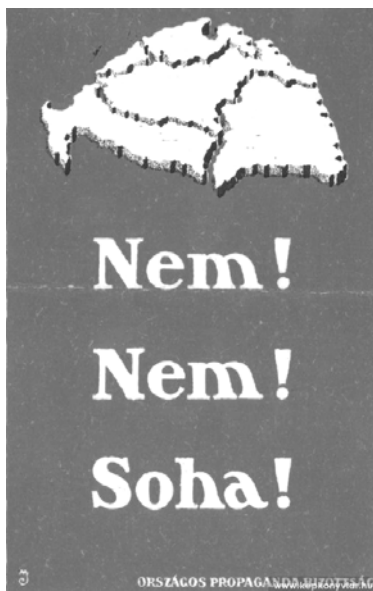
3. ábra

4. ábra

A negyedik képről nem tudjuk meg, hogy mi okozta Magyarország területi egységének megbomlását. Csak az állapotváltozás tényére tudunk következtetni, vagyis arra, hogy a területek kikerültek Magyarország fennhatósága alól. Ez a fajta ábrázolásmód elrejtí az aktív ágenst, vagyis azt a cselekvőt, aki elvette Magyarországtól a területeket. A kérdés már csak az, hogy ki ez az aktív ágens.

Ki cselekszik?

Az eddigiek során azt állítottuk, hogy Magyarországtól az utódállamok vesznek el területeket, ugyanis a kezek az utódállamok irányából nyúlnak felé és a területeket elvevő alakok az utódállamok sztereotipikus népviseletében vannak. Röviden: a képeken metonimikusan ők cselekszenek. Valójában azonban a trianoni békeszerződés határozta meg Magyarország új határait, nem az utódállamok „szerezték meg” ezeket a területeket. Ez az elgondolás egy metonímián és egy metaforán alapul. A metonímia a trianoni békeszerződés mint komplex esemény egyik aspektusát helyettesíti egy másikkal. Amit helyettesítünk: a békeszerződésben rögzítették Magyarország új határait, azaz hogy át kell adnia bizonyos területeket az utódállamoknak. Amivel helyettesítjük: az utódállamok területeket szereztek. A metonímián túlmenően az értelmezéshez egy metafora is szükséges, amely a szerzést fizikai tevékenységként képezi le. Megszerezni egy ország területét elvont cselekedet, amely a metafora szerint fizikai szinten úgy valósul meg, hogy valaki fizikailag vesz el egy tárgyat a másiktól. A metonímia és a metafora egyesítésével a következő metonímia alapú metaforát kapjuk: CSÖKKENTENI EGY ORSZÁG TERÜLETÉT, FIZIKAILAG ELVENNI EGY TÁRGYAT.

Nem mindegy, ki birtokolja a területeket

Láthatjuk, hogy a képekben az a közös, hogy Magyarország területeket veszít azért, mert az utódállamok azokat elveszik tőle. Más szóval, Magyarország bizonyos területei 1920 után az utódállamok birtokába kerül-

nek. Ahhoz, hogy ezt a mechanizmust értelmezni tudjuk, ismernünk kell a HATALOMMAL RENDELKEZNI VALAMI FELETT, BIRTOKOLNI VALAMIT metaforát, ami ebben az esetben: HATALOMMAL RENDELKEZNI EGY ORSZÁG FELETT, BIRTOKOLNI EGY ORSZÁG TERÜLETÉT. A metafora szerint minél több területet birtokol (irányít) egy állam, annál erősebb. Ebből adódóan az országok arra törekszenek, hogy minél több területet birtokoljanak (irányítsanak), azaz vegyenek el (szerezzenek meg) másoktól. A metafora tehát azt implikálja, hogy az utódállamok célja és érdeke, hogy minél nagyobb területet vegyenek el Magyarországtól, ami nyilván sérti Magyarország érdekeit. Ezt az ellentétet, viszony- és érdekrendszert támasztja alá az első kép címében a *rabló* kifejezés is (az utódállamok a rablók, Magyarország a kirablott). Az utódállamok területszerző mohóságáról kialakított kép két korábbi eseményben is gyökerezhet. Egyrészt az 1919-es háborúk (magyar-román háború, északi hadjárat), amelyek során az utódállamok fizikailag megszállták Magyarországot. Másrészt az 1919-es béketárgyalások, amikor egyes utódállamok a megvalósultnál sokkal nagyobb területigénnyel léptek fel.

Magyarország perspektívája

Ahogy már korábban is szó volt róla, a Magyarország 1920-as helyzetében bekövetkezett változás két szereplőt feltételez: egy aktív ágenszt (utódállamok) és egy passzív elszenvédőt (Magyarország). Az előbbi területeket szerez, rabol, míg az utóbbi területeket veszít, kifosztják. A folyamat konceptualizálásában résztvevő SZERZÉS és RABLÁS fogalmi keretek képesek arra, hogy a trianoni békeszerződést Magyarország perspektívájából veszteségként értékeljék. A képek a figyelmet az 1920 előtti és utáni Magyarország területének különbségére irányítják: a későbbi területe lényegesen kisebb, mint a Magyar Királyságé volt, ami azt implikálja, hogy az ország méretének csökkenésével csökkent az ország politikai, gazdasági stb. pozíciója és hatalma is Európában. Másrészt a képek azt hangsúlyozzák, hogy ezt a Magyarország számára előnytelen változást az utódállamok okozták, tehát komoly veszteséget okoztak Magyarországnak. A fent bemutatott fogalmi eszközök (fogalmi keretek, metaforák, metonimiák) tehát a magyarok perspektívájából látják és láttatják az eseményeket. Ezeknek hatására a Magyarország életében bekövetkezett változást kizárólag veszteségként, az utódállamok pedig szándékos károkozóként értékelhetők. Ezt az értelmezést tovább erősítik a képeken megjelenő nyelvi elemek (feliratok, címek) is.

Kulturális tudás

A bemutatott képeket nagyobb szellemi erőfeszítés nélkül értelmezni tudjuk. Ennek egyrészt az az oka, hogy a Trianonnal kapcsolatos fogalmi műveleteket automatikusan működtetjük, másrészt az, hogy ezek a Trianonnal kapcsolatos kulturális tudásunk szerves részei. Ennek a két tényezőnek van egy rendkívül fontos következménye: a bemutatott fogalmi metaforák tudattalanul aktiválhatják elménkben a Trianonnal kapcsolatos fogalmi rendszer² elemeit. Egyszerűsítve, bármely Trianonnal kapcsolatos kép előhívhatja elménkben a fent bemutatott metaforákat.

Tehát könnyen lehet, hogy a történelmi Magyarország térképét tartalmazó illusztráció szemlélése közben eszünkbe jutnak Magyarország területveszteségei, az utódállamok területszerzése, a Magyarországnak okozott kár stb. Ez annak ellenére is megtörténhet, hogy az ábrán nincsenek rajta se a területeket szerző kezek, se a csonkolást végző kés. Az elemzésből világossá vált, hogy a trauma konzerválásában a fogalmi metaforák is jelentős szerepet játszanak. Azzal, hogy a gondolkodásmód logikáját, a fogalmi eszközöket és működésüket azonosítottuk, elkezdtük a trauma feloldását. Kimondtuk, azaz tudatossá tettük azt, ami nem tudatos. A következő lépés annak elgondolása és megtervezése, hogy a Trianonnal kapcsolatos fogalmi rendszer ismeretében milyen fogalmi kereteket és metaforákat vezetünk be a probléma megoldására. Ennek egyik példája június 4-e újrakonceptualizálása. 2010-ben az országgyűlés a nemzeti összetartozás napjává nyilvánította június 4-ét, bevezetve ezzel az ÖSSZETARTOZÁS fogalmi keretet. Ezzel megkezdődött a GYÁSZ és TRAGÉDIA fogalmi kategóriákhoz kötődő negatív érzelmek feloldása és pozitív irányba történő elmozdítása.

A képek forrása: <https://kepkonyvtar.hu>

² A Trianonnal kapcsolatos fogalmi rendszert részletesen a *Metaphor and national identity* (2019) című könyvemben elemzem.

SZTASKÓ RICHARD

Temetés

Hiába próbálok fülelni, nem értem, mit mond. Távobbb kellene állnia a mikrofontól. És persze artikulálhatna is. Mentségére szolgáljon, eléggé fúj a szél, és azt hiszem, márciusban még egészen korai az ilyen viharos idő. Kiváltképp egy temetésen. De akkor is távobbb kellene állnia a mikrofontól. Úgy látom, a kántorasszonyt is mintha átjárná a szél. Egyik lábáról áthelyezi a súlyt a másikra, talán a cipője szorítja egy kissé. Ha legalább egy-két mondatot el tudnék csípni abból, amit a pap mond. Bár azzal se mennék sokra. Később majd úgyis azt mondják az öregasszonyok, lám a Péter atya milyen lelkiismeretes beszédet tartott, szavait átjárta a részvét és a kegyelet.

A ravatalozóban meglehetősen hideg volt. Talán tízen vagy tizenketten állhattunk bent, egymás vállait érintve, a gyász könnyeivel arcunkon. Nekem az ajtó mellett jutott hely. Az előttem sorra belépők mind szenteltvízzel hintették meg a nyitott koporsóban fekvő, lepellel letakart testet (meglehetősen ritkán járok temetésre, nem ismerem a szokásokat, de hogy ne lógjak ki a sorból, én is hintettem hát a vízből). Az apró cseppek sötét foltot hagytak a világoskék szöveten. A lepel alatt összekulcsolt kezek körvonalából ismertem fel, hogy valóban elhunyt nagyanyám fekszik ott, s hogy valóban – megmásíthatatlanul – ez az ő temetése. Ha jól emlékszem, a felismerés pillanatában sírtam el magam először.

Mintegy húsz percig álltunk a jégverem-hideg ravatalozóban. Emberek léptek be az ajtón, hintettek gépiesen, aztán léptek ki a szabadba. Néhányan a lepel alá is belestek, gondolom, hogy meggyőződjenek arról, tényleg jó helyen járnak. Mozdulni is alig volt erőm, nemhogy halott nagyanyám – vélhetően – fakó, szürke arcát nézegetni. Ami a ravatalozóban levő rokonaimat illeti: a nagyját nem is ismertem. Volt, aki csendben álldógált, volt, aki hangos és színpadias zokogás közepette tudatta velünk hatalmas fájdalmát. Húgom szederpiros arccal könnyezett mellettem némán.

A pap legfeljebb háromméternyire áll előttem, de így sem akarózik megértenem a mondandóját. Talán most lehet az a rész, amikor csupa jót és kedveset mond az elhunyt testvérünkről, véletlenül se bolygatva a kényes igazság darázs-fészékét. Minden bizonnyal engem is majd kegyes ha-

zugságok közepette löknek a föld alá, ha eljön az ideje. Az Úr színe előtt olyan mindegy, ki mit mond felettünk.

Látom, a sírásók is unják magukat, nemcsak a háttérben ácsorgó falubeliek. Ritka egy szakadt, szürke zakót húztak fel ma délutánra, persze nem kizárt, valaha rendben lehetett az anyag, csak hát a sok ásás, lapátolás, gürcölés megviselte. Eléggé ide nem illő. De mit lehet ezen csodálkozni? Munkaruha, szabványgönc. Elkopik, elhasználdik, aztán úgymint felmosórongy lesz belőle vagy törlőkendő. Végül is nem divatbemutató ez, hanem temetés. Meglehet: nekik ezen a héten már a harmadik, negyedik. Biztos nem lesz izomlázuk az ásástól, hozzászoktak. És a mai napon – szerencséjükre – nem kellett fagyott földet mozgatniuk. A homok finoman szaladt föl az ásók tenyerére, itt-ott ugyan agyagosan, de mégiscsak úgy, ahogyan az a késő márciusi anyaföldtől elvárható.

A halottaskocsi egészen rövid. A célnak természetesen megfelel, de olyan nevetséges. Főleg azokkal a koszorútartó rácsokkal. Pont úgy néz ki, mint az ablakosok teherautóin az üveglapoknak való támaszték. A koszorúkat gond nélkül felaggatják majd; szépen, sorban, semmi heveder, gumipók, szíj. A sofőr aztán finoman gyújtást ad, rálép a pedálra s végiggyurul a kijelölt útvonalon: néhány méter előre, aztán egy gyengéd jobb kanyar, aztán megint egyenesen, végül egy újabb fordulat jobbra. Ott aztán meg kell állnia, a sírok között már nem férne el az autó. A koporsót kézben viszik majd tovább, egészen a sírig. Talán három perc lesz az út. Lassan és méltóságteljesen ebben a viharos szélben.

Aznap péntek volt, amikor nagyanyám meghalt. Szerdán beszéltem vele utoljára telefonon, és azzal az ígérettel váltunk el, hogy majd szombaton újra beszélünk, s ha lehet, benézek hozzá a kórházba. Amikor megcsörrent a készülék és egy összetört hang hallatszott a vonal túlsó felén, már tudtam, pillanatokon belül hozzám is eljut a hír, amire hónapok óta lehetett számítani. Az a két szó, az a négy szótag – „Mama meghalt” – hirtelenjében mindent kiszakított belőlem. Aztán eszembe jutott, gyerekkoromban félve aludtam el esténként, ha lejöttünk a húgommal ide vidékre nyaralni, mert attól tartottam, mi lesz, ha reggel azt látom, még nem ébredt fel s lélegzétvétel nélkül hever az ágyon. A sors fintora, hogy napra pontosan tizenhét évvel anyám halála után halt meg. Soha nem tudta ép ésszel elviselni – mert nem is lehet –, hogy megadatott neki az a tragédia, hogy a saját lányát eltemesse.

Aztán persze mi az, ami marad az ember után? Néhány használati tárgy, ruhák, étkezéslet, amit megörököl a rokonság. A kihúzható ágy fölötti nagy szentképet biztos a húgom kapja, már korábban megígértette

nagyanyámmal, hogy ha- esetleg- majd- netalán- valamikor- a- távoli- jövő- ben- akkor- nem- lehetne- e. Dehogynem, most majd lehet. Én meglegészem egy bögrével is. Vagy az alumínium evőkanállal.

A pap igazán befejezhetné már. Meddig húzza még? Jó volna egy cigit is elszívni vagy kettőt egy korsó hideg sör mellett. A húgom reszket, a vőlegénye tartja, ne essen össze. Apám itt áll balra, próbálja ő is megérteni Péter atyát, látom, hasonló sikerrel, mint én. A fejem elkezdett fájni. Ma még nem is ettem. Na, meg a szél. Csak nem csillapodik. Néhányan igazán eljöhettek volna az egyesülettől. Nagyanyám is csak addig volt jó nekik, amíg közel ötven évig mosta a kakucsi focisták ruháit; az agyvérzése után persze ki akarták dobni az egyszobás szolgálati lakásból, mondván, mi hasznát veszik egy félig lebénult, nyomorék öregasszonynak. Végül nagy kegyesen, mintegy szolgálatait elismervén, megengedték, hogy maradjon. Ennek is vagy kilenc éve már.

Végre történik valami. Berakják a koporsót a lehetetlen méretű halottaskocsiba, kampókra aggatják a koszorúkat, az én kezemben meg nincsen virág, pedig lehet, illendő volna, a tenyereim izzadnak, ahogyan magam elé kulcsolom őket, megindulunk, némi homok szalad a cipőm orrára, felvehettem volna a feketét, de az töri a sarkamat, ez a barna meg nem passzol a nadrágomhoz, egy borotva is beleférhetett volna, valaki folyamatosan pofázik a hátam mögött, zavar, nem, inkább idegesít, lehetne halkabb is, vagy befoghatná, valamelyik rokonomat szidja, de erre most mi szükség van, miért most kell ezt ecsetelni, nem ráér majd temetés után, süt a nap, kisütött végre, nincsen már annyira hideg se, a szél igazán abba hagyhatná a tombolást, fáj tőle a fejem, a fülem, lobogtatja a kabátom, idehordja az autópálya forgalmas zaját, lassan sétálunk, egyik láb a másik után, cigarettafüst illata terjeng a levegőben, ki gyújtott rá, és miért pont most, és miért nem bírta ki ezt a pár percet, mindjárt vége, utána autóba szállunk, lesz valami tor, megiszom majd pár üveg sört, néhány felest, ha belefér, borral tompítok majd, ennél gyalázatosabb már nem is lehetnék, hogy viaskodnak odafent a madarak, szinte harcolnak a lebegéssel, már látom a sírt, sosem ismert mostoha nagyapámnak legalább többé nem kell egyedül várnia a feltámadást, barna cipőm orrán egyre több a mocsok.

BOTOS ZOLTÁN

Szakítsatok ti is belőle!

Minden hiábavalóságok közepette, amelytől nem tudok, de nem is akarok megszabadulni, ez egy álom volt. Az én álmom. Végül is oda jutottam, hogy leírom azzal a szándékkal, hogy másokkal megosszam.

Ma is úgy gondolom, hogy valóságként éltem meg, és nem tudom elfelejteni azt a három mondatot, amelyet akkor hozzám intézett. Hogy elfelejtssem? Készségem sincs hozzá, hiszen ma is jólesően hallok, pedig már egy fél év is eltelt azóta.

2016-ban, a nyár elején történt, hogy balesetet szenvedtem. Kórházba kerültem. Az intenzív osztályra szállítottak. Összetört csontjaim és egyéb sérüléseim miatt fájdalmaim szinte elviselhetetlenek voltak. Saját halálot kívántam, csak hogy megszabadulhassak kínjaitól. Mindezeket még tetézte az is, hogy nem tudtam elaludni. Az éjszakák végtelenül hosszúnak tűntek. A sötétség gyenge kék fényében figyeltem az infúziófolyadék szabályos csöpögését, és vigyáztam arra, nehogy mélyebb lélegzetet vegyek, mert az éles fájdalommal járt a bordáim között. Testembe, ahová csak lehetett, csöveket vezettek. Az intenzív osztály orvosai és ápolói nagyon jól tudják, hogy az ilyen betegeknek mi jár a fejükben. Így hát kikötöttek, számba egy műcsontot dugtak. Arra haraphattam.

Akkor már vagy tíz napja nem aludtam. A hosszú ébrenlétektől és a fájdalomtól elgyötörten testem végre mély álomba zuhant. Megkönnyebbülttem. Talán egy hívó szóra felkeltem ágyamból, és elindultam a teraszra nyíló ajtó felé. Lépteim könnyűek, súlytalanok voltak. Félrehúztam az üvegajtót, és kiléptem a teraszra. Máris éreztem az éjszaka friss és hűvös szelét. Összehúztam magamon a fürdőköpenyem, nehogy a szél be tudjon bújni a köpenyem alá. Egy keskeny vaslépcsőt láttam magam előtt, ami felfelé vezetett. A lépcső mindkét oldalát vaskorlát zárta le. A lépcsősor bal oldalán óriási fenyőfa rönkök négyes sorban egymásra rakva, a lépcső aljától egészen a tetejéig. A farönkök felém eső részén ceruzaszzerűen hegyesre voltak faragva. Közöttük víz csordogált. A tetején egy tiszta vizű folyó nagy sebességgel zúdult alá. Úgy gondoltam akkor, hogy a Vág folyó felső folyásánál vagyok, és itt a kórház is.

Ez a tiszta víz olyan, mint egy szerelmes ifjú, aki rohan a randevúja felé. Buckákon és köveken át csak siet, a találkozás közeledtével vágya fokozódik, alig várja, hogy szerelme magába fogadja őt. Ösztönös elragadtatás ez mindkettejük részéről, amely az egyesülés pillanatában melengető érzést, majd megbékélést hoz.

Vízpermet szórta tele a lépcsősort, így nekem is jutott belőle. A lépcsősor tetejénél a folyó jobbra kiszélesedett, és errefelé folytatódott a vasjárda. Ahogy a lépcsősor tetejére értem, nekem háttal állva egy férfialakot láttam. Lábai alatt egy henger alakú hirdetőoszlop forgott, amit ő hajtott a lábaival, a víz sebességének megfelelően. Látni szerettem volna ezt az alakot, ezért egy pár lépést jobbra kellett mennem. Végre rápillantottam.

Jézust láttam magam előtt.

Itt áll előttem ez a mennyei lény, akinek a látványa áttörte bennem azt a korlátozottságot, amely engem tőle és Istentől távol tartott. Katolikus neveltetésem ellenére nem hittem a teremtésméletben a tudomány eddigi fejlődése és olvasottságom okán. De most elszégyelltem magam. Olvasottságom és képességeim miatti fennhézásom ebben a pillanatban sáros porrá változott. Mintha már várt volna, és rám nézett. Arca szép volt és nyugodt. Hosszú fekete haja simára fésült, és a válláig ért. Gondozott körszakállt viselt. Bordó, hosszú köpenyének széles gallérja világosabb volt. Szépsége, ápolt külseje és nyugalma egész testemet áthatotta, könnyűvé tette. Néztem őt, ahogyan lépteivel hajtotta ezt a hengert. Keresztbe font karjait köpenyének széles ujjai alá rejtette. Rám nézett és a következőket mondta:

– Ne félj! Vigyázok rád! Meg fogsz gyógyulni!

Ezzel a három határozott mondattal szólt hozzám, amit még most is hallok. Azon a fekvő, henger alakú hirdetőoszlopon, amit ő továbbra is hajtott, egy nagy méretű kép volt szépen körbekasírozva. A kép őt ábrázolta.

Már elindultam visszafelé, amikor újra megszólalt.

– Várj még egy kicsit! – szólt nyugodt hangján.

– Látod azt a nagy hirdetőoszlopot a vízen forogva?

Megfordultam, és egy kicsit távolabb valóban láttam egy nagyobb hengert, amit a víz forgatott, rajta egy nagyobb méretű plakát, ami szintén ugyanúgy Jézust ábrázolta. Újra megszólalt.

– Szakíts magadnak abból a plakátból, amilyen nagyot csak tudsz, mert az a kép 24 karátos aranyból van. Odamentem. Egyik végén sikerült is megbontanom ezt a képet, és egy jókora darabot szakítottam belőle. A

mellemre hajtva összegyűrtem, és magam előtt tartva elindultam a kórterem felé. Jézus újra megszólított:

– Ezt add el, fogsz kapni érte 179.000 Ft-ot! Szólj még a barátaidnak, ismerőseidnek, ők is szakítsanak belőle!

Többet nem szólt. Visszaérve az ágyamhoz lefeküdtem. Már délelőtt volt, amikor felébredtem...

Kedves barátaim, szakítsatok ti is belőle!

Utólag otthon összeszámoltuk a kórház miatt elköltözött pénzt, és az összeg nagyjából egyezett.

Farkas András: Kaszáló öreg

SIMEK VALÉRIA

Erőt adott

Szüleimnek

Földrögökkel küzdöttetek
feszülő karotok erejével.
Lebomlott jobbágykék fala
az időnek... Szavatokat szél
vitte, teleszívtátok tüdőtöket
a bakonyi dombok levegőjével.
Fölétek magasodtak munkáitokban
a nappalok, s haza vezettek a
fejkendős esték. Éjszaka
gyermekeitek szuszogásának
éltető dallama adott erőt a
másnapi induláshoz.
Nem volt megállás, a természet
tette a dolgát, diktálta az ütemet.
Kaszád suhogása aratásokon,
réteken elszállt. Ablakotokon
a fiatalság derűje bevilágított,
erőt adott a történelem
hullámzó talaján.

A völgy teknőjében

Útjaid mindig oda vezettek
vissza, ahol ujjaidról cseppent
a hajnal, és beleoldódott a
délelőtti nyüzsgésébe.
A völgy teknőjében
dagasztottál, reggel már az
illatozó kenyeret szeltem az
éhes gyerekszájaknak.
Az üstben rottyogó lekvárra
az éjfél borította vékony
celofánját. A stélzsi polcain
befőttek, lekvárok leselkedtek,
melyikük viszi tovább édes
ízét a tavasz felé.

Nagy Zsófia konyhája

Négy recept – négy történet

Keminmagos rántott leves

Hozzávalók: 2 ek. zsír, 3 ek. liszt, 1 fej vöröshagyma, 1 ek. köménymag, 2 tojás, 1 ek. pirospaprika, só ízlés szerint.

A zsírral és a liszttel rózsaszín rántást készítünk, beleszórjuk a *keminmagot*, azzal együtt 1-2 percig pirítjuk. Felengedjük kb. 1,5 liter hideg vízzel, beletesszük a hagymát és megsózzuk. Miután a hagyma megfőtt, kivesszük a levesből. A kész levesbe belehabarjuk a tojást és a pirospaprikát. Pirított kenyérkockákkal tálaljuk.

Ez a leves nagyon egyszerű, gyorsan elkészíthető, hétköznapi leves volt, amit a nagyfi főleg nyáron szokott készíteni, mert nem jutott idő a hosszantartó ételek elkészítésére, hiszen szinte egész nyáron a földéken dolgozott. Mindig arra törekedett, hogy a leves ízletes legyen, de nem túlságosan fűszeres. Erre a levesre is ez volt a jellemző, hogy a köménymag ízét kellőképpen lehessen érezni. Eredetileg pirított kenyérkockákkal tálalta, de mikor nem volt elég ideje, friss kenyérral fogyasztottuk.

Görhöny (kukoricalepény)

1 liter finom szemcsézetű kukoricadara, 4 ek. cukor, zsír, tej, forró víz, só. A *daralékot* leforrázzuk, legalább 3–4 óra hosszat állni hagyjuk. Utána hozzákeverünk 4 ek. cukrot, pici sót, 2 evőkanálnyi zsírt, és annyi tejet, hogy a masszát könnyen lehessen a tepsibe önteni. A tepsi előtte vékonyan kizsírozzuk.

Amikor édességre vágytam, a nagyfi ezt gyorsan elkészítette, nyáron kimagozott cseresznyét, *piszkét* dobált a tészta tetejére, télen pedig cseresznyevagy szilvabefőttet. Egy csésze tej mellé kiváló uzsonna volt.

Hajtogatott tepertős pogácsa

Hozzávalók: 50 dkg sima liszt, 4 dkg élesztő, 2 dl tej, 3 ek. bor, 1 ek. cukor, 5 dkg zsír, 35 dkg tepertő, ízlés szerint só.

A lisztet a sóval, a zsírral, a borral és a langyos cukros tejben felfuttatott élesztővel jól kidolgozzuk, majd a duplájára kelesztjük. A megkelt tésztát fél cm-es vastagra nyújtjuk, és rákenjük a felmelegített tepertőt. Összehajtogatjuk, és 15 percig hagyjuk pihenni. Ezt a folyamatot még kétszer megismételjük, bevárva a pihenési időt (így lesz réteges a pogácsa). A végén a tésztát fél cm-es vastagságúra kinyújtjuk, éles késsel bekockázzuk, majd pogácsaszaggatóval közepes nagyságúra kiszaggatjuk. Forró sütőben szép pirosra sütjük őket. Amikor kiszültek, a tetejüket olvasztott zsírral megkenjük és letakarjuk.

Ez a pogácsa a kedvenc pogácsák közé tartozott. Melegen, hidegen egyaránt finom volt. Legtöbbször akkor vittük magunkkal, amikor a szőlőhegyre mentünk dolgozni. A *keiserdőn* mentünk keresztül a hegyre, ahová egy keskeny ösvény vezetett. Emlékszem, nagy kövek is voltak az erdőben (de ez jellemző volt a falura, valamikor kőbánya is volt itt), és persze szebbnél szebb illatos mezei virágok. Hát ilyen nagy (kedvenc) kövön szoktunk megpihenni a nagyival. Természetesen előkerült a *hátgyökösárból* a pogácsa. Amíg én majszolgattam a pogácsát, a nagy sem tétlenkedett. A szép mezei virágokból koszorút készített a fejemre. Így még nagyobb örömmel folytattam az utat, elfeledve a fáradságot. Hiszen olyan hosszú út vezetett a szőlőhegyre, hogy mire odaértünk, már akkor fáradtak voltunk.

Szilvás gombóc

1 kg krumplit héjában megfőzünk, megtisztítjuk, és krumplinyomón átnyomjuk. Hozzáadunk kb. 25 dkg sima lisztet, pici sót, 1 tojást, 2 ek. zsírt és jól összegyúrjuk. Kb. 4 mm vastagságúra kinyújtjuk és 8–10 cm-es kockákra vágjuk. Mindegyikre 1 szem (vagy fél) szilvát teszünk és megszórjuk fahéjjal. Lisztezett tenyérrel gombócokat formálunk belőlük. Sós, lobogó vízben kifőzzük, majd zsíron pirított zsemlemorzsaiban vagy cukros, darált mákban megforgatjuk.

Nagyon laktató, finom étel, amiből gyerekként *nem győztünk kijérni*. Pl. a *keminmagos* leves után, második fogásként kiválóan megállta a helyét. Amikor a gombóc elkészült, elkaptuk a tálal (egy tálból ettünk), és versenyeztünk, ki bír több gombócot megenni. Ilyen laktató étel után még segíteni sem akaródzott. Először meg kellett pihenni, hogy bírjunk emészteni. Ilyenkor ledóltunk a *szőlőnyra* pihenni, egy óra volt a kötelező pihenő, és utána folytattuk a munkát.

NAGY LÁSZLÓ

A balassagyarmati magángalériás Beszélgetés Fricska Évával

Balassagyarmatról indult és oda érkezett vissza, igaz, sok év után. A hazatérés remélhetőleg végleges, hiszen Palóccország fővárosa (is) egyre kevésbé nélkülözheti a kultúrához, művészetekhez kötődő értelmiségit, különösen olyan valakit, ki a műzsák kedvelőit saját otthonába invitálja. Majdnem szó szerint, hiszen az ARTÉRIA otthonául szolgáló épületet megvásárolta és saját költségére felújította. Fricska Éva, a visszatérő, tanulmányait a balassagyarmati Bajcsy úti általános iskolában kezdte, majd a Balassi Bálint Gimnázium angol nyelvi tagozatán folytatta, 1982-ben érettségizett. Felsőfokú tanulmányait megszakítva az Atlanti-óceánt átszelő vargabetűt tett, barátjával az USA-ban telepedett le. A honvágya azonban egyre csillapíthatatlanabb lett, bizonyára ez is közrejátszott abban, hogy két gyermekével végleg hazatért. Immár hazai földön a humán területek, a kultúra, a nyelvtanítás vonzotta, volt filmszinkron-dramaturg, filmek nyelvi fordítója, hazai filmsorozat angol nyelvű történetírója, szakfordító, szabadúszó nyelvtanár, közben szociálpedagógus diplomát is szerzett. A fővárosi éveket követően Balassagyarmaton telepedett le, megtalálva mindazt, amit tervezett magának, és amit szeret: „képzőművészet, zene, irodalom, versek, és persze angol, meg egy kert...”. Ez irányú kedvteléseinek színtere egy lelobbant gyarmati vendéglátóipari egységből átalakított, minikertben végződő kulturális műhely lett. Az ARTÉRIA 2019-es létrehozása remélhetőleg szülővárosában tartja a galéria tulajdonosát, Fricska Évát.

2019 nyarán nyitotta meg Balassagyarmat városközpontja közelében az ARTÉRIA Galériát, Klubot és Nyelviskolát. Azóta egymást követik a Balassa utcai több-

2019 nyarán nyitotta meg Balassagyarmat városközpontja közelében az ARTÉRIA Galériát, Klubot és Nyelviskolát. Azóta egymást követik a Balassa utcai több-

funkciós magánkultúráműhelyben a kiállítások, koncertek, irodalmi estek. Összeadta már, hány eseményt rendezett?

Még nem, de itt az alkalom... Március végével 23 lett volna – a koronavírus-járvány miatt azonban az utolsó három programot törölni kellett, így bő fél év alatt 20 eseményt rendeztem.¹ Hadd ragadjam meg az alkalmat, hogy köszönetet mondjak a kiállító festőművészeknek, zenei előadóknak, íróknak, költőknek, rendezőknek, akik nevüket adták az ARTÉRIA jó híréhez.

Állami, önkormányzati forrásokból gazdálkodó kulturális intézménynek is becsületére válna ilyen aktívizmus. Genius loci, a hely, a szülőváros szelleme inspirálja vagy netán valami más?

Ez is, az is. Nyilván sokat számít a hely szeretete, az, hogy ebben a városban, a házunkban teljes lelki békében élek. Sokfelé laktam, laktunk, de pár éve tisztult le bennem igazán, hogy én itt vagyok itthon, itt tudok kiteljesedni. Másrészt az ARTÉRIA számomra egy szent hely. Egy régi álom megvalósulásáról, megvalósításáról van szó, itt nekem küldetésem van, amit nagyon komolyan veszek. Igyekszem a hely nevéhez méltóan, önzetlen szeretettel támogatni a tehetséges alkotókat a kultúra különböző területeiről. Felmelő érzés osztozni egy-egy kulturális élmény örömeiben – ennek igazi értéke van, és hiszem, hogy ezzel tényleg szebbé tehetjük a világot.

Azonban az érettségi utáni távozása és az ARTÉRIA Galéria megnyitása között jó pár év eltelt. Időtávban és földrajzi távolságban is. Több, mint egy évtizedet élt a tengeren túl. Milyen jó tapasztalatokat hozott Amerikából?

Amerika hatalmas, gyönyörű ország, számomra feledhetetlen és példaértékű, ahogyan óvják, tisztelik a környező természetet (hétköznapi értelemben véve, sajnos nem kormány szinten). Nincsenek kerítések, így vidéken a kertvárosi részben gyakran találkozhatunk őzekkel, mókusokkal, mosómedvével. Fát csak akkor vágják ki, ha nagyon indokolt. Az utolsó pár évben egy régimódi, elegáns bankfiókban dolgoztam, amit bővíteni szerettek volna. Toldani csak a hátsó kijárat felé volt lehetséges, viszont ott állt egy fácska. Míg nálunk gondolkodás nélkül kivágják azt, ami „útban van”, ott elvi kérdést csináltak abból, hogy a fa a helyén maradjon, és ne érje sérülés. Ennek eredményeképp szokatlan alakú, zezzugos lett a toldás, de nagyon büszke volt a vezetőség, hogy sikerült megmenteni a FÁT.

Másrészt lenyűgözött az amerikaiak közvetlensége, figyelmessége, az, hogy bajban hihetetlen nagy az összefogás. Alig egy hete dolgoztam az

¹ Az interjúra 2020 májusában került sor.

első munkahelyemen, amikor az egyik munkatársam nagycsaládi vacsorára invitált minket, csak hogy ne töltsük egymagunkban a Hálaadás napját. Emlékezetes a jogosítványom megszerzésének története is. Kaptam vizsgaidőpontot, csak éppen fogalmam sem volt, hogyan fogok levizsgázni, mert azon autóval és kísérővel kell megjelenni, és nekem egyik se volt. A vizsga előtt két nappal egy főiskolai tanárral beszélgettem továbbtanulás ügyében, és valahogy szóba került, hogy még nincs kocsim. Elmondtam neki dióhéjban, hogy készülök a vizsgára, csak van egy-két kisebb akadály... Legnagyobb meglepetésemre aznap este felhívott, hogy átbeszélték a párjával, szeretnének segíteni. A vizsganap reggelén megjelent a házuk előtt a tanár várandós felesége egy ötméteres kocsival, hagyott vezetni, gyakorolni vagy egy órát, aztán végigülte velem a KRESZ-vizsgát, kívárta a tesztvezetést, és miután minden sikerült – vizsga után fényképet készítettek és máris a kezemben volt a friss jogosítvány! –, hazavitt. Egyszer-kétszer még beszélünk telefonon, megköszöntem nekik, de azt is alig engedték. Ez csak természetes, mondták. Sajnos nem találkoztam velük többet, de amíg élek, hálás leszek nekik.

Tetszett az is, hogy a középiskolai oktatás egységes – mindenki „high school”-ba jár (persze vannak drága magániskolák is), és utána lehet menni egyetemre vagy dolgozni és kitanulni egy szakmát. Így a későn érők sem vesztenek el lehetőségeket azáltal, hogy korán beskatulyázzák őket. Az is tetszett, hogy szinte minden munkaterületen hirdetnek ún. entry-level, gyakorlathoz nem kötött állásokat, mondván, hogy ezt a munkát egy értelmes ember egy-két hét alatt meg tudja tanulni, nem kell hozzá külön szakképzés vagy bizonyítvány. Sokféle munkát kipróbálhattam így, dolgoztam étteremben, áruházban, kórházban, kertészetben, de legtovább – nyolc évig – bankban.

Amerikában természetes, hogy megannyi náció él együtt békés közösségben. Persze voltak/vannak szélsőséges megszólalások, de ritkán és elszigetelten. Összességében a tolerancia és egymás elfogadása a jellemző, ami harmonizál az én világlátásommal is.

Végül a sokat emlegetett honvágyról, aminek a szele csak az utolsó években csapott meg igazán. Ebben nagyban közrejátszott, hogy jó ideig kerültük a kinti magyarok társaságát. Sajnos megtapasztaltuk, hogy a kiszolgáltató helyzetben lévőket sokan kihasználták, becsapták. Szerencsére alakultak életre szóló barátságok is. Sokat jártunk például a New York-i Püski-Corvin könyvesboltba Ilus nénihez beszélgetni. Örült nekünk, mert a földink volt, Magyaróceán élte gyermekéveit. Aztán a rend-

szerváltás körül Püskiék bezártak és visszaköltöztek Magyarországra, amit akkor nem értettem, de később meg már nagyon is.

A bonvágy megdolgozta, az élet megedzette, talán mintegy ellentétül megkapta ezt a bizonyos „klubot”. Hiszen, ahogy múltkorában elmondta nekem: „...mindig is ott lebegett előttem, időnként kimondtam, vagy leírtam, vagy álmodtam róla, hogy milyen jó lenne... és egyszer csak ott volt a hely előttem, és megértettem, hogy tessék, itt van, csináld meg, ha annyira akarsz”.

Igen, ez így volt. Huszonevésen besétáltam egy amerikai kisvárosi kávézóba, ami megváltoztatott bennem valamit. Semmi különös nem volt a helyben, hosszú pult, egyszerű berendezés, a sarokban színpad. Egy nagy tábla hirdette, hogy aznap este Poetry Night (költői est) lesz, a hét többi napján pedig unplugged² zenei estek váltogatják egymást. Furcsa pillanat volt, valami ismerős közelséget éreztem, hogy nekem közöm van ehhez a világhoz... Déjà vu volt, vagy a jövőbe láttam egy pillanatra...? Aztán teltek az évek, sok nagy változás követte egymást, de a klub gondolata végig ott maradt a háttérben, időnként kimondtam, vagy leírtam, vagy álmodtam róla, hogy milyen jó lenne... Öt éve is felmerült egy ilyen lehetőség Budapesten, de még nem álltam rá készen.

2018 őszén, miután visszaköltöztem Balassagyarmatra, csoportos nyelvoktatáshoz kerestem termet. Egy nap a Balassa utcában sétálva – ritkán jártam arra – elmentem egy kiadó üzlethelyiség mellett, és hirtelen jött egy érzés, hogy itt van az a hely... De mellélőttem, ez túl kicsi volt és drága. Pár ajtóval arrébb azonban árultak egy lerobbant kocsmát. Másnap megnéztem, és mit mondjak, borzasztó állapotban volt: beszakadt tető, bűzlő, salétromos falak, nem csoda, hogy senkinek sem kellett. Én viszont azonnal megláttam benne a lehetőséget: a pult helyére menne a színpad, a hosszú falakra mehetnek festmények (galéria), az udvar felé pedig belépnénk az üvegházba. Bár kértem egy kis gondolkodási időt, megértettem, hogy „tessék, itt van, csináld meg, ha annyira akarsz”. A rengeteg munka sem riasztott el, sőt szárnyakat kaptam. Kilenc hónappal később pedig megszületett az ARTÉRIA.

De azért maradjunk a realitások talaján, hogyan lehet egy galéria, egy magán kulturális műhely önfenntartó, amikor szinte mindent a pénz, a jövedelmezőség irányít. A kérdés Nógrádban különösen hangsúlyos, hiszen sajnálatosan zsugorodik a kultúra iránt érdeklődők tábora. Vagy másként látja?

² Elektronikus hangszerek nélküli koncert.

Hamar szembesültem vele, hogy a klub fenntartása nem egyszerű feladat. Jelenleg a bevétel java nyelvoktatásból jön össze, ez az ARTÉRIA vezérfonala. Ami pedig a programokat, kiállításokat illeti, egyelőre jóval több a kiadás, mint ami időnként visszajön belőle. Ez majd idővel változni fog, de most még ott tartok, hogy rengeteg időt, pénzt és energiát fektetek a szervezésbe, reklámanyagok tervezésébe, nyomtatásába, terjesztésébe. Kiállítások esetén kurátori, rendezői munkát végzek a megnyitók megszervezése mellett; az irodalmi, zenei és hamarosan színházi programoknál a felsoroltak mellett biztosítanom kell a technikai eszközöket, a hangszert; a nézőteret be kell rendezni, aztán meg elpakolni. Ez túl sok feladat még egy „megszállottnak” is. Egyértelmű, hogy a fennmaradáshoz szükségem van/lesz a város és a megye, valamint magánszemélyek és műgyűjtők támogatására. Szemmel tartom a kulturális pályázatokat is, de KATA-s egyéni vállalkozóként eléggé leszűkül a lehetőségeim köre. Keresem a megoldásokat.

Említette, hogy sajnos zsugorodik a kultúra iránt érdeklődők tábora Nógrádban. Talán igaz, én mégis bizakodom, optimista alkat vagyok. Miért másért nyitottam volna meg Nógrád megye egyetlen magángalériáját, összművészeti műhelyét? Én azt vallom, hogy türelmesnek kell lenni, ki kell várni, hogy beérjenek a dolgok. Idő kell ahhoz, hogy rendszeressé váljanak egyes programok, hogy terjedjen a klub híre, hogy ideszokjanak az emberek. Az ARTÉRIA kicsiny mérete egyben az erőssége is: mivel a befogadóképessége maximum 30 fő, ideális helyszíne lehet meghitt hangulatú irodalmi és zenei esteknek, kiállításmegnyitóknak, miniszínházi előadásoknak. Úgy gondolom, hogy az ARTÉRIA ki tudja szolgálni helyileg annak a keskeny, de a magaskultúra iránt elkötelezett társadalmi rétegnek az igényeit, amelyik ki van éhezve a minőségi kulturális újdonságokra. A megyei tendenciákkal ellentétben azt remélem, hogy hamarosan kialakul a törzsközönsége, bármilyen programról legyen is szó.

Különösen elismerendő, hogy az ARTÉRIÁban a Nógrádban élő vagy ahhoz kötődő művészek fellépését, kiállítását, bemutatkozását segíti elő, sőt gyakorta ad lehetőséget a fiataloknak. Mi ez: stratégia, erős lokálpatriotizmus vagy mindkettő?

Felújítás közben igen sok váratlan kihívással kellett szembenéznem, és gyakran viccelődtem, hogy jutalomként talán ráakadunk egy kincsesládára valamelyik rejtett zugban. Később értettem meg, hogy az ARTÉRIA maga a kincsesláda; az idelátogatók az ismertebb, kiforrott művészek mellett találkozhatnak olyan, a környezetünkben élő, polgári foglalkozású, ugyanakkor művészi oldalukról ismeretlen vagy csak szűk körben ismert,

csendben, maguknak alkotó, rendkívül tehetséges emberekkel is. Fontos jelezni feléjük, hogy kíváncsiak vagyunk rájuk is, és elismerjük őket.

A fiatal tehetségek támogatása az ARTÉRIA egyik fő feladata, küldetése. Anya vagyok, tanár vagyok, szociálpedagógus vagyok – értem a fiatalok világát, nagyon szeretem őket. Szerencsére sok fiatallal találkozom, főként a nyelvoktatáson keresztül. Általában hamar kiderítem, ha valamilyik fiatal fest, zenél vagy írogat szabadidejében. Mindig is kíváncsi voltam az ifjú tehetségekre, figyelemmel kísérem őket. Viszont azt is látom, hogy a jó adottság, a tehetség önmagában nem elég, muszáj fejleszteni, inspirálni, különben elvész. Ezt azért említem meg, mert januárban, a fiatal művészek csoportos kiállításának szervezése közben szembesültem azzal a megdöbbentő ténnyel, hogy a helyi középiskolák többségében megszűntették a művészeti oktatást. Nincs rajz, nincs zene/zenetörténeti ismeretek, a kortárs irodalommal sem terhelik túl a diákokat. Hatalmas hibának tartom! A tizenévesek a legfogékonyabbak az elmélyülésre, ilyenkor keresik a helyüket a világban, a művészeti nevelés az egyik leghatékonyabb személyiségfejlesztő eszköze lehetne az iskolának. Mégsem veszik komolyan. Ezt igyekszem azzal ellensúlyozni, megyei szinten persze, hogy mostantól az év első két hónapjában a fiatal tehetségeké lesz a főszerep az ARTÉRIÁban, nyaranta pedig művészeti alkotótábort szeretnék majd szervezni nekik.

A képzőművészetben Balassagyarmat, Nógrád sosem nélkülözte a kvalitásos művészeket. Többek mellett említbetem egykori gimnáziumi rajztanárát, Farkas Andrást is, akinek most ünnepeljük születése 100. évfordulóját. Azonban korszakoktól függetlenül keveseknek sikerült az áttörés, a tartós országos hírnév. Megalósulhat-e ez, ha nincs mögötte állami megrendelések sora vagy műgyűjtői tábor?

Egyetértek, kiemelkedő képzőművészek élnek és éltek a városban, a megyében, illetve az egykori Nógrád vármegye területén. Szerencsésnek mondhatom magam, hogy Farkas András tanítványa lehettem. Nemrégiben a fia, Farkas Gábor meghívására megtekinthettem a festőművész házát, dolgozószobáját, művészeti hagyatékát. Csodálatos világba csöppentem. Megállapodtunk Gáborral, hogy a városi emlékkiállítás követően az ARTÉRIÁban is bemutatunk olyan Farkas András-műveket, amelyeket még nem láthattak a látogatók sehol máshol. Úgy legyen!

Az áttörésre, sikerre vonatkozó felvetés egy komplex kérdés. Miután megnyitottam a galériát/klubot, páran utaltak rá, hogy ez nem egy kifizetődő biznisz, okosabban is ki lehetett volna használni ezt az üzlethelyiséget. Az ilyen megjegyzések nálam süket fülekre találnak. Galériát, kulturá-

lis klubot nyitni ugyanis társadalmi felelősségvállalás, elköteleződés az-iránt, hogy a helyi, környékbeli társadalom életszínvonalát emeljük, kulturális életét színesebbé tesszük. Az én motiváló erőm az, hogy kedvenc festőim, gondolkodóim életükben nélkülöztek, éheztek, kortársaik nem ismerték fel nagyságukat, hagyatékukra nem vigyáztak, és csak posztumusz kapták meg az elismerést, a hazai vagy éppen a világhírnevet. Ma is élnek közöttünk ilyen nagy tehetségek, a galériák feladata felkutatni, meghívni, bemutatni a tehetséges kortárs művészek munkáit. Az ARTÉRIA elkötelezett pártfogója a helyi, térségi, magyar kortárs művészetnek. A minőség mindegyik korban ott van. Tehát az áttörés, siker egyik kulcsa, hogy a műalkotásokat láthatóvá tegyük a közönség számára.

A műgyűjtőknek szintén kulcsszerepe lehet egy-egy művész sikerében, ők meglátják, ha valamiben ott van az a bizonyos többlet. Gondoljunk Csontváry esetére: éhezett, kortársai bolondnak hitték, képeit kinevezték. Hagyatékának csak az egyharmadát sikerült megmenteni, a többi barbár kezekbe került, tüzelőanyagként elégették őket, vagy krumpliszáknak árulták a megfestett vásznakat a piacon... Itt látta meg véletlenül Gerlóczy Gedeon a remekműveket, gyorsan felvásárolta az összes „krumpliszáknak”, így lett a Csontváry-hagyaték megmentője.

De vegyük például Balázs János esetét. Teljesen reménytelen helyzetű, nehéz sorsú alkotó, aki világhírnévre tesz szert. Ilyen is van. Élete utolsó éveiben felfedezik – Botos Zoltán festőművész barátja segíti ebben –, és megkapja az elismerést. A múzeumoknak és műgyűjtőknek hála, Balázs János értékes festményei épségben fennmaradtak, és időnként kiállítást is rendeznek belőlük.

És még mindig az áttörésről és korabeli trendekről: mondhatnánk, hogy a ma alkotó művészeknek könnyebb dolguk van, mint valaha, mert könnyen tudják reklámozni magukat, műveiket megoszthatják a világhálón, vagy internetes nemzetközi műkereskedői portálokon keresztül árulhatják őket, ahol tényleg magas színvonalú alkotásokat láthatunk. Ebben a formában könnyű megmutatkozni, de pont ez a rendszer gyengesége is: túl sok a festőművész, túl nagy a választék, nehéz kiemelkedni.

De hadd említsek meg egy másik modern trendet: képzőművészet a lakberendezés szolgálatában. A lakás berendezéséhez illő festmények készülnek rendelésre, előre meghatározott szempontok szerint. Furcsa módon sokan így lesznek népszerűek és gazdagodnak meg. Ezt nevezhetjük áttörésnek, sikernek? Mert szerintem nem.

A műgyűjtői táborra azért céloztam, mert Párkányi Raab Péter az Örökség Kulturális Műhely estjén, éppen az Önnel folytatott beszélgetésben, a közelmúltban erről (is) sarkosan fogalmazott: „...a művészet elveszett, a művészetet elvették az emberektől. Akik a mai művészeti világbizniszt irányítják, azoknak valójában nincs szükségük arra, hogy a nézők kiállításokra járjanak, értsék és ismerjék a művészeket, műveket, sőt ezzel ellentétesek az érdekek. A »bizniszt« irányítók tebát... nem hozzáértőket kívánnak, hanem gyűjtőket, őket kívánják bevonni a pénzgínálásba.”

Péterrel hosszú idő után, Almásy-Balla Orsolya kiállításának megnyitóján találkoztunk, ugyanis ő mondta a megnyitó beszédet. Mikor belépett, és körülnézett a galériában, megjegyezte, hogy ezek a festmények a mai felfogás szerint nem számítanának kortársnak. Értem, hogy mire célzott Péter, neki nyilván van rálátása a dolgokra. Valóban, Orsi festményeiben valamiféle időtlen ártatlanság, tisztaság tükröződik. Ez ellentétes a mai világtrenddel, ahol globális méretű erők irányítanak minket, hogy mit vegyünk, mit együnk, mit gondoljunk, ki a fontos, mi a fontos, ki a tehetséges, vagy hogy mi számít kortárs művészetnek. De ennek az ördögi, világméretű manipulációnak nem kell, hogy feltétlen rabszolgái legyünk, mi magunk is szabhatunk határt, élhetünk a szabad akarat jogával, tudatosan kereshetjük az utat az igazhoz, a természeteshez. Gondoljunk arra, hogy az elnyomó rendszerekben általában felpezseg az underground kulturális élet. Vagy napjainkban a felgyorsult életmód ellenpólusaként egyre nagyobb tért hódít az úgynevezett slow food/slow life³ mozgalom. Úgy gondolom, hogy ez az egyensúlyra való törekvés a művészeti életre is igaz kell, hogy legyen. Hiába erőltetnek ránk valamit, hiába manipulálják a piacot, előbb-utóbb úgyis korrigálni fogja önmagát a rendszer, ha hamis elvekre épül.

És még egy utolsó gondolat: ha vidéken (még) nem is, a budapesti múzeumok előtt szinte mindig kigyóznak a sorok. A Múzeumok Éjszakáján szintúgy. A galériákban pedig hiteles képet kaphatunk egy-egy kortárs alkotóról, gondolkodóról: ez vagyok én, ez foglalkoztat, én ilyennek látom a világot. Úgy érzem, van remény.

Apropó, Nógrádban a képzőművészeti alkotásoknak vannak-e számontartott gyűjtői, bizonyára Ön „képben van” e téren. Természetesen nem neveket, tendenciákat várnék...

³ *slow food* – nyugodt, egészséges étkezés minőségi alapanyagokból, a *fast food* – gyorsétel ellentéte; *slow life* – szó szerint: lassú élet. A rohanó világ alternatíváját hirdető szemléletmód, lényege a lassítás, a jelenre figyelés, a mindennapi élet örömeinek tudatos megélése.

Ez az egyik olyan terület, amit még nem volt időm alaposabban körbejárni. Egy-két helybéli műgyűjtővel, illetve budapesti magángalériákkal tartom a kapcsolatot. Rendszeresen látogatom a kiállításokat, összel például a Palóc Múzeumban láthattunk nógrádi művészeket bemutató, magántulajdonban lévő festményekből rendezett kiállítást.

Egyéni vállalkozóként, magángalériásként nincs kezemben megörökölt használati utasítás vagy forgatókönyv az ilyen jellegű lehetőségek felkutatásához, így a kapcsolati tőke és bizalom kiépítéséhez több időre lesz szükségem. De fontos, hogy nekem is bizonyítanom kell a gyűjtők felé, hogy komoly partner vagyok, kiállom az idők próbáját. Kedvez, hogy viszonylag kevés a kiállítóhely Nógrád megyében, ugyanakkor bővelkedünk magukat megmutatni kívánó művészekben, fiatal alkotókban. Igyekszem úgy alakítani az éves programot, hogy az önálló kiállítások mellett legyenek csoportos, tematikus tárlatok is, és olyan témákat tervezek választani, amelyek egyediek és érdekesek, hogy bevonzzam a látogatókat és gyűjtőket. Szerencsés találkozás, ha a galériatulajdonos és műgyűjtő jól megértik egymást, és hasonló az ízlésük.

Párkányi Péter pesszimizmusát aligha oszthatja, hiszen csak optimista alkot lehet, aki magángalériát működtet a végeken. De eljöhet-e az idő, amikor irigyei üzletasszonyként tekinthetnek önre és nem megszállottként?

Az üzleti világ, az „üzletelés” nem az én terepem, ahhoz én nem vagyok elég rámenős, becsapni sem tudnék senkit. Nyithattam volna bármit a klub helyén, mégis ezt a kiszámíthatatlanabbnak tűnő utat választottam, és senki se tudott volna lebeszélni róla – pedig próbáltak. Nyilván szeretnék megélni, jól megélni festmények értékesítéséből, és/vagy programszervezésből. Optimista vagyok, van rá esély a jövőben. De csak hogy legyen rálátása: sok-sok töprengés után döntöttem el, hogy kérek belépőjegyet a kiállításokra, mert valahogy vissza kell hoznom a kiadások legalább egy töredékét. Ezt a kis összeget – két gombóc fagyi árát – is pironkodva kérem el. De tény, hogy beleszakadni sem szeretnék. Akkor maradok megszállott? Én egyszerűen csak azt végzem, amire régóta készültem. Ez az életfeladatom. Remélem, hogy hozzá tudok járulni ahhoz, hogy Balasgyarmat, Nógrád megye még vonzóbb hely legyen.

Hogy tapasztalja, az alkotót, művészt mennyire befolyásolja a siker, hírnév, a gazdasági „haszonelvűség” vagy a művészi önkifejezés, az alkotás maga mindent felülír/hat?

Úgy látom, hogy az utóbbi érvényesül, azaz az alkotók, művészek teszik a „dolgot”, belső indítatásból alkotnak, függetlenül attól, hogy

lesz kiállítás vagy sem, hogy elkel egy kép vagy sem. Az alkotás folyamata szent. A sikernek, hírnévnek, anyagi elismerésnek többnyire mindegyik képzőművész örülne, hiszen többségüknek polgári foglalkozása van, emellett folyik az alkotás. Ismerek olyan képzőművészt, aki rendszeresen kora hajnalban kel, csak hogy munka előtt legyen pár órája, amikor csendben tud alkotni. Ezt tudván még szebbnek látom a képeit.

Nagyon egyedi az is, hogy kit mennyire vezet a gazdasági haszonelvűség. Van, aki nem szeretné eladni egyik alkotását sem, mások meg egyáltalán nem ragaszkodnak hozzájuk. Összefoglalva az a tapasztalatom, hogy a siker, ismertség, anyagi sikerek hiánya nem állít meg senkit abban, hogy alkosson. Minél erősebb a belső kép, a drive, annál kevésbé érzi az alkotó a kényszert, hogy megfeleljen másoknak. Csakis így tud hiteles maradni önmagához. Erről szól a minőségi kortárs képzőművészet.

Kérdéseim javarészt a képzőművészetet érintették, hiszen a zenei koncertek, irodalmi estek alapvetően kiesnek az üzleti körön. Egyébként melyik művészeti ághoz a „legkönnyebb” kiállítót, fellépőt, közreműködőt találnia? Bevallhatja-e, Önhez melyik áll a legközelebb?

A zenei koncertek belépőjegyesek és a színházi programok is azok lesznek, hiszen honorálnom kell az előadókat, és felmerülnek szervezési, hirdetési költségek is. Az irodalmi estek ingyenesek, amolyan baráti estek, aminek megvan az a hátulütője, hogy így nem tudok tiszteletdíjat fizetni a költőknek, íróknak, közreműködőknek, de pályázattal talán áthidalható lesz ez is. Másrészt szerencsés helyzetben vagyok, mert Nógrád megye bővelkedik tehetségekben mindegyik művészeti területen. Nagyon sok az aktív, alkotó képzőművész Nógrádban, és mint említettem, viszonylag kevés a kiállítóhely. A fiatal alkotóknak is szeretnék egyre több bemutatkozási lehetőséget biztosítani, úgy, mint a naív művészeknek, de ne feledkezzünk meg az emlékkiállításokról sem. Az irodalmi estekhez is viszonylag könnyű közreműködőket találni – hálás köszönet Handó Péter írónak a rengeteg segítségéért –, hiszen számos kortárs irodalmi kör működik a megyében: tartjuk a kapcsolatot a helyi Komjáthy Jenő Irodalmi Társaság, a salgótarjáni Balassi Bálint Asztaltársaság, a rétsági Spangár András Irodalmi Kör tagjaival vagy a Börzsönyi Helikont szerkesztő Karaffa Gyulával. Mellettük még ott vannak a saját útjukat járó írók, poéták, fiatal tehetségek... Zenei vonalon egyelőre a komolyzenei kamarakoncerteket szeretném rendszeresíteni, zseniális zongoraművésszel büszkélkedhet a város Kósa József személyében. Emellett felmerült olyan igény is, hogy zeneművészeti szakos hallgatók adnának vizsgakoncertet az ARTÉ-

RIÁban. Terveim között szerepel jazz- és amatőr akusztikus estek megszervezése, és csak egyeztetés kérdése, hogy mikor indul a lakásszínház, a filmklub, és még sorolhatnám... Mint láthatja, nekem mindhárom művészeti ág fontos, és pont ezért szeretem kombinálni őket – az összhatás sokszor páratlan.

Balassagyarmatra való visszatérése óta igen rövid idő telt el, de készíthető már kezdeti összegzés benyomásairól? Annyit kapott a várostól, környezettől, mint amennyit adni próbált? De nézzünk más horizontok felé is, hogyan látja az ún. magaskultúra jelenét és jövőjét a lokalitásban és a megyén túl?

Még kevés idő telt el nagyobb következtetések levonására, de annyit elmondhatok, hogy elégedett vagyok, inspirálva vagyok. Az ARTÉRIA neve ezalatt a rövid idő alatt fogalommá vált. Remélem, sokan érzik úgy, hogy érdemes volt eljönni egy-egy programra, megkapták azt a pluszt, amire vágytak. A magaskultúrára mindig lesz igény, kereslet az ördögi kommersz ellenében. Ez természetes. Hogy mekkora körben, az már más kérdés. Nem vagyunk túl sokan, de úgy tapasztalom, hogy elegendő. Jó lenne minél több fiatalt is bevonni a közös munkába, hiszen nekik adjuk át majd a kulturális stafétabotot.

JÓNA DÁVID

Traktorkeréknyom a homokban

Traktorkeréknyom a homokban,
nem tudja, merre vezethetett az útja,
de mintái lenyűgözik. Kiváltság.

A szokásos helyén ül a konyhában,
a forró kávé bögréjének karimáján
a mutatóujjával köröz.
A kanalát elnyelte saját örvénye. Azonosság.

Azt álmodta, hogy kislány, és hogy a vihar előtt
odakötötték a vitorla árbócához. Hogy ne sodorja el
a hullám. Fázik, az éjszaka leizzadt, pizsamája nedves. Túlélés.

Könyvtári könyv az asztalon, 1962-es kiadás,
a lapok között egy préselt rózsza szorong,
elvesztette selymét, színét, illatát,
ahogy valószínű az is,
aki egykor odarejtette, s ott felejtette. Beteljesülés.

Traktorkeréknyom a homokban,
nem tudja, merre vezethetett az útja,
de mintái lenyűgözik. Kiváltság.

Füleki Gábor

Szüret

Magasról csorog le a betelt augusztus végi fény érett-szikrás kévéje az ívesen hajló szőlődomb mélyzöld levélernyőire, mézédessé sűrűsödött szemű fürtjeire. Ottonel. Muskotályos zamatú napsárga csemege, borszőlőnek. És aranyszínű Chasselas (*saszla*), melyet ládába szépen elrendezve illik szedni, a ritkább pirossaszla-sort rakva aranymetszetébe. Termett annyi, mint a rojt. Szüretelők víg társalkodása lengi be a balzsamos szellő simogatta szőlőt. Ez itt az igazi internet, ez az igazi facebook, blog és fórum. Itt minden információ kicserélődik, mit a kis- és nagyvilágban hallani.

Hatkor érkeztek, szürkületi derengésből ébredő, rőt felhőfényesávós égboltú virradatban, zörgős, traktornyom-barázdás földúton zötyögő kivénhedt, köhögős UAZ-zal, amely tekintélyes kora ellenére is sikerrel birkózott meg gödörrel, pocsolóval, méteres gazokkal. Kedvizzító pálinka után munkához láttak a simogató hajnali napban. Némán nyisszannak a bemelegedő metszőollók, bemelegednek a nyirkos napkeltében még gémberegett ujjak, alig egy-egy szó hallatszik az álmos határban. Csak a vedrek öblös mélyére engedelmesen pottyánó szőlőfürtök puffanása, meg a ládázó Karcsi szuszogó cammogása hallatszik. Más dűlőkből is szüretkezdő hangfoszlányok szűrődnek át a szőlőbe.

Nyolckor virslis-kolbászos, kenyeres-tejeskávé reggeli hozza meg az üdítő hangulatot, Paska Kati, a gazdasszony jókedéllyel tálal; az asszonyok – az idősebbje még szoknyásan-harisnyásan, a fiatalabbja már cicanadrágban – a tőkék alatt felfordított vedreken, ládákon ülve jóízűen falatoznak, s megindul fürge nyelvük is.

Fél kilenckor ismét csattogni kezdenek a metszőollók, s a társalgás is megiramodik, többszólamú párbeszéddé terebélyesedik. Holnap hajnalban szentkúti búcsúra mennek közülük többen is az egykori piros téesz busszal: minden évben a parókia szervezi ezt; fél hatkor indul. Visszarévednek a tavalyira: csodaszép idő volt, a mise is lélekemelően emlékezetes, s pikánsabb téma is akad: Sipkár Ancsa néni külön összecukható székét vitt magával, pedig Mátraverébély kegyhelye bővelkedik szabadtéri széksorokban.

– Minek viszi azt a székét, köd ellen? – kérdezi az éles nyelvű Bertu Sinci néni.

– Vajon idén is hozza-e? – évődik a testes Szocska Ilka.

Végül Mogyorós Böske néni szájából megszületik a szentencia:

– Fáj a lába, azon tud már csak ülni, mer’ alacsony. Ízületes a térgye.

– Pirke Rozi is jön hónap, a nagyszájú, tavaly is vót, még a buszon is állandóan ötet hallani, a csúnya beszédjít, hacsaknem a többiek énekelnek. Úgy pletykálnak állandóan Zsufka Gizával, zeng belé a busz! – sápítózik a munkában megállva, még a kezét is kövér csípőjére téve Bacsko Mári. Nyiskite Maris éles hangja rádupleáz a szélső sorból:

– Boski Amál úgy tett nekem a múltkor, hogy ő még rájuk is szolt a buszon akkor, hogy: „Nem hagynák már abba? Hát ki kíváncsi erre?”

– Majd Szentkúton leimádkozzák a sok káromkodást! – replikáz rá Sinci néni öblös orgánuma.

Magasan jár már a Nap, megjön ereje, kiélesül fénye. Hajdan október-november jelentette a szüret időszakát, forrósodó éghajlatunkkal azonban az utóbbi évtizedekben szeptemberre, majd augusztus végére tolódott a szüret. Kezdődik a Csabagyöngyivel, az Irsai Olivérrel, folytatódik az Ottonellel, és sorban a többi, Chasselas, Kardinál, Kozma Pálné, Itália, Rizling, Kecskecsecsű, Blauburger, Otello. Kevés sárgaszőlő olyan sokágú, összetett intenzitással zamatos, mint a solymosi. Borvidékek vannak ugyan a mátrainál híresebbek, de mindig az itthoni szőlő csillámló zamatát éreztem a legtökéletesebbnek.

A felizzó nappal nyelvesedik a pletyka is, egyre gyakrabban burran fel önfeledt hahota, érvek és vélemények csapnak össze sisteregve az egymással szemben, a sorok két oldalán álló párok között. A mondanivalók körmondatosulnak, olykor azonban lényegbe vágóan élessé tömörödnek, egy-egy töltelékszóként alkalmazott kedélyes káromkodással fűszereződve.

– A tévében láttam múltkor, milyen ügyesen csinálták a tornászlányok a spárgát! – említi fel Mári néni –, az én ízületeimmel aztán próbálhatnám... Már a buszra is nehezen szállok fel, azok bezzeg úgy hajlonganak, mint a gumi...

– Az kéne azoknak, jönnének ide, kötni a vesszőre tőkére a spárgát egész nap, megtudnák, mi a munka! – tromfol rá az éles nyelvű Sinci néni – ebbe’ ment szét a mi kezünk meg az ízületeink...!

– Meg ezt a sok lusta fránya mai kölyköt kéne ide kihajtani, azok is megtunnák, mi az, dógozni! Nem vóna mindnek ideje innya meg drogozni! – vet fel osztársadalmi problémát Kati gazdasszony.

– Drogoznak, mert mindnek orvos az apja! – érvel rá Sinci néni. – Unatkoznak jódógukba’!

– Meg bedobják a buliban a diszkóport, attól ilyen bolondok mind! – fokozza Nyiski Mariska.

– Ezek-e? Egész nap csak azt a rothadt mobilt nyomkodják, de köszönni, azt nem tudnak az utcán! Egynek sincs anyja, aki megnevelje! De százezer forintja mindnek van a szigetes koncertjegyre! Spórolni aztán nem tud egy se! Mi lesz ezekből, he...? – mélázik el kifakadása végén a sívár jövőt fürkészve Mogyorós Bözsi néne.

– De milyenek ezek a mai szülők is? – kárál hozzá rozsdás hangján Mári nenő. – Két hete is mutatta a tévébe’, hogy elbarangolt a hároméves kisjány a vasúti sínen, még jó, hogy észrevette valaki, mer’ ha elüti a vonat, má’ rab vóna az anyja...

Nincs mit tenni. Romlott és felelőtlen a világ.

– Hát az öreg Micku Terkával mi van má? Nem látom mostanában az utcán járkalni... – váltja el a témát az eddig csöndbe burkolózó Zsike mama. Szocska Ilka rákap a felvetésre:

– Ó, hát maga azt se tudja? Nagyon beteg lett a múltkor, csudára lesoványodott a májával, besárgút, meg a szívre is műteni kéne. Kampó lesz má néki hamarosan.

– Oszt a családja kicsinál vele?

– Horgyák kórházba, de nem nagyon érnek rá vele foglalkozni. Bevágják majd egy szeretetotthonba, mint a szegény Rinyu Bözsit is tavaly...

– Jó’ van a’, hát ha nem tuggyák gondozni, emelgetni, kicsinájának vele? Én nem akarok majd ám nyűg lenni senki hátán nyócvan évesen! – hevül bele Sinci néni.

– Hát a Getyó Klári jár-e még napszámba, nem tudja? – kíváncsiskodik ollóját csattogatva Mári néne.

– Jár az, hogyne járna, le se lehetne kötözni! De múltkor is rosszul lett a szőlőbe a horolástól, egyszer úgy hozzák majd haza a tőke alól! Nem száz-as már asse... – harsog újra Sinci néni.

– Én egyszer jól összevesztem vele, letagadta, hogy kölcsönt adtam neki, úgy felidegesített, az íz egye meg a fejit, azóta se szólunk! De egyszer még higgadtabb környezetben megmondom neki a magamét! – pöfög az emléktől dühösen Margit nenő.

– Nekem ez nem újság, jóasszony! – kiabál egyetértően át hozzá a szélső gordonosból Ilka. – Nekem kertszomszédom, oszt áthorojja a földet a telekhatáron őhozzá! Hiába magyarázom neki, meszesedik már annak is az agya...

– Olyan akkor, mint Sike Mari, mondom neki a múltkor, szát fel a buszra, hova megy avval a nagy hátyival? Aszongya, a lányához, Nagyfügedre, átszáll majd Gyöngyösön a buszra. Mondom neki, a maga lánya nem Fügeden lakik, hanem Vécsen! Az istennek se tudtam megértetni vele. Valami baja van már annak is, elme... – von sorspárhuzamot Pinte Julcsa hangvihara.

- Oszt elment Mari Fügedre? – kérdi Katus asszony.
- El, oszt állítólag ott járkált a faluba’, végül a rendőrség hozta haza, mer’ szótak ott a népek, hogy fel-le kódorog egy idegen asszony az uccán...
- Baj, ha mán valaki így van... csak az eszünk el ne menjen vénségünkre! – sopánkodik Zsike mámi.
- Jó lenne, ha tudnánk, mi lesz velünk! – sóhajt fel megállva Nyisमारiska.
- Nem tuggya azt senki előre! – torkolja le Márcsi kedélyesen. – Vagy az eszed megy el, vagy rákot kapsz! Annyi rákkeltő anyagot mutogatott most is a tévé, hogy miket tesznek bele az élelmiszerekbe, azt se tudjuk, mit eszünk meg. A biók meg drágák...
- Ha belém jön a dög, úgysis belém jön! Ne egyé’, ne igyá’ semmit, oszt akkor majd örökké élsz! – vonja le az örökérvényű konzekvenciát Sinci késélesen. A vitát praktikus kérdés szakítja meg, Kata gazdasszony vág közbe:
- Ki akar inni? Megyek vízér’!
- Nekem hozhatsz!
- Nekem is, szódát!
- Jó híves, mer’ az árnyékba tettem! – fűzi hozzá Katus asszony. Jólesnek a kortyok. Pinte Julcsa megjegyzi:
- Zsetri Panna meg balonokba’, üvegekbe’ vizet tart a szőléjébe, nem kell otthonról hoznia!

Ebédszünet

– Oszdt egész nap azt a lúg vizet issza? – repül rá Sinci néne. – Meg is érdepli...

– Legalább nem hútyi ki a torkát, süsd meg... – bukkan fel Mári néniből a nevetés.

– Asszonyok, most már vége a szép szőlőnek, a többit már zsákba szeggyük! – adja ki a parancsot a gazdaasszony. A puttonyozó Csóka Karcsinak is könnyebb így már a dolga. Haladnak is szépen, déli harangszóra jóval túlhaladnak a dűlő felén.

Ebédhez terítenek. Kolbász, kenyér, főtt virsli, tőtés, lecsó és savanyúság kerül elő a szatyrokból. Jóízűen falatoznak ismét a szőlősládákon. Tizenkettő húszkor az ügybuzgó Mári néni már ültéből metszegetni kezdi a tőkéről a keze ügyébe eső fürtöket, pedig fél egyig tart az ebédszünet.

– Nédd a Marit, mán szedi, mint a motolla – sustorognak Sinciek a tulsó oldalon. Hamarosan aztán követik is példáját: mindenki munkához lát.

– Hű, de ritka itt, megugrunk!

– Ritka szép, az biztos!

– Van, akinek már szüretelőgép szedi a szőlejt, láttam a múltkor, hogy megy a soron az a nagy gép, ketten ülnek a tetején, tíz perc alatt kiérnek a dűlőn, mi meg egész nap szedjük – újságolja Julcsa asszony. – Biztosang ócsóbb, de az ám csak leszíjja a szemeket, a csutkák meg rajta maradnak a tőkén, láttam utána, hogy ára jártam. Lészőlő lesz abból...

– Jól mondja! Csak ez a jó hát, ahogy mi szedjük! Ahogy mindig is vót – összegzi Ilka a tanulságot.

– Szedjenek szőlőt még maguknak is! – javallja Katus asszony.

Szednek is, haladnak is iramosan, kettőre kiérnek a dűlőn, melyet árnyas, vén diófa zár.

– Na, ezt a tőkét kerestük! – kiált fel Zsike mama.

Negyedik fordulóra érkezik már az UAZ a sofőr Tatka Pista bácsival. Pakolódnak fel a szőlősládák hátul a platóra, míg a kocsi araszolva, megmegállva a sorok között komótosan döcög. Közben az asszonyok vedrekbe, ládába vizet öntve elmosás jó munkát végzett, szőlőlétől ragados metszőollóikat, érdes-bütykös öreg kezüket. Visszadöcögve a sorokba összeszedik batyujukat, szetterüket a tőkék alól, van, aki a szomszéd szőlőbe osonva guggolva még pisil egyet. Záróra.

Elszámolás következik, a nap hivatalos berekesztése – mindenki megkapja jogos napszámját és a maradék ételcsomagot Kati gazdasszonytól.

– Szép időnk volt máma, hál'Istennek megúsztuk eső nélkül, pedig ten-nap nagyon mondta! – összegez Márka néne.

– Tavaly én megáztam Boksárék szüretjén, oszt csuromvízben is szedni kellett! – mereng vissza Bözsi néni.

– Nekem oszt mondhatná akárki, én nem áztatom magam senki kedvi-jér’, hogy utána hetekig táppézen legyek! Mentem vóna haza! – mondja ki a végszót Sinci néni.

– Mi megyünk a tanyára mérni! – kiált végül közbe a gazdasszony, felkapaszkodva a szőlővel teli járműre. – Még egy személy befér! Ki jön velünk?

– Én ára lakom! – csap le rögtön Sinci asszony az ajánlatra.

– Gyűjjön akkor!

Sinci néni felkászálódik, hátyiját is bedobja a lábához.

– Na, Isten áldjon mindenkit, köszönjük! – búcsúzik a gazdaasszony.

– Sziasztok! Jó utat! – kiabálnak letről a többiek.

Ajtók csapódnak öblös bádoghagon, a roskadásig pakolt kiskocsi felpöfög, kigördül a gordonosból, lassan zakatolva eldülöngél a göröngyös vájatútban a lassan hazafelé ballagó, trécselő asszonyok mellett. A szőlődomb érett sorsával betelten, szellőmozgatta, terhétől megkönnyebbült venyigéivel integet utánuk a kora délutáni arany verőfényben.

Szőlők a Nagy-Málon

BARÁTHI OTTÓ

Koszorú(k)ba kötött különleges kincseink Bemutatjuk Nógrád megye nemzeti értékeit

A „Nógrádikum – Kincseink őrzője” gazdag és folyamatosan bővülő, gyarapodó tárház, amelynek minden darabja önmagában is, de egymás mellé rakva különösen felejthetetlen élményt nyújt – írta a Nógrád Megyei Értéktár 2013. évi közzétételében Skuczai Nándor, a Nógrád Megyei Önkormányzat Közgyűlésének Elnöke. Mi pedig örömmel mutatjuk be lapunk egyik állandó szerzőjének erről a csodás kincstárról készített színes pillanatfelvételét.

Az értékről. Emlékeznek kedves olvasóim, hogy a Palócföld c. folyóirat 2016-ban kinevezett főszerkesztője, dr. Gréczi-Zsoldos Enikő mit írt köszöntőjében? „Értékkörzés – értékteremtés – értékek hirdetése: ez a mi garabonciás hivatásunk [...] A Palócföld legyen továbbra is hírvivője a helyi értékeknek, s befogadója a magyarság mindenkori kulturális kvalitásainak. Ennek reményében invitálok kedves Olvasóinkat és Szerzőinket a közös útra.” Minthogy hasonló szellemben született a Nógrád Megyei Értéktár is, bemutatására keresve sem találhattam volna autentikusabb teret-helyet, mint magát a folyóiratot.

Ha már értékeink kerülnek terítékre, nézzük először a szó jelentéstartalmát – könyvtárnyi definíció alapján – saját szintézisemben: egyénben, közösségben, emberi cselekvésben, alkotásban meglévő különleges – a társadalom által elismert, közösségek által nagyra becsült – tulajdonság.

A törvényről. Az Országgyűlés a magyar nemzeti értékekről és a hungarikumokról szóló 2012. évi XXX. törvénnyel biztosította, hogy jogi keretek között induljon meg egy széleskörű gyűjtési folyamat, amelyen belül lehetőség nyílik a magyarság számára fontos értékek lajstromba vételére. A „hungarikumtörvény” bevezető rendelkezései hangsúlyozzák a szabályozás fontosságát, az értelmező rendelkezésekben pedig olyan fontos fogalmakat magyaráz a törvényhozó, mint például a nemzeti érték, az ágazati értéktár vagy éppen a hungarikum. A törvény elsődleges célja az értékek ún. „nemzeti értékpiramisba” történő rendezése. A piramis alján a helyi (települési, tájegységi, megyei, ágazati stb.) értéktárak szerepelnek, hiszen az értékekhez legközelebb állók tudhatják és érthetik valójában,

hogy milyen fontos is az az érték, amelynek fennmaradása, népszerűsítése a magyarság leleményességét, teremtő képességét bizonyítja a világ közvéleménye felé. A helyi értéktárbizottságok önkéntesen hozhatók létre, a törvény lehetőséget biztosít az önkormányzatoknak arra, hogy megbízhatnak a nemzeti értékek azonosítását, gondozását végző, az érintett területen működő egyéb szervezetet is a feladat ellátásával. Az így nyilvántartásba vett értékeket nemzeti értéknek hívjuk. Az értékpiramis felsőbb szintjeire való lépésről már a Hungarikum Bizottság dönt, melynek munkáját nagyban segítik az ágazati szakbizottságok.

A hungarikum, amely nemzeti érték, a törvény meghatározása szerint: a magyarság és a magyarországi államalkotó nemzetiségek tevékenységéhez, termelési kultúrájához, tudásához, hagyományaihoz, a magyar tájhoz és élővilághoz kapcsolódó, nemzetünk történelme, valamint a közelmúlt során felhalmozott és megőrzött minden szellemi és anyagi, természeti, közösségi érték vagy termék, illetve a tájhoz és élővilághoz kapcsolódó materiális vagy immateriális javakat magába foglaló tájérték, amely tanúskodik egy emberi közösség és az adott terület történelmi kapcsolatáról. A hungarikum olyan nemzeti érték, amely nemzeti szempontból meghatározó jelentőségű, a magyarságra jellemző és közismert, jelentősen öregbíti hírnevünket, növelheti megbecsülésünket szerte a világon, továbbá hozzájárul új nemzedékek nemzeti hovatartozásának, magyarságtudatának kialakításához, megerősítéséhez. Hungarikum csak az lehet, amelyet a Hungarikum Bizottság határozatában annak nyilvánított. Látható, hogy hosszú utat tesz meg egy adott érték, mire hungarikummá válik.

NÓGRÁDI NEMZETI ÉRTÉKEINK: A NÓGRÁDIKUMOK¹

A Nógrád Megyei Önkormányzat Közgyűlése 2013. június 6. napjával létrehozta a Nógrád Megyei Értéktár Bizottságot. A Bizottság munkájába bevonja a Nemzeti Művelődési Intézet Nógrád Megyei Irodáját. A Bizottság döntéseinek előkészítését állandó véleményezői kör segíti Szakmai Munkabizottságként. A Bizottság munkaszervezeti teendőit a Nógrád Megyei Önkormányzati Hivatal látja el. A Hivatal kijelölt ügyintézője az Önkormányzati és Jogi Osztály munkatársa. A Nógrád Megyei Értéktárban nyilvántartott nemzeti érték adatait Nógrád Megye Önkormányzata honlapján (www.nogradikum.hu) teszik közzé kategóriák szerinti csoportosításban.

¹ A megyei önkormányzat területi referensének 2020 augusztusában megerősített közlése szerint.

Agrár- és élelmiszergazdaság (4 érték)

- Horgászparadicsom a Mátra lábánál – Maconka (Bátonyterenye)
- Palotási tó
- Palóc ferentő
- Bogyós gyümölcsstermesztés (Berkenye)² – régi hagyomány a községben a „bogyósok” termesztése. 1996 óta jó minőségű biogyümölcs-termeléssel is foglalkoznak, több európai országba exportálnak. Az 1994-ben létesített hűtőház félszáz lakosnak adott munkát, míg a gyümölcsfeldolgozó kapacitása 800 tonna fölé nőtt. A feldolgozott gyümölcs legnagyobb része málna, a többi szeder, ribizli és egyéb gyümölcs.

Egészség és életmód (1 érték)

- A Sóshartyáni Jódacqua jódos gyógyvíz – 100%-ban természetes eredetű, őstengeri koncentrátum. A termék 1,5–2 ml-e fedezi az Egészségügyi Világszervezet által javasolt napi jódszükségletet. A gyógyvíz jódon kívül több makro- és mikroelemet tartalmaz, melyek szinergiahatása magasabb fokú hasznosulást eredményez. A gyógyvíz 200 ml-es kiszerezésben az adagolástól függően 3–6 hónapnyi jódpótlást biztosít.

Épített környezet (43 érték)

- Szent-Györgyi Albert-szobor és -emlékhely (Terény) – Szent-Györgyi Albert, az első magyar Nobel-díjas tudós gyermekkorának színhelye volt a kiskéri kúria. 1993. szeptember 16-án, a tudós 100. születésnapján, a falu lakossága egy róla elnevezett utat adott át, a faluban emlékművet állított, a

magtárépületnél emléktáblát avatott a nagy tudós tiszteletére. 2002-ben a szoborparkban felavatták Párkányi-Raab Péter szobrászművész által készített, Szent-Györgyi Albert professzor mellszobrát.

- Romkert műemlékővezet (Pásztó) – az eredeti épületeket a XI. század végén, a XII. század elején emelték. A monostort 1190-ben királyi adományként a ciszterciák kapták meg. Az U-alakú monostorépület a templom déli oldalához csatlakozott. Feltárássra került a káptalanterem, a nyu-

² A szerző a kategóriákon belül egy-egy értéket részletesebben is bemutat (a Szerk.).

gati szárnyban a refektórium, a konyha és kisebb raktárak. A legutóbbi ásatáskor két műhelyépület falai kerültek elő, melyek az első monostorhoz tartoztak. A mai kolostorépület egyemeletes, téglalap alaprajzú.

- A szandai Máriácska-káponka
- 1300-as években épült római katolikus templom (Zabar)
- Tari udvarház és katolikus templom
- Egyházasdengelegi Árpád-kori templom
- Glatz-galéria (Buják)
- A maconkai Szent István Emlékpark
- A balassagyarmati börtön és kápolna
- A mátramindszenti római katolikus templom szárnyas oltára
- Nógrádi vár
- Háromnyílású műemlék kőhíd (Héhalom)
- Szent Márton római katolikus templom (Csesztve)
- Kishartyán római katolikus temploma
- A szécsényi evangélikus templom oltára
- Teleki-Degenfeld-kastély és műemléki környezete, valamint a Teleki-kultusz (Szirák)
- Karancs-kápolna
- Mikszáth Kálmán Emlékház
- Szontágh-ház
- Madách-kúria
- Palóc Múzeum és Palóc Liget
- Drégely vára és várjátékok
- Szent István király római katolikus templom (Cserhátsurány)
- Érsekvadkerti kálvária és a Búcsúzó-kápolna
- A nádújfalui fakazettás római katolikus templom és harangláb
- Cserhátsurány kastélyai
- A berceli kastélyok és kúriák
- Hollókő vára és néprajzi értékei
- Patak épített örökségei (Háromlyukú kőhíd, Szent János-kápolna, Szent Anna-kápolna)
- Terény község római katolikus templomában a kézzel-lábbal megszólaltatott harangok
- A homokterenyeyi Szent Márton-templom
- A litkei Szent Kereszt Római Katolikus Templom Szent János

- mellékoltára, valamint a szentélybeli feszület és Szűz Mária-szobor
- A szurdokpüspöki Szentkereszt Felmagasztalása Templom Barokk Főoltára
- Szécsényi Tűztorony
- A maconkai Szent István-templom
- Szécsény várának és egykori városfalának, tornyainak, kapuinak maradványai
- Legénd műemlékei
- Kálvária (Buják)
- Szandai középkori várrom
- Népi harangláb (Cered)
- Palócok Vigyázó Nagykeresztje és a kápolna (Herencsény)
- Balassagyarmati ortodox temető
- Edvi Illés Ödön családi sírbolt

Ipari és műszaki megoldások (1 érték)

- Magnéziumöntöde, Salgótarján – A Salgo Metal-Works Zrt. (elődjei: Salgo-Metall Kft, Vasipari Kutatóintézet) szakemberei a könnyű-, színesfém- és acélötvözetek gyártásában több évtizedes tapasztalattal rendelkeznek. A cég indukciós kohói lehetővé teszik a szabvány- és az egyedi kémiai összetevőjű ötvözetek előállítását. A kohók a kevésbé értékes, másodlagos nyersanyagok, többek között fóliák, forgácsok, habok gazdaságos feldolgozására is alkalmasak.

Kulturális örökség (34 érték)

- Orsósmagnó-múzeum (Terény)
- Bujáki sokszoknyás népviselet
- Búcsúfia (Hasznos)
- Viselettörténeti babagyűjtemény (Vanyarc)
- Tar Lőrinc pokoljárásának története (Tar)
- Fakanálkészítés hagyományai (Mátrakeresztes)
- Szurdokpüspöki Mária-kultusz
- Palóc szőttés, hímzés és népviseleti baba
- A kazári és vizslási népviseletbe öltöztetett babagyűjtemény
- Áttört fafaragás technikája
- Barják-képeslapgyűjtemény
- A kazári női népviselet
- Rimóci táncok
- Rimóci népviselet
- Gyöngyös főkötő
- Lóci Kalendárium
- Tinódi Lantos Sebestyén éneke
- Lapujtói népviselet
- Nógrádmegyeri pásztorkultúra öröksége – juhásztánc, duda- és furulyahagyték
- Honfoglaláskori övveret (Karanclapujtó)
- Nemti palóc viselet
- Vadkerti népviselet
- A bujáki Szent Márton-kultusz
- A diósjenői fehér hímzés

- A régi maconkai népviselet
- Hanák Kolos turisztikai öröksége
- A bujági kutyaköszörű
- Hagyományőrzés Kazáron, az Ófalu, a karikázó és a csárdás
- Szurdokpüspöki monográfiái Valus Piroska gyűjtése alapján
- Palócföld irodalmi, művészeti, közéleti folyóirat
- Varsány közösségi élete és a túróslepény-készítés hagyományainak éltetése
- A rimóci rezesbanda hagyományteremtő tevékenysége
- Csécsi Madách–Fráter-kultusz
- Lyapuskás csejpec és viseleti kendőgyűjtemény

Természeti környezet (12 érték)

➤Tsitári-forrás – Mária-kegyhely (Hont) – Drégelypalánk és Hont között található a Tsitári-forrás, Kutyka és a Mária-kegyhely, a csitári kápolna, mely a forrás miatt ismert zarándokhellyé vált. A tsitári-források közelében már a középkorban két kápolna állt, s állítólag Drégely várából is ide jártak imádkozni a „titokzatos alagúton át”. 1977-ben VI. Pál pápa apostoli áldását küldte a kegyhelynek, s mindazoknak, akik e helyen a papi hivatásokért is imádkoztak. A csitári főbúcsú ideje áldozócsütörtök.

- A nemti Leány-kő
- A nógrádszakáli Páris-patak völgye
- Honti szakadék
- Karancs–Medves Tájvédelmi Körzet (Zagyvaróza)
- A bánki tó és a hozzá kapcsolódó kulturális hagyományok
- Riolittufa (Kazár)
- Milleniumi facsoport – Szent István Park (Litke)
- Salgótarján – Salgó vár
- Salgótarján-rónabányai Szilváskő és környezete
- Tuzson-Arborétum (Fenyvespuszta, Tar)
- Sámsönházai Geológiai Tanösvény

Turizmus és vendéglátás (11 érték)

- Szilvaszombat (Kétfodony)
- Libakultusz (Szurdokpuspöki)
- Muzsikál az erdő
- Haluskafesztivál (Vanyarc)
- Múltidéző Zsigmond Napok (Pásztó)
- Vadkerti nagyönc
- Szalonnasütővas
- Borzagpálinka
- Nemzetiségi nap (Terény)
- Rétes (Hasznos)
- Nógrád Megyei Nemzetiségi Találkozó (Bánk)

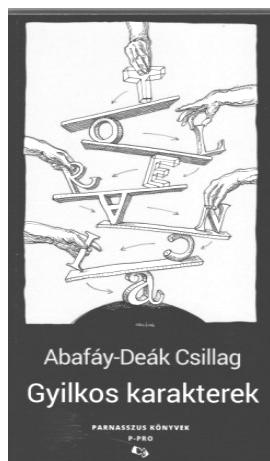
Összesen 106 nógrádikum.

Információink szerint a 2020 szeptemberében – lapzártánk után – sorra kerülő értéktárbizottsági ülésen néhány újabb helyiérték-javaslat kerül elbírálásra. Ami egyben azt is jelenti, hogy várhatóan még folyamatosan bővül megyénk nemzeti értékeinek, nógrádikumainak száma.

KÖLÜS LAJOS

Kilóg a keretből

Abafáy-Deák Csillag: *Gyilkos karakterek*

Lógok a széken – írta Karinthy – ...De nem tudhatjátok, hogy mi lakik bennem. ...Ti öregek és konzervatívok vagytok, és azt hiszitek, hogy a világ ezentúl is csak olyan lesz, mint eddig, és elfelejtitek, hogy egyszer eljön majd... Hetven év felett kinek és minek számítasz? Megérint a halál szele, és futásnak eredsz? Hirtelen megvilágosodsz, hogy küldetésed van? Abafáy-Deák Csillag nem küldetéses író, csak ír, mint aki haladékot kapott a sorstól, és él vele.

Kilóg a keretből, kilóg az életből, mint az írás iránti elkötelezettsége. Nem lobbizik önmagáért, túl van a pályakezdésen, még akkor is, ha úgy tűnik, a partvonalon áll, kibontott szárnyakkal, és tudja, hogy repülni is tud. Repül, történetről történetre. Van, hogy már nincs is története, nincs szüksége rá. Elég egy név, egy betű, és benne megtalálja önmagát és a világot. Feltörekvő író, fittyet hány az időnek, és nem érdekli, hogy a győzteseket nem mindig azok választják, akik erre érdemesek. Abafáy-Deák olyan versenyző, aki sosem adja fel. A Jövő Írói versenynek örökös tagja, kilóg a keretből, kilóg a sorból, számítani lehet rá, hogy holnap is ír. Nem sci-fit. Bár néha úgy tűnik számomra, hogy messze rugaszkodik a valóságtól. Klinikai pszichológusként látatja figuráit, zömmel férfiakat, belülről. Alakváltoztató, életet lehel szereplőibe, nem számít, milyen csontvázal rendelkezik, hogyan néznek ki, az számít, mit nem és mit tesznek, és ahogyan teszik, miközben éreznek valamit, önmaguk és mások iránt, ha éreznek. Közhelyes történeteket olvasunk, szerelmi csalódásokat, társas magányt, kirekesztést, különállást (*Hajni, Panna*). Az egyediségüket villantja fel a közhelyekben is. Csattanói olyan zárlatok, hogy minden megváltozik, kinyílik valami, bimbózni kezd, és leesik az állunk, nem erre számítottunk. Be lennénk csapva? El lennénk bizonytalanítva?

Rég elfeledett emlékek törnek fel bennünk a novellákat olvasva, csapdahelyzetben találjuk magunkat, merjünk vagy ne merjünk valamit megtenni, valamit elhinni. Abafáy-Deák az emberi hitről ír, a derűs-pajkos pillanatokról, amelyeket a remény táplál, hogy valami megváltozik, hogy valami történni fog. Velünk, másokkal. Groteszk és árulkodó módon, mintha sűrű portóit kortyolgatnánk, és közben az élet céltalanságáról elmélkednénk, félelem nélkül, és mégis rettegve, hogy olyasmire bukkanunk, ami fájni fog, mert a felismerés húsunkba váj.

Figurái folytonos felismerésben, rábukkanásban vannak, mert kíváncsiak, mert keresnek-kutatnak valamit (*Csak egy szóra*). A részvétlenségük a halált jelentenék számukra. Élni akarnak, néha túlélni. Névvél vagy név nélkül, mindegy, hatodik érzéküket is mozgósítják, akarva és akaratlanul is. Ráéreznek valamire, önmagukra, a társukra, a hiányra, hogy elmulasztottak valamit, de nem késő, ha későn is teszik (*Veronika*). Cselekszenek, olykor bénán, esetlenül, rég megszokták, hogy nincsenek csodák, nem hisznek a csodában, csak azt érzik, hogy kilógnak a keretből, kilógnak a sorból, és ettől zavarba is jönnek, tartanak a mások ítéletétől, a megítéléstől. Igazodni akarnak, és az igazodás nem mindig sikerül, és ez a vonásuk lesz igazán emberi. Megsértik a szabályokat, a törvényeket, mert lehetőségük van hozzá, amiről nem mindig tudnak. Büntudatot éreznek, hogy kilógnak a keretből, hogy kívánságaik vannak, kívánnak egy nőt, egy férfit. Szeretni akarnak, önmagukat, a másikat. Nem számít a kor, nem számít az idő. Helyzet van, váratlan és nem váratlan.

Abafáy-Deák figurái nem kisiklottak, ha szeszélyesek is, sőt olykor végletesen azok (*Gyilkos karakterek, Stáblista*). Féloldalasok, mintha Platón angyalai támadnának fel, egyesülni akarnak a másik felükkel. Örök emberi vágy ez, amibe néha szadizmus, kegyetlenség is vegyül, eszüket veszítik, olykor meg észhez térnek, ami készületlenül éri őket, és ebből számos bonyodalom, szövevény adódik, menekülnének sorsuk elől, de már nem sikerül, hazugságaikkal szembesülve az élet kezdetű játék izgalma vesz rajtuk erőt, anélkül, hogy értelmük tudatára ébredtek volna. Cím és rang nem számít, a bizonyos és a hitetlen érzését élik át, hogy szabadok, illetve hogy szabadok akarnak lenni, hogy sorsuk van, ami az övék, a halálon innen és a halálon túl. Légszomjuk és szomorúságuk ellenére nem a jövő, hanem a jelen lesz fontos számukra, az itt és a most. Erre ébrednek rá, ez tudatosodik bennük. Az örökségük, amit elődjektől, felmenőiktől kaptak. Hogy ez az örökség teremtő erővel bír, akkor is, ha az anyák, apák, nagyszülők valahol, valamiben elbuktak és akadállyá váltak (*Ólomkatonák, Kristóf*). Egyszerre nevetünk és sírunk a képtelenségeken (szülő és gyerek,

nő és férfi kapcsolatán), mert Abafáy-Deák figurái nevetségesegek, miközben előttünk formálódnak, alakulnak csehovi módon, nem változik semmi, minden marad a régiben, csak keresztülment rajtuk az úthenger, vagy átéltek valamit, amit korábban soha.

Kilógnak a keretből, kilógnak a sorból a jelenlét intenzitásában és közvetlenségében, fény vetül rájuk, ami néha úgy hat, mint egy vakfolt, kitakar valamit a szereplőből (*Évike*). Abafáy-Deák minimalizmusa (kevesebb több) nem ridegséget jelent, hanem optikai távolságot, a legkisebbet. Nem az érzelmeket helyezi előtérbe, hanem a rést, a részletet, amely árulkodó jellé válik, esszenciálissá, funkciója van, amely által a családi, az otthoni fészekbe pillanthatunk (*Kanalizálás, Postafordulta, A bécsi nő*). Nincs fennköltség, sem nosztalgia, de a megálmodott álmok nyugtalansága, energiája, töredékes szépsége sugárzik a szereplőkből. Igényeik vannak, igényeik támadnak, szabadulni akarnak felesleges nyűgeiktől, így minden részlet számít, a legapróbb is, illeszkednek egymáshoz. Ez néha kiszámítotttságot, kórházi sterilitást, dekorativitást is jelent, miközben nincs másról szó, mint tudatos szerkezetről, történetvezetésről, a szöveg egységéről és az ellentmondások fenntarthatóságáról, illetve fenntarthatatlanságáról.

Abafáy-Deák Csillag novellái olyan letisztult, homogén teret hoznak létre, amelyben a tárgyak, a figurák mozgása nem elfedni, hanem kihangsúlyozni, átvilágítani akar valamit, mint egy modern építész, aki betonból, üvegből és fémből alkotja meg futurisztikus építményét, amelyben minden dolog a helyére kerül, amelyben minden dolog megtalálja saját helyét egy olyan világban, amely igényli és szereti a kontrasztot, az eleganciát és a letisztult és extravagáns formákat. Az író a trendiséget, a divatot sem mellőzi (*Dénes, Spam*), hiszen a figurák kortársaink, történetük drámai éle előttünk bontakozik ki, a tér, a gondolat, a tárgyhasználat szabad felületét hozva létre. Mentálisan néha gyötrő lehet követni a történet alakulását, az érzelmi kötődésünk gát is, amelyet leküzdeni nem mindig sikerül, mert beszippant bennünket a történet, felszabadít a szöveg közvetlensége, egyszerűsége, a szabadság levegője.

Hogy találunk felesleges szavakat és mondatokat a novellákban? Találunk, de Abafáy-Deák lényeglátásából, szövegeinek tömörségéből, bonyolultságából, az idővel való ökomenikus gazdálkodásából ez a tény mit sem von le. Hiányérzetünk is lehet, tovább olvasnánk az adott történetet, de nincs tovább, nekünk, olvasóknak kell tovább gondolnunk, tovább szőni a cselekményt, a retusálatlan történet végét. Sokan látták az *Éhezők diadala* című sorozatot, amelyben szabályként van jelen: az „ölj vagy megölnek” gondolat. Abafáy-Deák novellái az élők diadaláról szól, csak egy

kicsit másként: élj vagy meghalsz az unalomtól, a szabadság hiányától. Az író vérében van a túlélés ösztöne, teret is ad neki nem egy szövegében. Nem a halállal néz farkasszemet, hanem az étellel, az addigi életmóddal. Kínzó döntéseket kell hozniuk a megrajzolt figuráknak, döntésképtelenségük, agóniájuk, lehetséges kimúlásuk, spirituális körülményeik ellenére. Szembe kerülnek önmagukkal, a szerelemmel, szüleikkel, barátaikkal, magával az étellel.

Abafáy-Deák nem sötét jövőt fest mai világunkról, hiszen figurái lázadnak is, hol csendesen, hol hangosan, öntörvényűen és váratlanul, miközben tapasztalatot szereznek, hogy miként is lehetnek meg saját bőrükben az élet nevű játékban. A novellafüzér hármasszerkezete (*Betűvetés, Névsorolvasás, N. N.*) konceptes, formalista és radikális vállalás is, hasonlít egy zenei kísérlethez (live coding), performanszhoz, az irodalmi nyelv kánonjának felülírásával egyfajta avantgárdos szemléletmód érvényesítésére törekszik az író.

A borító (Utisz grafikája) a szövegbeli világ illusztrációja, de egyben illuminációja is, azaz vallomás, ilyen vagyok, ilyen akarok (szeretnék) lenni és látszani. A novellák háttére szövevényes, sejtelmes, káoszba hajlik, mintha semmi sem lenne a helyén, illúzióval terhesek, hogy rend van a világban, okkal történnek a dolgok. Illúzióvesztés (feleszmélés, kiábrándulás) nélkül nem úszható meg annak felismerése, hogy a szereplők saját maguktól is függenek, nemcsak körülményeiktől. A transzcendens élmény is jelen van, a kudarc ellen, ami fenyegető érzésként jelenik meg. A siker nem garantált. De mi valójában a siker? A pozíció, a pénz, a rang, a teljesítmény, a szabadság, a tudás hatalma? *Egy kőszálon áll egy szív, melly után nyul egy ifju, de el nem érheti* – írta Ányos Pál *Érzékeny gondolatok* (1779) című versében. Magritte szürreális világa ez, ahol kőszikla lebeg a tenger fölött (*Kastély a Pireneusokban*, 1959).

Abafáy-Deák is kedveli a képtelen (szürreális) asszociációkat, nem véletlenül, erős festőiség (képesség), lírai, titokzatos feszültség és finom könnyedség uralja szövegeit, amelyek közelebb állnak a Z-generációhoz és annak érzéseivel, mint a saját generációjához, megfoghatatlanná téve az időt, kitágítva a vizsgált jelenségek idő- és térdimenzióit (*Emma, Matild, Boldizsár*). A realista és groteszk stílusban írt novelláiban egyszerre van válság és ébredés utáni újjászületés, egyszerre kapcsolódik össze élvezet és öröm, illetve azok hiánya. Freud, de inkább Jung lelkesen bólogatna, az író mind mélyebbre ás alakjaiban, akik megrázó élményeket örökölnék és élnek át. *...szézzett cipőm zsinórját pengettem egyre csak, mint lanton méla hűrt!* – írta Rimbaud *Ma bohème* című versében. A novellafüzér is a

sebzettségről, egyfajta irreális világról szól, benne a szörnyű szokásainkról, a képtelen terveinkről és álmainkról. Az író nem adja az olvasó kezébe a kulcsot, amely a szövegek világában felbukkanó lehetetlenségek megoldásához nyitná meg az utat (*Pontot a végére*), vagyis a valódi józan észhez (Breton). Igaza van az írónak. Várom a folytatást.

(*Parnasszus Könyvek P-Pro IX., Tipp Cult Kft., 2020*)

BÜKY LÁSZLÓ

Kemény Gábor: *Tanuljunk magyarul is! Válogatott nyelvújító cikkek – 2009–2019*

Nem az első nyelvújító írásokat tartalmazó könyve ez a szerzőnek, aki saját ilyen jellegű művei mellett más, szerkesztői és lektorálási munkálatokkal a szó szoros értelmében vett nyelvgyógyítást is végez évtizedek óta. 2007-ben négy évtized nyelvújító írásainak válogatott gyűjtélékét adta az olvasók kezébe. Mostani kötete azt bizonyítja, hogy ugyan évekig a nyelvészet más területe felé fordul érdeklődése, nem szakadt el a nyelvújítástól. Korábbi kötetében is az volt az álláspontja, hogy a nyelvújítás tudományágként merőben más, mint minden egyéb nyelvészeti diszciplína. Ugyanis a stílusnyelvi kifejezés

eleganciáját nem valamely tudományág állapítja meg (és írja le), hanem a mindenkori nyelvhasználók, a nyelvészek és az irodalmárok, illetőleg végső soron a nyelvet használó társadalom egésze, viszont magának a nyelvújító-irodalomnak a zöme nyelvészekből való, közülök a XX. század közepétől Lőrincze Lajos, Kovalovszky Miklós és Grétsy László említendő.

Az ismereteink szerint első magyar nyelvtanító, Sylvester János 1539-ben egy helyütt megírja, hogy nem magyar kifejezés a „féllek téged(et)”, amire a latin „metuo te”-t szolgálisan fordítják, hanem a „féllek tőled” a szokásos magyar kifejezés. Ez voltaképpen nyelvújító kitétel,

hiszen a szokásos magyar nyelvi kifejezésmódot helyesli, és ezáltal védelmezi azt. Az ilyesféle védelemhez és nyelvapoláshoz nem csupán a széles értelemben vett nyelvtan ismerete szükséges, hanem a szépirodalomé is, ugyanis ezeknek nyelvhasználata lényegében olyan, amilyent Dante Alighieri *A nép nyelvén való ékesszólásról* című munkájában a XIV. században fontosnak tartott. Dante az elokvenciáról értekezik, s tulajdonképpen a magyar kultúra évszázadokon át ugyancsak erre, az ékesszólásra figyelmeztetett.

A nyelv folyton változó rendszer, s ezért a mindenkori nyelvtani helyesség, a norma és a stílus és ezeknek megítélése is időről időre alakul. Ez a változás azonban a nyelvi rendszer alapjait rendszerint alig-alig érinti, a legrégebb magyar szövegek – például a *Halotti Beszéd és Könyörgés* – jól mutatják. A leggyorsabb változásokat a szavak jelentésében, kiejtési módjában, stílusértékében észlelhetünk, vagy abban, hogy a más nyelvből átvett elemek használatában valamilyen zavar mutatkozik. Lényegében a változások, zavarok efféle csoportjaiba sorolta Kemény Gábor a könyvébe fölvetett cikkeit.

A *Hogyan (ne) mondjuk?* című fejezet több, idegen nyelvből származó szó kiejtésével foglalkozik. Ezek többsége a közműveltség körébe sorolható, így a francia *Camille Sains-Saëns* (zeneszerző), az amerikai *Katie Ledecky* (úszónő), a lengyel *Katiin* (város), a hazai hagyomány (az eredetit megközelítő) kimondásának torzulásairól ír a szerző. Azután az egyre jobban hiányzó latin iskolázottság eredményezi a tájékozatlanságot akár Sopron város *Scarbantia* nevéről, akár II. Rákóczi Ferenc *Pro libertate* jelmondatáról esik szó sajtóban, rádióban vagy más fórumokon. A nyelvi torzulások oka nem csupán műveltségbéli hiányok következménye, hanem az igénytelenségé. A nyilvánosság számára írni, a nyilvánosság előtt megszólalni csupán bizonyos fölkészültséggel illene. S ha már ez nincsen meg „lege artis” – ezzel a latin kifejezéssel is akad nehézség – mindenképpen olvasószerkesztő kellene az írott sajtóban és másutt is.

Az *Új szavakat tanulok* összefoglaló cím után félszáz írás következik. Azonban e számnál nagyobb a sokféle új szó, kifejezés megjelenésének, használatának bemutatása, hiszen a cikkekben nemritkán négy-öt vagy még több példa is mutatkozik. Ez a bőség arra is rámutat, hogy a tudós szerző benne él a mai magyar nyelvi valóságban, a mai magyar (köz)élet valóságában. Mindkettő széles sáv. Kemény Gábor könyvének bevezetőjében elmondja: „Emlékszem, 2008 vége felé nem tudtam ellenállni a *kanicsfelvert szélvédő* és a *féreghajtott kismacska* csábításának, és megírtam *Főnévből képzett igenevek?* című cikkemet.” A macskatartók és az autósok

nyelvhasználati kifejezése(i) mellé sorolhatók a *gyepmesterrel*, a *lakodalommal*, az *üvegplafonnal*, a *banyatanokkal*, a *tematikus kávézóval*, a *futballal* kapcsolatos megjegyzések, nem szólva az újabb keletű és idegen eredetű szavakról: *terrabájt* (valójában *terabájt*), *hipokrata* (valójában *hipokrita*). Talán elegendő volt *alaphangon*, *alsó hangon* vagy *alhangon* az előbbi, néhány példa (egyúttal szemléltetve ezt a körülbelül ’legkevesebb’ vagy ’legalább’ jelentésre *hajazó* szót és kifejezést; a *hajaz valamire* szerkezet múltjának és jelenének érdekessége ugyancsak olvasható a kötetben).

Koccan a stílus, csikorog a nyelvtan – ez a fejezetcím ismét számos (vagy négy tucat) nyelv művelő cikket tartalmaz, mindegyiket *azzal a szésszel*, *hogy* a kifejezésmódnak a kommunikációs helyzethez illő eleganciájára rámutassanak. Az *azzal a szésszel* nyelvjárási eredetű kifejezés, valamikor a *szesz* ’ürügy’ jelentésű volt. Gárdonyi Géza, Móricz Zsigmond és más írók a régiesség stíuselemeként használták. Manapság részben a régi, részben ’talán azzal a szándékkal’ értelemben használják. Mindezek taglalásával Kemény Gábor arra ad követendő példát, hogy térben és időben át kell nézni egy-egy nyelvi elem használati helyzeteit, mert csupán akkor lehet véleményt mondani a szövegbeli hatásáról. E módszer háttere nyilván az a már említett tény, amelyik szerint a nyelv változik. *A nem lehet egy lapon említeni* szólás – amely ’össze sem hasonlíthatók’ jelentésű – egyre kevesebbszer fordul elő. Az utóbbi évtizedekben az *egy napon említeni* formula terjed. A szerző ezt egy internetes kereső adataival igazolja, a folyamatot e recenzió írásakor meg lehet erősíteni, Kemény mintegy 254 000 adatot kapott, most a kereső szerint a *lapon*-t tartalmazó hagyományos szerkezetre 478 000 találatot, az újabb fajtájúra 510 000-et adott. Jóllehet az új változat a *más lapra tartozik* ’más jellegű dolog’ szólással való keveredésből, kontaminációból jött létre „[n]incs okunk arra, hogy a *lapon* szót tartalmazó változatot helytelenként elmarasztaljuk, pusztán azért, mert későbbi fejlemény, nincs irodalmi hagyomány. Majd lesz. Vagy nem lesz. A gyakorlat eldönti.” Ez az álláspont összhangban van a nyelv állandó változásának tényével, viszont nem alap arra, hogy parttalan legyen, amint egy angol szakos egyetemi oktató taglalta néhány éve az *Édes Anyanyelvünk* folyóiratban: „Amit magyar anyanyelvűek használnak, azt nem lehet helytelennek tartani.” Kemény Gábor elegánsan szembesíti ezt a tanár „ordas hülyeség”-nek tartott minősítésével, amelyet a latin *vice versa* ’kölcsonösen’, ’és viszont’ szókapcsolat *vica versa* alakú használatáról – hetilapban is, könyvben is – leírt. Kemény Gábor nyelv művelő cikkeit – a korábbiakra is gondolva – úgy írja, hogy a jelenségeket a magyar nyelvi műveltségbeli hagyományokhoz viszonyítja, vagy rábízta a jövőendő köz-

nyelvi és irodalmi nyelvi használatra, amely gyakorlat voltaképpen a honfoglalás óta a legfőbb döntnök.

A könyv utolsó fejezete: *Szép magyar versek*. Talán meglepő, hogy ugyan néhány, a stilisztikából ismeretes jelenséggel foglalkozó – archaizmus, metafora, szinekdoché – nyelv művelési szempontú írás után öt költemény (irodalmi) elemzése olvasható, efféle dolgozatok nem szoktak helyet kapni a nyelvészeti témájú könyvekben. Kemény Gábor tömör, jó eligazítást ad a szerzőkről (Illyés Gyula, Tandori Dezső, Utassy József, Kiss Benedek, Szakács Eszter) és a kiválasztott műről. Érdeme az elemzéseknek, hogy a formai-nyelvi-stiláris megállapítások mellett a versek társadalmi beágyazottságára is utal. A régebbi klisé erre talán az ún. eszmei mondanivaló, amelyet gyakorta nem kis erőszakkal mutatták ki éppen akkortájt, amikor például Illyés képverse született (1965 körül), az *Újévi ablak* című. Erről Kemény Gábor megírja, hogy keletkezése „[...] azokra az évekre tehető, amikor 1956 emléke – a kényszerű elfojtás miatt is – még elevenen sajgott az értelmiség legjobbjában.” Utassy József versének, az 1948 eszméit fölidéző *Zúg Március* elemzése – „Talpra, Petőfi! Sirodat rázom: | szólj még egyszer a Szabadságról!” – így zárul: „Ez a követelés napjainkban éppen olyan aktuális, mint 1947-ben [...] vagy az 1960-as évek vége felé (amikor Utassy József a maga versét írta). Ez adja meg a Zúgó Március idők feletti érvényességét.”

A könyv bőséges anyaga természetesen nem folyamatos olvasásra való, ámbar összeállítását tematikus rendű, a benne való böngészést részletes, többoldalas mutató segíti.

Tudományos munkák idők feletti érvényessége korántsem biztos, amiként a nyelv változik, akként változnak a legtöbb tudományágban a fölfogások, a nézetek, az ismeretek. A nyelv művelés ennek talán még jobban ki van téve, de a nyelv művelő tudós munkájából sok idő múlva is megállapítható fölkészültsége, nézetrendszere, a nyelv és az azt beszélő közösség iránti tisztelete. Kemény Gábor nyelv művelő tevékenysége e szempontokból feddhetetlen.

(*Tinta Könyvkiadó, Budapest, 2020*)

SZERZŐINKRŐL

- ÁDÁM TAMÁS (1954, Balassagyarmat) Nagy Lajos-díjas költő, szerkesztő, újságíró.
- BARÁTHI OTTÓ, DR. (1944, Hatvan) közgazdász, újság- és közíró.
- BARNA T. ATTILA (1971, Vác) Bella István-díjas költő.
- BOTOS ZOLTÁN (1949, Salgótarján) festőművész.
- BÜKY LÁSZLÓ, DR. (1941, Nagykanizsa) nyelvész, egyetemi tanár.
- CSONGRÁDY BÉLA, DR. (1941, Hatvan) Madách-díjas közíró, szerkesztő, tanár.
- FANCSIK JÁNOS, DR. (1932, Salgótarján) közíró, belgyógyász-reumatológus.
- FECSKE CSABA (1948, Szögliget) József Attila-díjas költő, publicista.
- FÜLEKI GÁBOR (1980, Gyöngyös) költő, kritikus, szerkesztő, középiskolai tanár.
- ISTENES TIBOR (1972, Budapest) költő, író, esztéta, az Art'húr Irodalmi Kávéház szerkesztője.
- JÓNA DÁVID (1968, Budapest) médiatanár, újságíró, operatőr, az Art'húr Irodalmi Kávéház alapítója, szerkesztője.
- KÉGL ILDIKÓ (1976, Kazincbarcika) újságíró, író.
- KÖLÜS LAJOS (1951, Sarkad) költő, prózaíró, művészeti író.
- NAGY ANGELA (1945, Balassagyarmat) építésmérnök, képzőművész. Balassagyarmaton érettségizett, ahol Farkas András is tanára volt.
- NAGY LÁSZLÓ (1953, Balassagyarmat) közíró, művelődésszervező. Balassagyarmat Pro Urbe-díjasa.
- NAGY ZSÓFIA (1962, Nagykürtös, Velký Krtiš) felvidéki gasztroszakértő, gasztroblogger, rovatszerkesztő, ételkritikus.
- NYILAS ATILLA (1965, Budapest) Fehér Klára-díjas költő, szerkesztő.
- ONAGY ZOLTÁN (1952, Budapest) író, költő, drámaíró.
- PUTZ ORSOLYA, DR. (1989, Miskolc) egyetemi oktató az ELTE Amerikanisztika Tanszékén, kutatási vezető a Crow Intelligence-nél.
- SAITOS LAJOS (1947, Soponya) költő, szerkesztő.
- SIMEK VALÉRIA (1953, Bakonycsérnye) óvodapedagógus, költő, író.
- SZENTJÁNOSI CSABA (1965, Budapest) költő, az Art'húr Irodalmi Kávéház szerkesztője.
- SZTASKÓ RICHÁRD (1987, Budapest) tanár. Novellái rendszeresen jelennek meg hazai és határon túli folyóiratokban.
- VÉGH JÓZSEF (1953, Diósjenő) Nyugat-Nógrád helytörténész.
- ZSIBÓI GERGELY (1974, Kolozsvár) költő, író, tanár.

Lapszámunkban Farkas András alkotásai láthatók.
A borító a *Híd a Derék-patakon* (akvarell, 1989) című festménye felhasználásával készült. A borító belső oldalain látható alkotások: *Nógrád vára* (akvarell, 1989), *Pipacsok a bűzában* (akvarell, 1982), *Golgota* (olaj, 1990).

Főszerkesztő:
DR. GRÉCZI-ZSOLDOS ENIKŐ

Fenntartó:
SALGÓTARJÁN MEGYEI JOGÚ
VÁROS ÖNKORMÁNYZATA

Főmunkatárs:
DR. CSONGRÁDY BÉLA
NAGY PÁL (Párizs)

Támogatónk:

Képzőművészeti szakértő:
KELE SZABÓ ÁGNES

NEMZETI KULTURÁLIS ALAP

Borítótervező:
RÁDULY CSABA

Partnereink:

Online szerkesztő:
TAJTI BÁLINT

NÓGRÁD MEGYEI HÍRLAP
MAGYAR NEMZETI LEVÉLTÁR
NÓGRÁD MEGYEI LEVÉLTÁRA

Tördelőszerkesztő:
HERNÁDINÉ
BAKOS MARIANNA

Készült
a Polar Stúdióban (Salgótarján)

Kiadja: Balassi Bálint Megyei Könyvtár (3100 Salgótarján, Kassai sor 2.)
Felelős kiadó: MOLNÁR ÉVA igazgató

Alapító:
Nógrád Megyei Önkormányzat Közgyűlése

A lap díjai:

Nógrád Megye Madách-díja

Salgótarján Pro Urbe-díja

Nógrád Megyei Értéktár „Nógrádikuma”

Levélcím: 3101 Salgótarján, Pf. 18. ♦ Telefon: 32/521–560 ♦ Fax: 32/521–555
Internet: www.palocfold.wordpress.com ♦ Elektronikus cím: palocfold@bbmk.hu
Terjeszti a Magyar Lapterjesztő Zrt. (LAPKER) ♦ Egy szám ára: 500,- Ft ♦
Előfizethető a Balassi Bálint Megyei Könyvtárban és az elérhetőségeinken.
A Palóc föld Könyvek sorozatban megjelent könyvek ugyanitt megrendelhetők. ♦
Kéziratokat és rajzokat megőrizzük, de nem küldünk vissza.

ISSN 0555-8867 ♦ INDEX 25925

Palócföld

IRODAI MŰVESZETI KÖZLETTI FOLYÓIRAT

20003

Ára: 500 Ft

*Farkasné Dr. S. S. 89
7.*